

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

159794

**“MİLLİ ŞEF DÖNEMİ”NDE BABIALI’NIN VAROLMA
MÜCADELESİ VE MUHALİF BAKIŞIN BEDİİ FAİK’İN
YAZILARINDAN TAHLİLİ**

Yüksek Lisans Tezi

Şükran Akpınar

Tez Danışmanı

Doç.Dr. O.Murat Güvenir

Ankara-2005

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

**“MİLLİ ŞEF DÖNEMİ”NDE BABIALI’NIN VAROLMA
MÜCADELESİ VE MUHALİF BAKIŞIN BEDİİ FAİK’İN
YAZILARINDAN TAHLİLİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: DOĞ. DR. MURAT GÜVENİR

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Prof. Dr. Bülent GAPLI

Prof. Dr. Kurtuluş Kaya

DOĞ. DR. MURAT GÜVENİR

İmzası

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi.....

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
-------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLİ ŞEF DÖNEMİ	7
------------------------	---

I) Dönemi Yaratın Koşullar	7
II) İkinci Dünya Savaşı ve Milli Şef	19
III) Savaşın İktisadi ve Sosyal Hayattaki Etkileri	22
1) Milli Korunma Yasası	24
2) Varlık Vergisi	27
3) Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu	32
4) Köy Enstitüleri	37
5) Toprak Mahsulleri Vergisi	45
IV) Milli Şef Dönemine Ait Genel Değerlendirme	47

İKİNCİ BÖLÜM

MİLLÎ ŞEF DÖNEMİ BASINI	54
I) Milli Şef Döneminde Yürürlükte Olan Basın Düzenlemeleri	55
II) Milli Şef Döneminde Adı Konulmayan Sansür	68
III) Hükümet Güdümünde Kurulan Basın Birliği	78
1) Basın Birliği Fevkalade Kongresi	78
2) Olağan Kongre	81
IV) Basın Kanununda Yapılan Değişiklikler	83
V) Matbuat Umum Müdürlüğü	87
VI) Milli Şef Dönemi Basınının Genel Değerlendirmesi	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÖNEME MUHALİF BAKIŞIN BEDİİ FAİK'İN

YAZILARINDAN TAHLİLİ	107
I) Bedii Faik Kimdir?	107
II) Bedii Faik'in Gazete Yazıları	111
1) Son Saat'teki Yazıları	112
2) Tasvir Gazetesindeki Yazıları	116
2.1 "Tepeden İnme" Sütunundaki Yazılar	116
2.2 "Pazar Saatleri" Sütunundaki Yazılar	120

3) Tan Gazetesindeki Yazıları.....	126
3.1 “Bize Göre” Sütunundaki Yazılar.....	126
3.2 “Bir Damla” Sütunundaki Yazılar	136
III) Bedii Faik’in Yazılarının Genel Değerlendirmesi	142
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	147
KAYNAKÇA	160
EKLER.....	166
ÖZET	224
ABSTRACT	226

GİRİŞ

11 Kasım 1938 tarihinde İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı seçilmesiyle başlayan ve 1950 Demokrat Parti iktidarına kadar yaşanan süreç Türkiye'de "tek adam, tek parti, otoriter rejim" iktidarının hüküm sürdüğü dönem olarak kabul edilir ve kısaca "Milli Şef Dönemi" olarak adlandırılır. Cumhurbaşkanı seçildikten hemen sonra, İnönü'nün, CHP Kurultayı'nda kendisine verilen "Milli Şef" ünvanını kabul etmesi, bu dönemin siyasi seyrinin bu kavramın tanımladığı bir ideolojik anlayış içinde gerçekleşeceğinin en belirgin kanıtıdır. Çünkü dünyadaki "Milli Şef" tanımlamaları Hitler'e , Franco'ya ve Mussolini'ye yöneliktir ve tanımladığı sistem otoriter devlet yönetimidir.

İnönü'nün "Milli Şef"liği, başa geçmesinin hemen ardından başlayan 2. Dünya Savaşı'yla perçinlenmiştir. Bu dönemde kararların tek bir organdan alınması, birlik ve beraberliğin daha da önemli hale gelmesi nedeniyle rejim, kamuoyundan da ciddi destek görmüştür. Özellikle İnönü'nün devlet yönetimindeki derin tecrübesi, Atatürk ideal ve devrimlerinin devamlılığını sağlayacak lider olarak görülmesi, diğer ülkeler nezdindeki prestiji, bu destekde önemli rol oynamıştır. Türkiye'nin uygulanan denge politikalarıyla savaşa girmeden yoluna devam etmesi de bu desteğin sürekliliğini sağlamıştır.

Ancak savaşa fiilen girmediği halde, savaş ekonomisinin tüm zorluklarını yaşayan Türkiye'de, zaman içinde yaşanan ve artan baskılar nedeniyle "Milli Şef" iktidarı sorgulanmaya başlanmış ve sisteme muhalif bakış gelişmiştir. Bu baskıların en çok hissedildiği organ olarak ortaya çıkan basın, başlardaki desteğini çekerek muhalif

görüşlerini her türlü kısıtlamaya rağmen seslendirir hale gelmiştir. Basındaki söylemlerin değişmesi, baskının artmasına neden olurken, aynı zamanda meclis içindeki muhalif kanadın güçlenmesini sağlamıştır.

Dönemin iktisadi ve sosyal politikalarına yönelik kanunlar ve uygulamaları başarısızlığa uğrarken, kamuoyu desteği de azalmaya başlamış ve ülke ciddi bir yoksunluk, yoksulluk ve yolsuzlukla karşı karşıya kalmıştır. “Milli Şef” iktidarını sarsan, öncelikle bu alanlardaki politikaların yanlışlığı olmuş, savaşın bitmesiyle birlikte tüm dünyada oluşan demokrasi havasının Türkiye’yi de etkilemesi ve kaçınılmaz hale gelmesi ile bu iktidar ağırlığını koruyamaz duruma gelmiştir. Savaşın son günlerinde yapılanan Birleşmiş Milletler’e Türkiye’nin üye olmasıyla açılan demokratikleşme yolunda tek partili dönemin devam etmesinin mümkün olamayacağı anlaşıncı Türkiye, 1946 seçimlerinde Demokrat Parti’nin 54 milletvekiliyle TBMM’ne girmesi ile çok partili hayata geçmiştir.

Tek parti yönetimi boyunca kendilerini siyasal alanda meşru bir biçimde temsil edemeyen ve bu nedenle ifade etme olanağı da bulamayan muhalif akımlar, savaş sonuçlarının estirdiği rüzgarla, gerek uzun zamandır, baskılar nedeniyle yönetime karşı oluşan birikimlerden ve gerekse savaşın yarattığı iktisadi ve sosyal sorunlardan dolayı kendilerine geniş bir toplumsal taban bulma olanağına sahiptiler¹. Dünyadaki yeni güç dengelerinin liberal-demokrasi yönünde değişmesi Türkiye’yi de bir yol ayrımına getirmişti ve bunun sonucu doğal olarak birinci planda “Milli Şef” döneminin sona ermesiydi.

¹Cemil Koçak. Siyasal Tarih 1923-1950. Çağdaş Türkiye 1908-1980. (Der.Sina Akşin). Cem Yayınevi, İstanbul, 2000, s.179.

Çok partili hayata geçiş, “Milli Şef” dönemini tamamen sonlandırmadı. Çünkü İsmet İnönü, bu dönemde de Cumhurbaşkanı seçilmişti. Ancak, 1946-1950 yılları arasında artık tek parti döneminin getirdiğı baskıcı ortamlar yerini “Çok Partili Milli Şef” döneminin getirdiğı kısmi özgürlüklere bırakmıştır.

“Tek Partili Milli Şef” döneminin baskılarının en şiddetli hissedildiğı yer basındır. Bu dönemde muhalif bir söyleme sahip olan gazeteler sıklıkla kapatılıyor, kapatılan gazetelerin sahipleri tarafından yeni isimle bir gazete çıkarılmasına izin verilmiyordu. Savaşla beraber başlayan süreçte, halkı etkileyecek, savaş dönemi politikalarını eleştirecek yazılara yer vermek en büyük suçtu. Muhalif yazılar yazan gazeteciler, her an bir cezayla karşılaşacağı korkusuyla yaşamlarını sürdürüyorlardı. Verilen cezalar sadece gazetelerin susturulmasıyla bitmiyor, tirajik olaylara da neden oluyordu. Örneğın Bülent Üstündağ, İzmir’de İzmir gazetesini çıkarıyordu. 1946 seçimleri üzerine yazdığı bir yazı nedeniyle gazeteye açılan dava yazı işleri müdürünün ceza almasıyla sonuçlandı. Yazı işleri müdürü olarak görülen Bülent Üstündağ’ın eşi cezasını çekmek üzere hamileyken cezaevine gönderildi. Bu durumu onuruna yediremeyen Üstündağ intihar etti².

“Milli Şef” döneminin önemli ayrıcalıklarına sahip mebus-gazeteciler dışındaki gazeteci grubundan yazıları nedeniyle ceza almayan yok gibiydi. Ahmet Emin Yalman, Sabiha Sertel, Zekeriya Sertel, Bedii Faik bu dönemin ünlü ve cezalı gazetecileri olarak öne çıkan isimlerdir.

² Çetin Yetkin. Karşıdevrim 1945-1950. Otopsi Yayınları, İstanbul, 2002. s.484.

Gazetelerin içeriklerinden biçimsel yönüne kadar tüm noktalarda “Milli Şef” direktifleriyle yönlendirilen basın, özellikle toplumsal etkileri açısından günümüze kadar gelen süreci şekillendiren icraatların eleştirilmesinde, gündelik olaylara göre değişen tebliğlerle denetlenmeye çalışılmıştır.

Bu nedenle tezin amacı “Milli Şef Dönemi Basını”nın varolma mücadelesini, siyasal iktidarın ağırlığına rağmen gelişen muhalif bakış açısını ve bu mücadelenin taraflarından biri olan Tasvir gazetesi yazarı Bedii Faik Akın’ın anılarından ve dönemdeki yazılarından yola çıkarak nedenlerini sorgulamaktır. Bedii Faik’in seçilme nedeni o dönemde “Milli Şef’e yönelik muhalif bakışı dile getiren ve gazete sütunlarına taşıyan ilk gazeteci olması ve bu dönemin belirgin karakteristiğine ilişkin yayınlarının bulunmasıdır. Tez “Milli Şef Dönemi” olarak bilinen 1938-1950 arasını kapsamakla birlikte Bedii Faik’in seçilen yazıları, gazeteciliğe 1945 yılında başlaması nedeniyle 1945-1950 arasındaki yıllara aittir. Ayrıca Bedii Faik’in yazıları temel alınmak şartıyla, dönemin önemli muhalif gazetecilerinin yazılarından da alıntılar yapılması, tezin amacını destekleyen bir unsur olarak düşünülmüştür.

Tezin birinci bölümünde, “Milli Şef Dönemi”, 2.Dünya Savaşı’nın döneme etkileri, iktisadi ve sosyal yapılanma, dönem içinde çıkan kanunlar ve bu kanunların etkileri işlenmiştir. Siyasal iktidarın politikasının temel yapı taşlarının olduğu bu dönem sonraki bölümlerin de alt yapısını oluşturan bir özellik taşımaktadır. Bölümün sonunda yer verilen değerlendirme kısmı, bu bölüm boyunca anlatılanların yorumunu kapsamaktadır.

İkinci bölüm, tezin ana konusunu teşkil eden “Basın”ın, dönem içinde tabii olduğu rejimi ve bu rejimin etkileriyle oluşturulan düzenlemeleri içermektedir. Bu düzenlemeler, basının varolma mücadelesinin nedenlerini yaratan direktifleri içerdiği için ayrıntılarıyla incelenmiştir.

Üçüncü bölüm, tamamen Bedii Faik’in gazete yazılarına ayrılmıştır. Bedii Faik, gazeteciliğe Tasvir’in akşam baskısı olan Son Saat’te başlamış olmasına rağmen asıl köşe yazılarını Tasvir’de yazmıştır. 1948 yılında geçtiği Tan gazetesi ise muhalif yazılarının şiddetlendiği yerdir ve çok partili hayata geçiş, Basın Kanunu’ndaki değişiklikler bu yazılarda daha da belirginleşmektedir. Bu nedenle muhalif görüşün tahlili Bedii Faik’in Son Saat, Tasvir ve Tan’daki yazılarından yola çıkılarak yapılacaktır.

Ayrıca Bedii Faik’in o dönemin yaşayan ender gazetecilerinden olması tercih edilmesinin en önemli nedenidir. Böylece kendisiyle bağlantı kurulması ve görüşülmesi mümkün olabilmıştır. Üçüncü bölüm, bu nedenle “yaşayan tarih”in aktarılması niteliği de taşımaktadır. Bedii Faik’in yazıları, tezin tamamında hakim olması istenen sistematığın bir parçası olarak özellikle Basın Kanunu’na, demokrasiye ve fikir özgürlüğüne yönelik olarak seçilmiştir. Aynı zamanda muhalif görüşü yansıtan, genel kapsamdaki yazılarından da alıntılar yapılmıştır.

“Milli Şef Dönemi”, hem Atatürk devrimlerinin ve ideallerinin devamını oluşturması, hem de çok partili hayata geçişte bir köprü olması nedeniyle tarihimizin belki de en önemli dönemi olarak değerlendirilmelidir. Dünya siyasetindeki değişimler, dönemin dış politikasının olduğu kadar, iç politikasının rotasını da belirlemiştir. İnönü’nün Cumhurbaşkanı olduğu dönemdeki otoriter rejimler, savaş sonrasında yerini demokratik rejimlere bırakırken, bu yeni oluşumun gereği olarak basın üzerindeki baskılar da azalmış ama tamamen ortadan kalkmamıştır.

Tüm siyasal iktidarların, iktidara geldikleri anda hakim olmak istedikleri öncelikli alanın basın olduğu bir gerçektir. Basın söylemi, siyasal iktidarın yansıması olduğu sürece, kamuoyunun istenildiği gibi yönlendirilmesi, yanlış politikalara tepkilerin denetlenmesi mümkün olabilmektedir. Siyasal iktidar ve basın arasındaki söylem farklılıkları, siyasal iktidarın meşruiyetinin sorgulanması anlamına gelmekte, iktidara istenilmeyen görevler yükleyebilmektedir. Baskıcı rejimlerin , istediği kanunları çıkartıp, fütursuzca uygulamasının tek çaresi, aynı baskıyı basın üzerinde de sürdürebilmektir. Böyle bir rejim içinde bile yükselen muhalif sesler, bir varolma mücadelesine adanan yaşamların sesleri olarak tarihi okuyanların hafızalarındaki yerini alacaktır. Tarihi kendi koşulları içinde değerlendirmek, bu tarih içinde baskılara direnen kişilerin mücadelelerini son tahlilde günümüz değer yargılarına göre yorumlamak tezin ana konusunu oluşturmaktadır. Verilen mücadelenin, aslında sadece gazetecilerin değil, topyekun Babıali’nin varolma mücadelesi olduğu ise kanıtlanmak istenen varsayım olarak kabul edilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLİ ŞEF DÖNEMİ

1) DÖNEMİ YARATAN KOŞULLAR

10 Kasım 1938’de Türk Milleti “Ebedi Şef”ini kaybetti. Atatürk’ün ölümünün ardından tüm zorlu yıllarda ve devrimler boyunca arkadaşlığını paylaştığı İsmet İnönü Cumhurbaşkanı ve “Milli Şef”³ oldu. Ölümünden bir yıl kadar önce Atatürk, İnönü ile 1925 tarihinden 1937 yılına kadar devam etmiş olan Cumhurbaşkanı-Başbakan ilişkisini bitirmiş, başbakanlığa Celal Bayar’ı getirmişti. Bu nedenle yeni Cumhurbaşkanı’nın seçimi konusunda pekçok spekülasyon yapıldı. Fakat İnönü bürokrasiye ve CHP’ne, dolayısıyla da TBMM o derece hakimdi ki, kimse bunların üstünde durmadı. Üstelik Fevzi Çakmak, ki orduyu temsil ediyordu, Cumhurbaşkanı’nın İnönü olması gerektiğini söylemişti. Böylece 11 Kasım 1938 günü TBMM İnönü’yü Cumhurbaşkanı seçti.⁴

³ Bkz. Tevfik, Çavdar, Türkiye’nin Demokrasi Tarihi, 1939-1950, İmge Kitabevi, Ankara, Şevket Süreyya Aydemir, İkinci Adam Cilt 2, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000, Şerafettin Turan, İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2000, Ahmet Emin Yalman, Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, Pera Yayınları, İstanbul, 1997, Fıruzan Tekil, İnönü Menderes Kavgası, Tekil Neşriyat, İstanbul, 1989, Zekeriya Sertel, Hatırladıklarım, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1977, Sabiha Sertel, Roman Gibi, Cem Yayınevi, İstanbul, 1978, Cemil Koçak, Türkiye’de Milli Şef Dönemi 1938-1945, İletişim Yayınları, Ankara, 1996, Bedii Faik, Matbuat Basın Derken....Medya, Doğan Kitap, İstanbul, 2001, Nadir Nadi, Perde Aralığından, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1991, Samet Ağaoğlu, Demokrat Partinin Yükseliş ve Düşüş Sebepleri, Baha Matbaası, İstanbul, 1972.....

⁴Çavdar, a.g.e., s.391.

Bu arada Atatürk'ün ölümüyle boşalan parti genel başkanlığı için de seçim yapılması gerekiyordu. CHP'nin olağanüstü kongresi, genel başkan vekili Celal Bayar tarafından 26 Aralık 1938 günü olağanüstü toplantıya çağrıldı.

Toplantının ikinci oturumunda bir değişiklik önergesi verildi. Önergenin gerekçesi şöyle sunuluyordu.

“ Siyasi partiler, milli ve vatani yüksek menfaatları temin edici prensiplerde birleşmiş vatandaşların teşkil ettikleri siyasi cemiyetlerdir. Millet arasında politik kanaatleri birbirine uygun olanlar kendi halinde dağınıktır, bunları ancak bir şef birleştirir ve hepsini bir teşkilat altında toplar.

.....Şeflik rolü her memlekette ve bilhassa parti hayatına yeni girmiş memleketlerde çok mühimdir...Cumhuriyet Halk Partisi gibi milletin kurtuluş ve ilerleyiş mücadelesinde kendisine rehberlik etmiş, cumhuriyetçilik, inkılapçılık, laiklik gibi Türk Milleti'ni mütemadiyen ikbal ve refah mevkiine yükseltmekte olan prensipler değişmez bir akidei siyasiye olarak kabul ve ilan etmiş olan ve siyasi bir partinin dar çerçevesinden çıkarak hemen bütün vatandaşları sinesinde toplamış olan bir partinin şefliğine intihap edilecek olan ali şahsiyetin (Milli Şef) vasfını da iktisap etmesi tabii olduğuna göre Parti Umum Reisi'nin yüksek şahsiyetini her dört senede bir ve her kurultay toplanışında müzakere ve münakaşaya mevzu ittihat etmeyip parti Umum Reisliği'nde vasfını esas olarak kabul etmek bu yüksek makamın itibarını temin ve otoriteyi takviye bakımından milli menfaate daha uygun görülmüştür..”⁵

Verilen önergeyle birlikte sunulan tüzükte bu amaçlara uygun olarak şu değişiklikler yapıldı:⁶

Madde 2- Partinin banisi ve ebedi başkanı Türkiye Cumhuriyeti'nin müessisi olan Kemal Atatürk'tür.

Madde 3- Partinin değişmez Genel Başkanı İsmet İnönü'dür.

Madde 4- Partinin değişmez genel başkanlığı aşağıdaki üç surette inhilal edebilir;

a. Vefat

⁵ Çavdar, a.k., s.392

⁶ Çavdar, a.k., s.393

- b. Vazifeyi yapamayacak bir hastalığı sabit olması halinde
- c. İstifa”

Önerge ve tüzük değişikliğinin ardından İsmet İnönü değişmez genel başkan ve Milli Şef ilan edilmiştir. “Şef” kavramı 1930’lu yıllarda basında, çeşitli dergi ve kitaplarda sık kullanılan bir deyimdi. Dünyadaki siyasal gelişmeler de bu kavramı destekliyordu. Örneğin Hitler’e Führer, Mussolini’ye de Duce denmesi gibi. Çavdar’a göre CHP bünyesinde değişmez genel başkanlık geleneği bu sıfatın 1927 yılında Mustafa Kemal Atatürk’e verilmesiyle başlamıştı. İnönü’ye verilen bu paye bu geleneğin devam ettirilmesi idi⁷

Şevket Süreyya Aydemir ise “Milli Şef”liği ve dönemdeki stratejik önemini şu şekilde açıklamıştır:

“ Normal bir demokraside devlet başkanının vazife ve hizmet sınırlarını kanunlar ve şekiller tayin eder. Bu sınırlar ve şekiller içinde bir devlet başkanı, ne bir milli kahraman, ne de bir milli şeftir. O sadece, kanunların ve şekillerin emrinde bir reisicumhurdur. Fakat bir ülke, eğer bir devrim geçirmiş ve bu devrim eğer henüz son sözünü söylememişse, o ülkede “Kahramanlar Devri” sona ermemiş demektir. O zaman ve bu şartlar içinde, o devrimin tarlasını hazırlayan, tohumlarını saçan ve bu tohumların ilk mahsullerini devşiren, bir milli şef , sadece bir reisicumhur değil, bir önderdir”.⁸

Kurtuluş Savaşı sonrası iktisadi, siyasal ve sosyal alanda yapılan devrimlerin uygulanması için oluşturulan Tek Adam sistemi , bu uygulamaların devam etmesi ve devrimlerin toplum tarafından henüz daha tam anlamıyla benimsenmemiş olması nedeniyle İnönü’nün İkinci Adam ve “Milli Şef” olması son derece doğal karşılanmıştır. Ancak gerçek şudur ki, Şeflik sistemi tüm dünyadaki örneklerinden de görüleceği üzere bir otoriter rejim sistemidir. Cumhuriyet’in ilan edilmesiyle birlikte

⁷ Çavdar, a.k.s.398

⁸ Aydemir, a.g.e., s.49

Atatürk tarafından uygulanan rejim ise Aydemir tarafından “İnkılap Rejimi” olarak tanımlanmıştır.⁹ İnönü’nün devraldığı ve devam ettireceği rejim aslında böyle bir rejim olmalıdır. Ancak ilerleyen yıllardaki uygulamalar ve baskılar rejimin bu niteliğini değiştirmiştir. “Milli Şef” döneminin “İnkılap Rejimi”nden uzaklaşarak, “Tek otorite rejimi” haline gelmesinin belki de en önemli gerekçesi İnönü’nün Cumhurbaşkanı seçilmesinin hemen ardından başlayan İkinci Dünya Savaşıdır. Nitekim İnönü’nün Mart 1939 tarihinde İstanbul Üniversitesi’nde yaptığı konuşma Türk halkı ve dönemin basın mensupları tarafından içeriği ve vaatleri açısından bir “reform müjdesi” olarak değerlendirilmiş ancak o konuşmada belirtilen düşüncelerin hayata geçirilmesi kısa dönemde mümkün olamamıştır.

İnönü’nün konuşması daha çok CHP ve meclis üzerine odaklanmıştır. CHP’nin tek parti yönetimine devam edeceği, ancak partiyle ilgili yeni düzenlemelerin yapılması gerektiği konuşmada açıkça dile getirilmiştir. İnönü, partinin halkla kaynaşmasının üzerinde önemle durarak, CHP’nin memleketin bütün menfaatlerini ve bütün evlatlarını kucaklayan bir siyasi aile haline geldiğini belirtmiştir. Aslında amaçlanan bu sayede, halkın nabzını parti aracılığıyla tutabilmek ve halkın yönetim üzerindeki denetimini dolaylı olarak sağlayabilmektir.¹⁰

Milli Şef İsmet İnönü’nün başa geçtiği andan itibaren CHP’nin ve meclisin yeniden yapılanmasının yanı sıra ideal olarak gördüğü bir başka konu da çok partili hayata

⁹ Aydemir, a.k, s.50

¹⁰ Koçak, a.g.e., s. 27

geçmiştir.¹¹ Ancak çok partili hayata geçiş planları İnönü'nün kendisi tarafından başlatılamamış, CHP içindeki muhalefetin değişen konjoktürle birlikte yeni bir yapılanmaya gitmesiyle gerçekleşmiştir. Zaten 2.Dünya Savaşı'nın başlaması bu konunun savaş boyunca tamamen gündemden kaldırılmasına neden olmuştur. Çünkü savaş döneminde herhangi bir bölünmeyi engellemenin, ülke ile ilgili kararları tek bir karar organı olarak verebilmenin daha öncelikli olduğu savunulmuştur. Ancak yakın ve orta vadede uygulamaya geçirilmesi düşünülen planların bu savunmayla ertelenmiş olması zaman içindeki yorumlarda sadece "bahane" olarak değerlendirilmektedir.

Şevket Süreyya Aydemir konuya şu ifadelerle değinmektedir:

"Yeni hamleleri, İnönü Cumhurreisi olduktan sonra pek çabuk başlayan İkinci Dünya Savaşının engellediği ileri sürülebilir. Bu yetersiz bir izah olur. Hulasa İnönü'nün; bir taraftan Milli Şef ve Değişmez Başkan sistemini kurup yeni ve kökten hareketlere el atacak gibi görünürken, diğer taraftan, halkın sosyal yapısında etkileri olacak devrimci müdahalelere yönelememiş olması, onun hayat hikayesini yazacaklar için, ileride de çözilemeyen bir istifham olarak kalacaktır....."¹²

Aynı şekilde Samet Ağaoğlu da ;

"....1945 yılına kadar memlekette en çok fikir ve basın hürriyeti bakımından estirilen terör havasını da Türkiye'yi İkinci Dünya Savaşı'nın badirelerinden uzak tutmak emeline bağlamaktan çekinilmediğini görüyoruz..."yorumuyla eleştirisini dile getirmiştir.¹³

¹¹ Sina Akşin, Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi, İmaj Yayıncılık, Ankara,2001, s.230

¹² Aydemir, a.g.e., s. 59

¹³ Samet Ağaoğlu, Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri, Baha Matbaası, Ankara,1972, s.104

Ancak basın çevrelerinde ve CHP içindeki muhalif kanatta bu tarz bir yaklaşım mevcutken bile o güne kadar yaşanan siyasi süreç içinde halk “tek şef, tek parti” oluşumunu kabullenmiş görünmektedir. Çünkü halka göre İnönü, Atatürk’ün tabii bir devamıdır ve aynı siyasi oluşumun sürdürülmesi doğaldır.

Nitekim Ali Naci Karacan 13 Kasım 1938 tarihli “Bugün” gazetesindeki başyazısında şöyle yazmaktadır:

“ Millet Meclisi Atatürk’ten sonra onun eserini en iyi koruyacak, devam ettirecek halefini ittifakla seçti. Ve Atatürk’ün en yakın zafer ve inkılap arkadaşı İsmet İnönü’yü, devletin en yüksek vazifesi başına getirerek, yeni Milli Şef’ini tayin etti”¹⁴

İnönü’nün “Milli Şef” ünvanını almasına ilişkin de farklı kaynaklarda farklı yorumlara rastlanmaktadır. Feruzan Tekil ;

*“Bu ünvan, Atatürk’ün Ebedi Şef ünvanının bir başka türüsü olarak bulunmuş ve seçilmiştir”*¹⁵ yorumunu yaparak ünvanın verilme nedenini doğal bir süreç olarak ifade ederken, Samet Ağaoğlu Atatürk’ün Gazi ve Mareşal (müşir) sıfatlarının dışında herhangi bir sıfatı kabul etmediğini, İnönü’nün bu sıfatı kendi isteğiyle aldığını belirtmiştir.¹⁶

Cemil Koçak’ın konuyla ilgili yorumu ise şöyledir:

“ 26 Aralık’ta toplanan CHP Olağanüstü Kurultayı sadece, İnönü’yü CHP Değişmez Genel Başkanlığı’na seçmekle kalmadı, aynı zamanda “Ebedi Şef” sıfatı verilen

¹⁴ Aydemir, a.k., s.29

¹⁵ Firüzan, Tekil, İnönü Menderes Kavgası, Tekil Neşriyat, İstanbul, 1989, s.47

¹⁶ Ağaoğlu, a.g.e.,s. 11

Atatürk'ün yerine yaşayan önder olarak İnönü'ye de "Milli Şef" sıfatının verilmesine vesile oldu".¹⁷

Farklı kaynaklarda rastlanan değerlendirmelere Nadir Nadi'nin anlattıkları başka bir boyut katmaktadır. Nadi şöyle yazıyor:

" 14 Kasım akşamı, manşetin altına yazdığım iki satırlık uzun bir başlıkta Atatürk'ten söz ederken "Ebedi Şef" deyimini kullandım. Ertesi günü kamuoyuna sunulan bu deyim hemen tuttu. Bütün gazeteler onu benmsediler. O günden itibaren Atatürk "Ebedi Şef"imiz olmuştu. Bundan böyle yaşayan "kudretlilere" artık şef denemeyeceği umuduna kapıldım. Ne yazık ki umudum kısa sürdü. Aradan birkaç hafta geçmiş geçmemişti ki, "Ebedi Şef" in yanısıra gazetelerde "Milli Şef" deymi de yer almaya başladı. İktidar yardakçıları bir punduna getirmişler, yeni Cumhurbaşkanı yaranmanın yolunu arıyorlardı"¹⁸

Nadi'ye göre, İnönü kendisinin "Milli Şef" ilan edilmesine karşı çıkmalıydı. Ancak sonraki gelişmeler İnönü'nün de bu ünvanı benimsediğini gösteriyordu. Nadi'nin yorumundan anlaşıldığı üzere , bu ünvanın verilmesiyle CHP, Atatürk'ün kesin olarak reddettiği "ömür boyu başkanlık" müessesesini de kabul etmiş oluyordu.¹⁹

İnönü'ye "Milli Şef" payesinin verilmesine ilişkin olarak farklı yazarların yorumlarına bakıldığında, İnönü'ye taraftar veya muhalif bakışın belirleyici unsur olduğu anlaşılmaktadır.

İnönü taraftarı yazar ve siyasetçilerin yazılarında konuya ilişkin herhangi bir yoruma yer verilmeden durum doğal seyriyle aktarılırken, muhalif yazarlarda "Milli Şef" payesinin tamamen İnönü'nün isteğiyle verildiği görüşü hakimdir.²⁰

¹⁷ Cemil Koçak, Siyasal Tarih 1923-1950, Çağdaş Türkiye 1908-1980, Der.Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul, 2000, s.164

¹⁸ Nadir, Nadi, Perde Aralığından, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1991, s. 14

¹⁹ Nadi,a.k., s.14.

²⁰ Bkz.Turan, a.g.e,s. 146, Aydemir, a.g.e., s.38, Çavdar, a.g.e., s.392, Çetin Yetkin, Karşıdevrim 1945-1950, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2002, s.60

İnönü'nün "Milli Şef" ilan edilmesi Türk yazarları tarafından birbirinden farklı yorumlarla değerlendirilmesine karşın, İnönü'yü özellikle Lozan görüşmelerinden beri takip eden dış basında olumlu ve doğru karşılanmıştır :

"Entransigent (Paris); " *Devlet adamı olarak kendini göstermiş olan büyük bir asker.*

Bir büyük savaş şefi, bir büyük idare adamı"

Katimerini (Atina); " *Tecrübe edilmiş bir kıymet, itiraz götürmez bir kabiliyet..."*

Zora (Sofya); " *Askeri şef ve stratejist, Lozan'da siyaset adamı ve diplomat olarak zeka ve dirayetini göstermiş olan İnönü... İnönü'nün karakterindeki ayırt edici vasfı, dürüstlüğü ve samimiyetidir"*

İzvestiya (Moskova); " *İsmet İnönü Türkiye Cumhuriyetine seçilmiştir. Bu, Türkiye'nin reislik makamının, Kemal Atatürk'e halef olmaya layık bir adama sahip olduğunu gösterir"*.²¹

İnönü, Değişmez Genel Başkan ve "Milli Şef" olarak göreve başladığı andan itibaren Atatürk döneminin siyasetçilerine karşı uzlaşmacı ve barışçı bir tavır sergilemiştir.

Özellikle Atatürk ile olan anlaşmazlıkları sonucunda siyasetten uzaklaşan kişileri yeniden kazanma konusunda çaba göstermiştir. Başbakanlığı döneminde kendisine muhalif olanlarla da belirli düzeyde bir barış politikası yürütmeyi tercih etmiştir.²²

²¹ Aydemir, a.g.e, s.30-31

²² Çavdar, a.g.e., s. 393

Kendisine yakın kişileri ise korumaya almış ve hükümet içinde en kritik noktalara yerleştirmiştir. İnönü, “Milli Şef” olarak göreve başladığında Hükümetin başına tekrar Celal Bayar’ı getirmiştir , ancak Atatürk döneminin hükümet üyelerinin bir kısmının tekrar hükümette yer almasını engellemiştir.

Örneğin eski Dahiliye Vekili Şükrü Kaya ve eski Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Aras, bizzat İnönü’nün talimatıyla görevden alınmışlardır. İnönü’nün göreve başladığı zaman sergilediği bu uzlaşmacı tavrının arkasında Atatürk döneminde muhalefette kalmış olan kişilerin yeni yönetime de muhalefet edebilecekleri endişesinin varlığı gösterilmektedir;

“ Bu uzlaşma arzusu temelde, Atatürk döneminde (dolayısıyla bizzat İnönü’ye karşı da) muhalefette kalmış ve kendilerini siyasal alanda herhangi bir biçimde temsil etme olanağından mahrum kişilerin (ve belki de grupların) bu yeni dönemde bu kez de yeni yönetime muhalefet edebilecekleri endişe ve kuşkusunda aranmalıdır”.²³

Celal Bayar, Atatürk’ün hastalığı ve İnönü’nün Başvekillikten alınması sonrasında İnönü aleyhine yapılan girişimleri engellemiş ve İnönü’nün aktif siyasetten uzaklaştırılmasının karşısında olmuştur. İnönü’nün Cumhurbaşkanlığı döneminde Bayar’ı tekrar Başvekilliğe ataması bir anlamda vefa gösterisi olarak da görülmüştür ama 2.Bayar Hükümeti göreve başladığı günden itibaren bir “geçiş hükümeti” niteliği taşımıştır.

“ işin ilginç yanı, Celal Bayar’ın kurduğu ikinci hükümetin yine Bayar’ın başkanlık ettiği birinci hükümetin faaliyetlerini denetlemesi ve bu faaliyetlerden yeri geldikçe hesap sormasıydı. Bu olağandışı tutumun nedenini, “geçiş dönemi”nin özelliğinde aramak yerinde olur. Bayar’ın ilk hükümetinin üzerine bu denli sert biçimde gidilmesi, yine bizzat Bayar’ın başında olduğu yeni hükümetin sağlam olmadığını, hatta geçici olduğunu göstermekteydi ”.²⁴

²³ Koçak, a.g.e., s.165

²⁴ Koçak, a.g.m., s.167

1938 yılının son günleri ile 1939 yılının ilk günlerinde patlak veren yolsuzluk davaları “geçiş hükümetinin” varlık süresinin devamlılığını tartışılır hale getirmiştir ve Bayar hükümetinin prestijinin ciddi anlamda sarsılmasına neden olmuştur. 2.Bayar Hükümeti, 25 Ocak 1939 tarihinde Celal Bayar’ın görevinden istifasıyla sona ermiş ve yerine İnönü’nün sadık adamlarından Refik Saydam yeni hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir. Hükümet üyeleri ise yine İnönü tarafından belirlenmiş ve önceki dönemin altı bakanı değiştirilmiştir.

Böylece İnönü’nün CHP Değişmez Genel Başkanı ve “Milli Şef” olarak göreve başladığında benimsediği “barışçı ve uzlaşmacı” tavrı devam etmekle birlikte yönetimdeki ağırlığını hissettirdiği dönem başlamıştır.

İsmet İnönü’nün 1938-1950 yılları arasındaki “Milli Şef”lik icraatları, farklı yazarlar, dönemin politikacıları ve gazetecileri tarafından kaleme alınmış tüm eserlerde farklı bakış açılarıyla işlenmiş olsa dahi uzlaşılan en önemli nokta “otoriter ve diktatoryen yönetim tarzıdır”. Meclis içindeki yasama ve yürütme kararları daima onun direktifleri doğrultusunda alınmış ve uygulamaya konulmuştur. İnönü dönemine en şiddetli eleştiriye getirenlerden biri Demokrat Parti iktidarının Başbakan Yardımcısı Samet Ağaoğlu’dur. Ağaoğlu, İnönü’yü Cumhuriyetin kurulduğu günden 1950’de iktidardan düştüğü güne kadar zaman zaman teröre varan şiddet politikasının²⁵ baştakipçisi olarak gördüğünü belirtmiştir.

²⁵ 4.12.1945 tarihinde yaşanan “Tan Gazetesi”nin yakılıp yıkılması olayı tamamen devlet eliyle yaptırılan ve bu nedenle güvenlik güçlerini müdahale etmediği bir olay olarak görülmektedir. Sabiha Sertel Roman Gibi adlı anılarında bu olayın Halk Partisi ve Saraçoğlu hükümetini organize ettiği bir hareket olduğunun zaman içinde belgelerle ortaya çıkartıldığını nakletmektedir. Sertel’in anlattığına göre yıllar sonra Cami Baykut’un, Beyazıt’ta Sahaflardan aldığı bir kitabın içinden bir mektup çıkmıştır. Yaşar Çimen imzasını taşıyan bu mektupta Saraçoğlu’na görevin tamamlandığı ve

Samet Ağaoğlu'nun İsmet İnönü'ye yönelik eleştirileri oldukça ağır. Neredeyse 1939-1950 döneminde gerçekleşen tüm icraatların birinci derece sorumlusu olarak gördüğü İnönü'yü, Türkiye'yi 2.Dünya Savaşı'nın dışında tutabilmesinin bile kurtarmadığını, bunun polis rejimini uygulamasını kamufle eden bir durum olarak gördüğünü belirtmektedir.²⁶

Samet Ağaoğlu, bu rejime ait gerçekleri açıkladığını belirttiği belgeleri 1951 yılında, meclisteki bütçe görüşmeleri sırasında yaptığı konuşmada sunmuş ve konuşma metnini detaylı bir şekilde eserine almıştır. Bu belgelerin önemli yanı, İnönü döneminde takip edilen ve fişlenen gazetecilerin, politikacıların isimlerinin tek tek yer almasıdır. Mecliste tartışmalı saatlerin yaşanmasına neden olan bu konuşma sonrasında CHP'li tek parti döneminin vekilleri de söz almıştır. Bunlardan en çarpıcı olanı İnönü devrinin Başbakan Yardımcılarından biri olan Faik Ahmet Barutçu'nun şu ilginç yorumudur:

“.....Arkadaşlar, o devir mazinin karanlığında yatıyor. O mazide bıraktığımız tek parti devri, onun tasfiyesine ait islahatı tamamlamak, o ruhu hortlatmamak için uğraşıyoruz”²⁷.

Şevket Süreyya Aydemir ise İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı döneminde CHP'nin durumundan bahsederken aslında İnönü'nun ağırlığını da ortaya koymaktadır:

ödül beklendiği belirtilmektedir. Ayrıca olayın ertesi günü Sıkıyönetim Kumandanı Korgeneral Asım Tınaztepe tarafından suçluların en kısa zamanda yakalanacağına ve cezalandırılacağına dair bir tebliğ yayınlanmasına rağmen herhangi bir işlem yapılmamış, suçlular bulunamamıştır. Bkz. Sabiha Sertel, Roman Gibi, İstanbul, Cem Yayınevi, 1978, s.313-314-315

²⁶ Ağaoğlu, a.g.e., s. 118

²⁷ Ağaoğlu, a.k., s. 125

“.....CHP, yön gösterici olmaktan çok, hükümetin aldığı ya da devlet katında alınan kararları, hatta kendisi hakkında, kendisine danışılmaksızın alınanları da, kayıtsız şartsız destekleyen bir örgüt durumundaydı ve itici gücünü olduğu gibi, halk için çekiciliğini de yitirmişti...”²⁸

Ancak dönemin, ülkelerin içinde bulunduğu siyasi ve toplumsal koşullar açısından incelenmesi sonucunda ortaya çıkan gerçek şudur ki; Özellikle dönemin basın mensupları tarafından, gazetelere uygulanan kapatma cezaları, sansür uygulamaları, mahkemeler ve mahkumiyetler nedeniyle eleştirilen İnönü²⁹, tüm dünya siyasal dengelerinin değiştiği ve büyük kayıplarla sonuçlandığı İkinci Dünya Savaşı sırasında uyguladığı politikalarla Türkiye’nin bir büyük savaşa daha girmesini engellemiş, Atatürk dönemindeki Lozan görüşmeleri sırasında gösterdiği siyasi başarısını böylelikle bir kez daha kanıtlamıştır.

Dönemin uluslararası konjoktörüne bakıldığında Türkiye gibi jeopolitik ve coğrafik riskleri taşıyan bir ülkenin savaşın dışında kalması muhtemeldir ki, tüm yanlış yönetim kararlarına karşın tarih boyunca üstün bir başarı olarak değerlendirilecektir. Ancak burada kaçınılmaz bir gerçek olarak savaşa girmediği halde savaş ekonomisinin tüm yoksunluklarını yaşayan bir Türkiye de karşımıza çıkmaktadır. Yine İnönü’nün “Milli Şef”liği döneminin sosyal alandaki başarısı olarak görülen Köy Enstitü’leri, onun eleştirilen uygulamalarının yanında saygıyla ve minnettarlıkla anılması gereken bir başka kararı olarak kabul edilmelidir. Ancak bu proje

²⁸ Koçak, a.g.e, s.27

²⁹ Bkz. Samet Ağaoğlu, a.g.e., s.104, Bkz. Sabiha Sertel, a.g.e, s.275, Bkz. Zekeriya Sertel, a.g.e. 170

gerçekleştirilmek istenen reformu sağlayamamış ve kısa süre içinde, amaçladığı ideallere hizmet edemez hale gelmiştir.

II) İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE “MİLLİ ŞEF”

İnönü, bir seyahatı sırasında yanına gelip;

“Bizi sen aç bıraktın..” diye feveran eden çocuğa

“Ama babasız bırakmadım” yanıtını verir.

Türkiye’nin İkinci Dünya Savaşı’na girmemek için takip etmeye çalıştığı denge politikası savaş sonuna kadar dirayetle devam ettirilmiştir. Aydemir savaş yıllarını anlatırken dönemin liderini ve arkasındaki kadroyu değerlendirirken ilginç bir saptamada bulunmuştur:

“Savaşı bilen savaştan korkar!..Türkiye’de Cumhuriyeti, askerler kurdular. Bu kurucular savaş meydanlarından gelmiş, savaşlar içinde yoğrulmuş insanlardır. Onlarda, savaşın kokusunu çok daha önceden duyan ve gelecek savaşın neler getirebileceğini önceden sezebilen, tecrübe edilmiş nitelikler vardı. Savaşı bildikleri için de savaştan çekiniyor, korkuyorlardı...

İkinci Dünya Savaşı içindeki önder kadronun, savaşı bilmekten gelen bu savaş çekingenliği, yakın tarihinde Türk ulusunun, şansı ve öngörüşü olarak değerlendirilmelidir”³⁰

Ancak Doğan Avcıoğlu’nun, savaş yıllarındaki politikalara ait eleştirilerine bakılırsa, stratejik kararların hatalı yönlerine ait yorumlara rastlanır. Savaş boyunca uluslararası arenada oynanan oyunların Türkiye açısından leyhe çevirilmediğini belirten Avcıoğlu; İnönü, ya da savaş yıllarının çeşitli olaylarına bulaşmamış bir başbakan, inisiyatifi ele alsa, 1939-1945 döneminin güç koşullarının devletler arasında gelişen karşılıklı husumet ve güvensizlik belki giderilebilir, kuzey komşularımızla belki de Atatürk günlerindeki güvenli ilişkiler yeniden kurulabilirdi değerlendirmesini yapmaktadır. Ayrıca Avcıoğlu’nun yorumuna göre böylece, 1921

³⁰ Aydemir,a.k., s.139

sınırları garanti edilebilir ve Boğazlar'ın bekçisinin Türkiye olduğu ilan olunabilirdi.³¹

1 Eylül 1939 yılında Almanya'nın Polonya'yı işgaliyle başlayan İkinci Dünya Savaşı, İtalya'nın Almanya'nın yanında yerini alması ve Almanların 1940 yılında Paris'e doğru ilerlediği sırada İngiltere ve Fransa'ya savaş ilan etmesiyle büyüdü ve tüm ülkelere yayıldı. İtalya'nın savaşa girmesi 19 Ekim 1939'da imzalanan Türkiye-Fransa-İngiltere ittifakının devreye girmesini zorunlu hale getirdi. Bu ittifakın en önemli maddesi şu içeriği taşıyordu:

“Madde 1: Bir Avrupa devletinin saldırısı ile başlayan ve İngiltere ile Fransa'nın katılacakları savaş, Akdeniz'e intikal ettiği takdirde Türkiye müttefiklerine yardım edecekti.”³² Ancak Türkiye bu noktada da kendini savaştan uzak tutmayı bildi ve İngiltere'ye olumsuz yanıt verildi. Almanya'nın 1941 yılında önce Yugoslavya'yı , ardından Yunanistan'I işgal etmesiyle birlikte savaş Türkiye'ye yaklaşmaya başlamıştı. Bu dönemdeki Türk dış politikası takdire şayan stratejiler uygulamıştır.

Bu arada Almanya ve Türkiye arasındaki temaslar da devam etmekteydi. 22 Haziran 1941 yılında Türk-Alman saldırmazlık muahedesi imzalandı.

Savaşın başlamasından kısa bir süre sonra Fransa ve İngiltere ile imzalanan ittifaktan sonra Almanya ile de anlaşma imzalanması Türkiye'nin tarafsızlığını kesinleştirmişti. Savaş yılları boyunca özellikle Almanya taraftarı yayınlar yapan

³¹ Doğan Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi 1838'den 1995'e, Dördüncü Kitap, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1994, s.1605

³² Çavdar,a.g.e., s.404

basın mensupları tarafından memnuniyetle karşılanan bu anlaşma ilk olarak Yunus Nadi'nin Cumhuriyet'teki başyazısında yer aldı:

“ Son iki senenin buhranlı günlerinde Türk-Alman dostluğuna balta vurmak isteyen bazı propaganda unsurları muzır faaliyetlerinde muvaffak olamamışlardır. Hükümetimiz Almanya ile normal münasebetlerin bozulmaması için daima dikkatle çalışmış, hakiki Türk matbuatı ve hakiki münevverler Türk-Alman dostluğunu rencide edebilecek neşriyattan daima sakınmış ve Türk halkı Almanlara karşı kalbinde beslediği iyi duyguları daima muhafaza etmiştir”.³³

İnönü ise 1 Kasım 1941 yılında TBMM'deki açış konuşmasında Türk dış politikasını şu sözlerle değerlendirmiştir:

“ 1940 yazında Fransa'nın mağlubiyeti, İngilizleri müşkül bir vaziyete uğratmış bulunurken, Türkiye'nin müdafaa ve masuniyet umdeleriyle takip etmiş olduğu siyasetin bir noktasına halel gelmedi ve Türkiye ittifak muahedesine sadakatini açıktan açığa söyledi. Türkiye, dünyanın en büyük devletlerinden birine karagün dostu olduğunu, o zaman bir kere daha ispat etmiştir. Arz etmiş olduğum bu siyaset memleketimizin coğrafi vaziyeti ve harbin inkişafından doğan hususiyetleri önünde, artık her tarafta kabul ve takdir edilmek lazım gelen dürüst mahiyetini tebarüz ettirmişler”.³⁴

Ancak 1945 yılına kadar belli bir denge stratejisiyle kendini korumayı bilen Türkiye, savaşın sonlarına doğru baskılardan kurtulamamış ve bir seçim yaparak Mihver devletleriyle ilişkilerini kesme kararı almıştır. Türkiye, Birleşmiş Milletler'e üye olmanın gereği olarak 23 Şubat 1945 yılında Almanya'ya savaş ilan etmiş ve ertesi günü Birleşmiş Milletler Beyannamesini imzalamıştır.

Savaşın başından beri Türkiye gibi tarafsız kalmakta direnen ABD , 1941 yılında Japonların Pearl Harbor'a yaptıkları saldırının ardından savaşa girmek zorunda kalmıştı. ABD, Şubat 1945 tarihinde savaşın neredeyse savaşın sonucunu belirleyen bir kararın alınmasını sağlamak amacıyla Sovyetler Birliği ve İngiltere ile işbirliği yaparak “Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmeyen devletlerin Birleşmiş

³³ Cumhuriyet, 27 Haziran 1941

³⁴ Çavdar, a.k., s.411

Milletlere katılamayacağını” ilan etmişti. Türkiye bu karara ilk uyan devletlerden biri olmuştur.

ABD’nin 1941 yılındaki Japon saldırısından beri beklediği intikam anı 6 Ağustos 1945 tarihinde gerçekleşti ve savaş sırasında yapımı tamamlanan ilk atom bombası Hiroşima’ya atıldı. Zaten İtalya 29 Nisan 1945’te, Almanya ise 7 Mayıs 1945’te kayıtsız şartsız teslim olmuşlardı . Böylece 2 Eylül 1945 tarihinde İkinci Dünya Savaşı , geride iktisadi ve sosyal açıdan , en çok da insanlık açısından büyük kayıplarla son bulmuş oldu.

Türkiye savaş boyunca izlediği politikanın sonucunda insan kaybından kurtulmuştur belki ama iktisadi açıdan savaşın getirdiği tüm yoklukları, yoksunlukları, yolsuzlukları derinden yaşamak zorunda kalmıştır.

III) SAVAŞIN İKTİSADİ VE SOSYAL HAYATTAKİ ETKİLERİ

Savaşın başladığı günlerden itibaren Türkiye’nin yaşadığı ekonomik sorunlar dönemin profilini netleştirmek ve muhalefetin nedenlerini belirlemek açısından zorunluluk taşımaktadır. 1939-1950 yılları arasında görev alan hükümetlerin “Milli Şef” direktifleri ve onayları doğrultusunda hareket ettiği bilindiği için bu dönemdeki iktisadi ve sosyal gelişmeler ya da iyice belirginleşen sorunlar doğrudan İnönü’ye de atfedilmektedir.

Hatta bu dönemde işbaşına gelen hükümetler doğrudan “Milli Şef” kabineleri olarak adlandırılmıştır ve bu dönemde Cumhurbaşkanı İnönü’nün etkisinin sadece başbakan

ve kabine üyelerinin atanmasıyla sınırlı kalmadığı, hükümetin tüm yaptırım ve kararlarında ağırlığını koyduğu ortaya çıkmıştır. Bu konuyla ilgili en bilinen eleştiri, Atatürk'ün, kendi başbakanlığı döneminde bakanlara doğrudan yönergeler göndermesini tepkiyle karşılayan İnönü'nün aynı yöntemi kendisinin uygulamasıdır.³⁵

İnönü'nün "Milli Şef" ilan edilmesinin ardından kısa bir geçiş dönemine Başbakanlık yapan Celal Bayar, döneminde yaşanan yolsuzluklar nedeniyle istifa etmiştir.³⁶

Yeni hükümet İnönü'nün sadık adamı Refik Saydam tarafından kuruldu. İkinci Dünya Savaşı sırasında memleketin iç meselesi savaştan çok, ekonomik sıkıntılardı. Tarımsal siyasetin ve tarımsal gelişmenin Cumhuriyetin kuruluş yıllarından bu yana iyileştirilememiş olması, ülkenin ithalata bağlı ekonomi seyri , karaborsalar, yokluklar ve sanayileşemenin getirdiği çıkmazlar Türkiye'yi gün geçtikçe kara günlere sürüklüyor, hükümetlerin ekonomi politikaları başarısızlığa uğruyordu.

Kent ve köy uçurumu büyürken, ülke nüfusunun %80'ini oluşturan köy nüfusunun üretim yapamaması genel ekonomi seyrini sekteye uğratıyordu. Bu dönemin

³⁵ Turan, a.g.e., s.157

³⁶ Dönemde ortaya çıkartılan iki yolsuzluk davası vardır ve sorumlular yargılanmıştır. Bunlardan birincisi Denizbank'ın Fındıklı'daki Satie şirketine ait binayı satın alması ve İmpeks adındaki bir şirkete teminat mektubu vermesidir. Soruşturmalar başladığı sırada , İmpeks'in kurucuları arasında bulunan Celal Bayar'ın büyük oğlu Refii Bayar intihar etmiştir. İkinci yolsuzluk olayı ise Ekrem Konig davası olarak bilinmektedir. Ekrem Konig Cumhuriyetçi Madrit hükümetine silah sağlayan bir grup içindedir, bu işlerden komisyon almaktadır. Açılan davada Konig'in suç ortağı Dışişleri Bakanlığı Protokol Dairesi'nde görevli olan Ruhi Bozcalı küçük bir cezaya çarptırılmış, Konig ise dört yıl hapse mahkum olmuştur. Dava sırasında İçişleri Bakanı'nın da haberi olduğu söylenmesine rağmen herhangi bir işlem yapılmamıştır. Bkz. T.Çavdar, a.k., s.394

belirleyici kanunları olarak görülen Milli Korunma Kanunu, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, Toprak Mahsulleri Vergisi ve Varlık Vergisi başta belirlenen amaca ulaşamamış, bu kanunlar düşünülenin aksine sorunların artmasına neden olmuştu.

1) Milli Korunma Yasası

CHP'nin baştan beri güttüğü devletçilik politikasının uygulamaya geçişi olarak görülen bu yasa, hükümete geniş yetkiler ve olanaklar tanırken, özel girişimi de sınırlandırıyordu. Yasanın temel hükümleri şu uygulamaları kapsıyordu:

1. Hükümet, gereksinimini karşılamak amacıyla, üretimin niteliğini belirlemek amacıyla sanayi ve maden işletmelerini denetleyebilir.
2. Hükümet bu kuruluşların mesaisini saptayabilir.
3. İş saatleri her gün üç saat uzatılabilir.
4. Hafta tatili kanunu yasanın geçerli olduğu sürece uygulanmaz.
5. Gerekli malların tüketimi sınırlanabilecek ve yasaklanabilecektir.
6. Gerekli görülen bölge ve hallerde tarımsal ürünün cins ve miktarını hükümet saptayabilecektir. Üzerinde tarımsal faaliyette bulunmayan 500 hektardan fazla araziye hükümet işletebilecektir.
7. 8 hektardan fazla arazisi olanlara, bu toprağın yarısının hububat ekimine tahsis etmesi istenebilecektir.

Yasa 18 Ocak 1940 tarihinde muhalif görüşlere rağmen kabul edilmiştir.³⁷ Yasanın uygulamadaki en belirgin sonucu “karne uygulaması” olmuştur. En tipik örneği ise karne uygulamasıdır. Buna göre; yedi yaşına kadar çocuklara günde 187.5 gram, yedi

³⁷ Yasaya muhalefet edenler özellikle yasanın anayasaya aykırı olduğunu savunmuşlardır. . Sonuçta tasarı tekrar ele alınarak bir uzlaşma metni hazırlanmıştır

yaşından büyüklere 375 gram ve ağır işlerde çalışanlara da 750 gram ekmek tahsis edilmiştir.

Bu istihkak daha sonraları 175 grama, İstanbul'da 150 grama kadar inmiştir. Çıkarılan ekmekse tek tip "kara ekmek"tir.

O dönemde İaşe Müsteşarı Muavinliğini yürüten Şevket Süreyya Aydemir , anılarını anlatırken durumun vehametini şu sözlerle ifade etmektedir:

" Şartlar gerçekten kötüydü. Sabah güneş doğarken gözünü yeni güne açan her vatandaş, o gün sofrasına bir dilim ekmek koyup koyamayacağını ve ordunun yönetim mevkilerinde görevli her komutan, o gün askerine ne yedireceğini, yemsizlikten kırılan hayvanlarına bir avuç yem bulunup bulunamayacağını; uçaklarına , motorlarına kaç günlük benzin ve motorlu vasıtalarına kaç tane yedek lastik bulabileceğini kaygıyla düşünüyordu. Başlayan güne, birliklerine et, yağ, çay, şeker bulup bulamayacağını düşünerek kaygılar, şüpheler içinde giriyordu. İzmir valisi bir gün bana, İzmir'de kasasını açarak;
- İşte dün fırınlardan çıkan bu! Bir tanesini hatıra olarak saklayacağım! Diyerek taşla moloz arası kara bir hamur, daha doğrusu çamur parçası göstermişti".³⁸

Yine dönemin Ticaret Vekili Mümtaz Ökmen'in tirajik sözlerine dönemi anlatan tüm eserlerde yer almaktadır:

" bu gece hiç uyuyamadım. Bu salonun içinde, bir uçtan bir uca dolaştım durdum. Düşündüm ki, şu balkona çıkayım ve oradan kendimi sokağın taşları üzerine atayım. Yalnız üzerimize aldığımız şu yükten kurtulmak için değil, millet dediğimiz, ordu dediğimiz son varlıklarımıza karşı, şu ülkede ve hele bu asırda, bu kadar aciz ve çaresiz kaldığımız için!"³⁹

Milli Korunma Yasası sadece savaş yıllarında değil , barış yıllarında da değişmeyen bir gerçeği yansıtıyordu. Sıkıntıyı yoğun şekilde hissedenenler yine kırsal kesimde yaşayanlar ve işçiler olmuştur. Çünkü tüm kısıtlamalara rağmen karaborsa önlenememiş, bu sayede savaş zengini olan zümrede herhangi bir değişiklik

³⁸ Aydemir,a.g.e. s. 203

³⁹ Aydemir, a.k., s.20

olmamıştır. Bu dönemde zengin olmuş kişilerden biri olan Vehbi Koç hakkında yazılan Erol Toy'un İmparator adlı eseri durumu tüm çıplaklığıyla sergileyen eserlerden biri olarak bugün de ilgiyle ve ibretle okunmaktadır.⁴⁰

Refik Saydam'ın ani ölümünden sonra Başbakanlığa getirilen Şükrü Saraçoğlu, alınan önlemlerin yumuşatılmasını sağlamaya çalışmıştır. Ekonomi ve fiyatlar üzerindeki denetim bir ölçüde kaldırılarak karaborsanın önüne geçilmek ve malların piyasaya çıkması sağlanmak istenmiştir. Fiyatların bir miktar artmasına göz yumulmuş ancak karaborsanın devam etmesi yine de engellenememiştir.

Milli Korunma Yasası , hedefine ulaşamayınca savaş dönemindeki zenginlerden (kentsel ve kırsal alandaki) vergi alınması yoluna gidilmiştir. Ancak bu uygulama da amaçlanan niteliğinin dışına çıkarak sorunların katlanmasına ve insanlık dışı uygulamalara neden olmuştur. Sosyal adalet sağlanmak istenirken, vicdani ve ahlaki adaletsizliklere yol açılmıştır.

“Milli Şef” döneminin kendi koşulları içinde değerlendirilmesi doğru bir yaklaşımdır. Savaşa katılan ya da katılmayan her ülkenin “savaş ekonomisi”nden bir şekilde etkilenmesi kaçınılmazdır.

En azından üretim, ulaşım, dağıtım sorunları yaşanması doğaldır. Ancak icraatın yeterliliği, hakimiyeti ve doğru zamanda doğru tedbirleri alması halkın en tabii beklentisi olacaktır. Bugün bakıldığında dönemin uygulamalarının neredeyse bir

⁴⁰ Erol Toy. İmparator. May Yayınları. İstanbul. 1982 (22.Basım).

deneme-yanılma yöntemi olduğu düşünülmektedir. Savaşa girilmemesi konusunda gösterilen cesaret, dirayet ve denge politikası, içeride gerçekleştirilememiştir.

2) Varlık Vergisi

1943 yılında kabul edilen Varlık Vergisi Kanunu, savaşın başından bu yana elde edilen servet ve kazançlara hükümet tarafından el konulmasına olanak veren bir düzenlemedir. Saraçoğlu hükümetinin karaborsayı kaldırmak, mal darlığını gidermek adına yürürlüğe koyduğu fiyatları serbest bırakma kararı , bunu sağlayamadığı gibi haksız kazanç elde edenlerin yükselen fiyatlarla daha da palazlanmasına neden olmuştur. Varlık Vergisi ile amaç bu vurgunu durdurmaktır.

Cumhurbaşkanı İnönü, 1 Kasım 1942’de TBMM’yi açış konuşmasında son derece kızgın bir üslupla şöyle söylüyordu:

“ Şuursuz bir ticaret havası, haklı sebepleri çok aşan bir pahalılık belası, bugün vatanımızı ıstırap içinde bulunduruyor.... Bizim gördüğümüz en tehlikeli hastalık iki seneden beri, cemiyetimiz içinde cumhuriyet hükümetlerini muvaffat etmemek için estirilmiş olan zehirli havadır. Acı ile hatırlamalıyız ki milletin iâşe işlerini tanzim etmek yolunda Cumhuriyet hükümetlerinin sarfettikleri gayretlere, iki seneden beri, cemiyetimiz tarafından hiç yardım edilmemiştir. Bulanık zamanı, bir daha ele geçmez fırsat sayan eski batakcı çiftçi ağası, elinden gelse teneffüs ettiğimiz havayı ticaret metayı yapmaya yeltenen gözü doymaz vurguncu tüccar ve bütün bu sıkıntıları politika ihtirasları için büyük fırsat sanan ve hangi yabancı devletin hesabına çalıştığı belli olmayan birkaç politikacı, büyük bir milletin hayatına küstah bir surette kundak koymaya çalışmaktadırlar. Ticaretin ve iktisadi faaliyetleri serbestliğini bahane ederek milleti soymak hakkını hiç kimseye, hiçbir zümreye tanımamalıyız....”⁴¹

Hükümet ve “Milli Şef” olanların farkındaydı ve sonunda Varlık Vergisi toplanmasına karar verilmişti. Yasanın birinci maddesinde gerekçesi açıklanırken , ikinci maddede mükellefler şöyle sıralanmaktaydı;

⁴¹ Çavdar, a.g.e., s.430

- Kazanç ve buhran vergileri mükellefleri
- Büyük çiftçiler
- Sahip oldukları binaların ve hisseliyse hisselerine düşen bir yıllık gayrisafi gelir toplamı 2500 TL ve arsalarının vergide kayıtlı değeri 5000 TL'den yukarı olup, bu miktarın tenzilinden sonra mütebaki irat ve kıymetlerle vergi verebileceği komisyonlarla kararlaştırılanlar
- 1939 yılından beri kazanç ve buhran vergilerine tabi bir iş ya da teşebbüsle uğraştığı halde yasanın yayını itibarıyla işini terk ve tasfiye etmiş olanlar
- Meslekleri tacir, komisyoncu, tellal ve simsar olmadığı halde, 1939'dan beri bir defaya mahsus bile olsa ticari muameleye tavassut edip karşılığında para veya mal almış olanlar.

Vergiye sosyal yapı üzerinden baktığımızda; normal olmayan yollardan (özellikle karaborsadan) zengin olmuş kişilerden vergi alınarak, dar gelirli sınıfların tatmininin sağlanmaya çalışıldığını görüyoruz.

Vergi oranlarını belirlemek için kurulan komisyon, hükümet memurları ve seçme işadamlarından oluşmaktaydı. Bu oranlar tespit edilirken müslüman Türklere gerçeğe uygun davranılırken, azınlıklara daha ağır şartlar uygulanmaktaydı.

Verginin açıklama metninde azınlıklara yönelik olduğuna dair bir ifadeye rastlanmamakla birlikte Faik Ahmet Barutçu'nun anılarında belirttiği üzere, Başbakan Saraçoğlu, gizli oturumlarda milletvekillerine “kanunun muhtekirleri, harp zenginleri ve azınlıklardan oluşan vurguncular” demiştir ve aynı konuşmada amacın

piyasaya hakim olan yabancıların ortadan kaldırılarak Türk piyasasının Türklerin eline bırakılması olduğu vurgulanmıştır.⁴²

Varlık Vergisi'nin ödeme süresi 15 gün olarak belirlenmişti ve bu süre içinde vergisini ödeyemeyenler Aşkale'deki çalışma kamplarına gönderilecekti. Nitekim süre dolduğunda 2057 kişi bu kamplara gönderilmişti. Faik Ökte "Varlık Vergisi Faciası" adlı eserinde verginin özellikle azınlıklara uygulanma sebeplerini şöyle açıklamaktadır:

"Özellikle azınlıklara yüklenilmesine sebep, bütün önemli işlerin onların elinde bulunuşu, ithal mallarının karaborsadan olup hayat pahalılığını önemli derecede arttırışı idi. Vergiyi mazur göstermeden, bu verginin geçmişin izlerini taşıdığını söyleyebiliriz. Yabancı firmalar, kısmen de yabancı memleketlerde olan ticaretin yalnız azınlık grupları tarafından yapıldığı Osmanlı İmparatorluğu günlerinden gelen bir adete uyarak, azınlık firmaları ile iş görmeyi tercih ediyorlardı. Azınlık firmaları ise Türklere ait müesseselerin doğru dürüst iş görmeye ehil olmadığını ilan ediyor, hükümetin uygunsuz ve fark gözetken tutumundan şikayet ederek yabancı firmalarla iş görmeyi tekellerinde tutmak için çalışıyorlardı....."⁴³

Konuya ilişkin kaynaklar incelendiğinde verginin belli bir keyfiyetle uygulandığı da ortaya çıkmaktadır.

Varlık Vergisi Kanunu'nun etkileri oldukça fazla olmuştur. Vergi amacına ulaşmadığı gibi oluşan yoğun tepkiler nedeniyle hayatiyetini sürdüren firmalar fiyatlarını yükselterek durumu protesto etmişler ve hayat pahalılığının daha da artmasına neden olmuşlardır.

⁴² Faik Ahmet Barutçu, Siyasi Anılar (1939-1954), Milliyet Yayınları, İstanbul, 1977, s.263

⁴³ Faik, Ökte, Varlık Vergisi Faciası, Nebioğlu Yayınları, İstanbul, s.39-85

Kanun bu sonuçlarla 1944 yılında yürürlükten kaldırılmıştır. Kanunun olumsuz sonuçları sadece hayat pahalılığıyla sınırlı kalmamıştır ve Kemal Karpat'ın değerlendirmelerine göre en can alıcı noktalar şunlar olmuştur:

“....kanun kaldırıldı. Ama hükümete karşı duyulan kızgınlık devam ettiği gibi devlet içinde sermayeye düşman gruplar bulunduğu düşüncesi yayılarak siyasi güveni bir hayli sarstı.

Gerek Türk gerekse azınlık iş adamları ile sanayicileri bu görüşte birleşiyorlardı. Mülkiyete karşı beliren tehlikeyi gidermenin biricik çaresi hükümeti tesirli bir şekilde dizginlemek veya onun yerine, diğer kişisel hürriyetlerle birlikte mülkiyeti fiilen teminat altına alacak yeni bir hükümet getirmekti”.⁴⁴

Şevket Süreyya Aydemir, anılarında Varlık Vergisi Kanunu ile ilgili ifadelerini sonlandırırken Prof.Avram Galanti Efendi ile İzmir Musevilerinin cismani başkanı Baba Gomel ile olan diyalogunu şöyle naklediyor ve bu konuşmanın, töhmeti hala İnönü'nün omuzlarına yükletilen varlık vergisinin, galiba en doğru değerlendirme ve hesaplaşması olduğunu belirtiyor:

“.....Biz Türkler asırlardan beri bin bir savaşta, sanayiye, para ve sermaye biriktirmeye vakit bulamadık. Sizler, yani bütün azınlıklar ise bunları yaptınız. Biz sizi savaşlardan koruduk. Siz orduya asker vermediniz. Hatta birtakım yollarda vergi de vermediniz. Ticareti, sanayii, ithalat ve ihracatı, para ve sermayeyi ellerinizde topladınız. Bu işler, bizim asırlarca döktüğümüz kanlar pahasına ve hele tanzimattan sonra münhasıran siz azınlıkların ellerinde toplanan imkanları korumak için oldu..... Bu bizim asırlarca dökülen kanımızla; sizin bu sefer vereceğiniz bir iki yüz milyon kağıt liralık varlık verginizi karşılaştırırsak ve buna hatta bir “Kan Vergisi” desek, hesaplaşmamız acaba çok zalimane olur mu? İsterseniz bizim dökülen kanlarımız ve sonu gelmez askerlik emeklerimizle, sizin şu bir avuç vergi fazlanızı karşılaştıracağımıza, sizin biriken servetlerinizle, bizim biriken kan ve askerlik haklarımız teraziye koyarak hesaplaşalım”⁴⁵.

⁴⁴ H. Kemal Karpat, Türk Demokrasi Tarihi, Afa Yayınları, İstanbul, 1996, s.111

⁴⁵ Aydemir, a.g.e., s.236

Avram Galanti Efendi'nin bu sözlere cevabı Aydemir'I onaylayıcı şekilde olmuştur, ancak Varlık Vergisi Cumhuriyet tarihindeki yerini, İnönü döneminin en zalimane ve adaletsiz uygulaması olarak almıştır.

İlksen Selime Dinçtürk'ün Varlık Vergisi'ne dair hazırlanmış olan tezinde belirttiği üzere; dönemin şoven milliyetçiliği hatta ırkçı politikalarına verginin tarh, tahakkuk ve tahsil aşamalarındaki adaletsizliği ve azınlıkları hedeflemesiyle eklemlenen Varlık Vergisi sadece ekonomik değil, aynı zamanda siyasi ve kültürel açıdan travmatik sonuçlara yol açan bir uygulamadır. Varlık Vergisi'nin en ağır sonucu vatandaşların devlete olan güveninin yok olması olarak nitelendirilebilir.⁴⁶

Varlık Vergisi'nin kaldırılmasıyla birlikte, bu verginin uygulamaya konulmasıyla ilgili nedenlere bakıldığında üç farklı nedenin öne sürüldüğü görülmektedir:

1. Gayrimüslim vatandaşları bir süre ticaretten uzaklaştırıp, onları ticari olarak zayıflatmak ve bu yöntem sayesinde müslüman bir burjuvazinin doğmasını sağlamak. (Bu görüş Amerikalı diplomatlar tarafından savunulmuştur).
2. Gayrimüslim vatandaşlara güven duyulmadığından Türkiye'nin savaşa girmesi halinde onların muhtemel beşinci kol faaliyetlerini önlemek için kamplarda enterne etmek. (Bu görüşü ortaya atan kişi General Kazım Karabekir'dir. Dolayısıyla konuya askeri açıdan yaklaşmıştır).
3. Nazilerin, dönemin Hariciye Vekaleti'ne yönelttikleri talepleri doğrultusunda, azınlıkları kamplarda enterne etmek. (Azınlıklar tarafından savunulmuştur)⁴⁷

⁴⁶ İlksen Selime Dinçtürk, Varlık Vergisi Yıllarında Türkiye Basınında İrkçı ve Milliyetçi Söylemler, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Gazetecilik Ana Bilim Dalı, Ankara, 2004

⁴⁷ Rıdvan Akar, Aşkale Yolcuları: Varlık Vergisi ve Çalışma Kampları, Belge Yayınları, İstanbul, 1999, s.176-177

Günümüzde yazılan kitaplar, çekilen filmler özellikle Varlık Vergisi konusunda hükümetin yaptığı yanlışları sergileyen kanıtlar olarak değerlendirilmektedir ve Varlık Vergisi, her ne kadar gösterilen haksız kazançlara dur demeyi amaçlamış bile olsa bir dönemin karanlık yüzüdür.

3) Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu:

Gerçek bir reform niteliği taşıyan ve toplumdaki sosyal adaletsizliği ortadan kaldırmayı hedefleyen en önemli girişimlerden biri olan 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, sosyal demokrasinin bir gereğiydi. Kanunun amacı, topraksız ve toprağı az olan köylülere, geçimlerine yetecek kadar toprak dağıtmak, topraklarını işlemeleri için gerekli donanımı temin etmektir. Dağıtılacak araziler, hazine, vakıf ve belediyelere ait topraklarla, 5000 dönüm üzerinde toprak sahibi olanlardan alınacak olanlardı.⁴⁸ Meclis içinde yoğun tartışmalara neden olan kanun özellikle büyük toprak sahibi milletvekilleri tarafından tepkiyle karşılanıyordu. Karpat'ın kanunla ilgili yorumları, kanunun önemini ve zorunluluğunu ortaya koyuyor:

“ Toprak reformunu savunanlara göre kanun anayasa ile kabul edilmiş bulunan halkçılık prensibinin tabii bir sonucu idi. Bu kanun toplumsal adaleti yerine getiriyor, Türk köylüsünü şuna buna köle olmaktan kurtarıyordu. Kanun Türk tarihinin seyrinin ve Türk toplumunun ekonomik yapısının gerektirdiği milli bir zaruretti ki, milyonlarca vatandaşı yarıcı veya toprak sahiplerinin ırgatı olarak çalışmaktan kurtaracaktı”⁴⁹.

Meclis içindeki toprak sahibi milletvekillerinin kanuna itirazı özel mülkiyet haklarından kaynaklanıyordu. Ancak muhaliflerin itirazları arka planda İnönü'ye

⁴⁸ Aydemir, a.g.e., 340

⁴⁹ Karpat, a.g.e., s. 112

yönelikti. Emin Sazak kanunun tartışıldığı oturumlardan birinde şu itirazlarla söz almıştır.

“ Padişahı devirdik, halifeyi kovduk, şapka giydik, latin harflerini kabullendik, tekkeyi kapattık, bazı gerçeklerle Varlık Vergisini bile kabul ettik, fakat bunu kabul edemiyorum..... Herkes kafasını yormalı, yoksa Şefim böyle istedi diye buraya gelmemeli. Şef'e saygı duymasını hepimiz biliriz ama insan biraz da kendi kafasını kullanmalı, gerekli mi değil mi diye düşünmeli...”⁵⁰.

Kanun görüşmeleri sırasında mecliste doğan muhalefet grubu ileride Demokrat Parti'nin kurucuları olarak siyaset tarihindeki yerlerini alacaklardı. Örneğin kanuna en çok karşı çıkanlardan biri olan Adnan Menderes, dönemin büyük toprak sahiplerinden biriydi ve 1950 seçimlerinden sonra başbakan olmuştur.

Menderes “ Türk köylüsünün ziraat kredilerine ve mahsulünü koruyacak tedbirlere ihtiyacı olduğunu söylüyor ve daha adilane çözümlerin üretilmesi gerekliliğini savunuyordu.”⁵¹ Türk halkı ise kanunu destekler nitelikte tavır almıştı.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, kişisel mülkiyet altındaki toprakların bir kısmının da dağıtılmasını hedeflediği için tartışmalara ve sonrasında gelişen muhalefetin oluşturacağı ikinci bir partiye giden yolu açmasına rağmen hükümet tarafından istimlak edilen topraklar 36.000 dönümü geçemedi.

Dolayısıyla dağıtılan topraklar devlet ve vakıf arazilerinden ibaret kalmıştır. Zaten tartışmaların temelini teşkil eden 17.madde 1950 yılında yürürlüğe konmuş ve bu tarihten sonraki uygulamalar büyük toprak sahiplerinin lehine gelişmiştir.

Cumhuriyet tarihinin belki de en büyük toplumsal reformu olarak görülebilecek Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu böylece amacına ulaşamayan, Türkiye'nin ziraat

⁵⁰ Çavdar, a.k., 438

⁵¹ Karpat, a.g.e, s.115

sorunlarını bugünlere taşıyan ve sosyal adaletsizliği destekleyen bir kanun olmaktan öteye geçememiştir. 1922'den beri Atatürk'ün, köylüye karşı milli bir borç olarak gördüğü toprak reformu ölümünden sonra tamamen hayal olarak kalmıştır. Oysa, 1938 yılındaki meclis açılışında onun adına okunan nutukta bu durum bir vasiyet olarak sunulmuştur:

“ Toprak kanununun bir neticeye varmasını, Kamutayın (Meclisin) yüksek himmetinden beklerim. Her Türk çiftçi ailesinin, geçineceği ve çalışacağı toprağa malik olması, behemehal lazımdır. Vatanın sağlam temel ve imarı bu esastadır....”⁵².

Celal Bayar ise İnönü'nün ardından Atatürk'ün direktifleriyle başbakan olduktan sonra meclisteki ilk konuşmasında bu sözlere atfen şu ifadeleri kullanmıştır:

“ Şef, milli ekonominin temeli ziraattır buyurmuşlar ve çeşitli direktifler vermişlerdir. Plana bağlanarak tamamen tahakkuk ettirilecek olan bu direktifler, aşağıdaki gruplarda toplanabilir:

- Topraksız çiftçi bırakmamak,
- Ziraat bölgelerine göre hususi tedbirler almak
- Çok, iyi ve ucuz istihsal temin etmek

Her Türk çiftçisini kafi toprağa sahip etmek ve topraksız çiftçiye toprak dağıtmak için hususi istimlak kanunları çıkarmak, parti programının 34. Maddesine dayanır. Her Türk çiftçi ailesinin, çalışarak geçinebileceği bir toprağa malik olmasını, vatan için sağlam bir temel ve imar esası saymaktayız....”⁵³

Ancak tüm iyi niyetli bakış açılarına rağmen bu konu 1945 yılına kadar gündeme getirilmemiştir. Bu tarihte çıkarılan kanunsa başta belirtildiği üzere başarıya ulaşamamıştır. Pek çok eserde bunun sorumlusu olarak 1923-1950 arası bürokratlar gösterilmekte, Atatürk'ün ve İnönü'nün müdahaleci tavrının yeterli olmadığı öne sürülmektedir. Şevket Süreyya Aydemir, Türkiye'de toprak reformunun başarısızlık nedeni olarak CHP içinde ilerici, öncü ve idealist kadronun olmamasına işaret

⁵² Atatürk, Mustafa Kemal, Nutuk, Haz.Zeynep Korkmaz, Atatürk'ün Doğumunun 100.yılına Kutlama Koordinasyon Kurulu, Ankara, 1991.

⁵³ Aydemir,a.g.e., s.330

ederken, nutukları ve idealleri açıklarken liderlerini alkışlayanların uygulamada en fazla muhalefeti yapanlar olduğunu belirtmekte ve bugünün sorumlusu olarak o dönemin oportünist kadrolarını göstermektedir. Aydemir'in şu yorumu oldukça acı bir gerçeğin ifadesi olarak kabul edilmelidir:

“ Acaba bu hükümetlerin ve bu devrin liderlerinin bu düğümü çözmeleri için güçleri mi eksikti? İradeleri mi yetersizdi? Elbette hayır! Eksik olan, yetersiz olan, sadece inançlı ve müdahaleci bir önder kadroydu. Ve bu daima böyle kaldı....”⁵⁴.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, kendi başına bir reform niteliği taşıırken, aynı zamanda arka planda bir başka amacı da içeriyordu. Çetin Yetkin'e göre, asıl amaç topraksız köylüyü toprak sahibi yapmakla beraber , bu uygulama ile büyük toprak sahiplerinin toplumsal ve siyasal etkinlikleri, bölgelerinde yerel iktidar odağı olmaları özelliğini ortadan kaldırmak, yerel iktidara sahip bu kişilerin bu yolla merkezi iktidar üzerindeki etkilerini yok etmek de hedeflenmektedir.⁵⁵

Yetkin'in bu sonuca varmasının temel dayanağı 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun gerekçesidir. TBMM 7.Dönem tutanaklarında bu gerekçe; elverişsiz bir arazi mülkiyeti bünyesi kişiler ve devlet arasında anlaşmazlıklara çığır açabilir. Büyük arazi mülkiyetine dayanan mahalli nüfuzların devlet otoritesinin zayıflatılmasını intaç ettiği çok görülmüştür sözleriyle dile getirilmiştir.⁵⁶

Genel çerçeveye bakıldığında reformist politikanın ağırlığı hissedilmektedir. Dengeli bir toplum düzeni için kendi topraklarını işleyen ve bu sayede ekonomik

⁵⁴ Aydemir, a.k., s.354

⁵⁵ Yetkin, a.g.e, s.212

⁵⁶ TBMM TD, Dönem 7, s.97

bağımsızlığına kavuşabilme şansına sahip olan köylünün öneminin farkına varıldığı görülmektedir. Ayrıca bir diğer noktada köylünün toprak sahibi olması sayesinde kendi köyünde yerleşik olarak kalacağı ve köyden kente göçün durdurulacağıdır.

Nitekim yasanın işlevinin yitirmesinin ardından 1947 yılında köylüler kentlere göç ederek gecekondu yapılmaya başlamışlardır. Bu durum günümüzde şehirlerde yaşanan düzensiz yapılaşmanın ve alt yapı sorunlarının temelini atmıştır.

Ancak kanunun çıkması uygulamaya geçirilmesinde CHP'nin ağırlığı söz konusu olamamıştır. Yasanın destekçisi olan İnönü ise, tıpkı Köy Enstitüleri uygulamasında olduğu gibi bu konuda da kararlılığını koruyamamış, hatta yasanın geçersizliğini sağlayan en etkin kararları doğrudan kendisi almıştır.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, TBMM'nde görüşülürken buna ilk karşı çıkanlar büyük toprak ağaları olan Adnan Menderes ve Cavit Oral'dır. Yasanın Atatürk'ün vasiyeti olduğunu söyleyen ve Atatürk döneminde büyük toprak sahiplerini "bataklık çiftlik ağaları" olarak nitelendiren İnönü, ne acı bir paradigmadır ki, yasanın uygulanmasına geçildiği sırada İnönü'nün direktifleriyle kurulan 2.Hasan Saka hükümetinin yeni Tarım Bakanı Cavit Oral olacaktır.

Böylece Atatürk'ün kendi döneminde TBMM'nin her yılki açılış konuşmasında gündeme getirdiği ve;

".....çiftçiye arazi vermek de hükümetin mütemadiyen takip etmesi lazım gelen bir keyfiyettir. Çalışan Türk köylüsüne işleyebileceği kadar toprak temin etmek

memleketin istihsalatını (üretimini) zenginleştirebilecek başlıca çarelerdendir”⁵⁷ sözleriyle vurguladığı Toprak Reformu, tarihin sayfalarındaki yerini büyük bir hüsrarla alacaktır.

4) Köy Enstitüleri

İnönü döneminin iyi ideallerle başlayan ancak yine amacına ulaşamayan bir başka büyük reform girişimi de Köy Enstitüleri’ydi. Bu konu belki de İnönü’nün tarihe damgasını vurmasını sağlayan en önemli girişimdir.

Nitekim İnönü 1966 yılında, kendisinden sonra Türk ulusuna bırakacağı en önemli eserlerin Köy Enstitüleri ve Çok Partili Hayata Geçiş olduğunu söylemiştir.⁵⁸ Köy Enstitüleri kurulmasının amacı, köyü bilen, köyde yetişen gençlerin öğretmen olarak eğitim almasını sağlamak ve onları yine köylerinde görevlendirerek, köyün ve köylünün gelişimine katkı sağlamaktır. Çünkü öğretmen olarak yetiştirilecek olan bu gençlere aynı zamanda köyde ihtiyaç duyulan tüm teknik bilgiler de verilecektir. Ayrıca bu köy öğretmenlerine kendilerine ait, ekip biçebilecekleri bir toprak tahsis edilecektir. Böylece hem öğretmensizlikten okuyamayan köy çocuklarına öğretmen bulunmuş olacak, hem de o köydeki geçim kaynakları değerlendirilecekti.

1937 yılında “gizli”kaydıyla Milletlerarası İş Bürosu Teşkilatına gönderilen yazıda , hangi ülkelerde toprak reformu yapıldığı, ne gibi yöntemler uygulandığı, başarılı ve başarısız olunmuşsa nedenleri, Türkiye için neler önerilebileceği sorulmuştu.

⁵⁷ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri; C.1: Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1945, s.342

⁵⁸ Turan, a.g.e., s.214

Milletlerarası İş Bürosu'nun Toprak Islahatı Dairesi yöneticisi Olindo Gorni tarafından cevaben hazırlanan raporda; pek çok konunun yanı sıra toprak reformu uygulamasına başlanmadan önce, eğitime elverişli köy çocuklarının kendi köy ortamlarında, kuramsal bilgiler yerine, teknik işleri yapabilecek ve kafasını kullandığı ölçüde ellerini de kullanabilecek bir biçimde eğitilmeleri; onlara köylüye verilecek araç gereç ve kapitali kullanıp yönlendirebilecek bir kişilik kazandırılması gerekir önerisi getirilmiştir.⁵⁹

Raporda da belirtildiği üzere; o yıllarda Türkiye'de yaklaşık 38.000 köy vardı ve bu köylere en az 50.000 öğretmen gerekiyordu. Mevcut öğretmen okullarından yetişen gençler , Çalıkuşu⁶⁰ gibi, köy okullarında görev yapmak istemiyorlardı. Gerçek bir ideali simgeleyen Köy Enstitüleri, bu ülkenin kendi kaynaklarını değerlendirebilmesinin, eğitimin medeni ülkeler seviyesine çıkarılabilmesinin ve aydınlanmanın başlangıç noktasıydı.

Kanun 17 Nisan 1940 tarihinde yürürlüğe girdi ve pek çok köyden eski onbaşı ve çavuşlar öğretmen olmak üzere Köy Enstitülerine alındı. 1944 yılında 20 Köy Enstitüsü'nde kız ve erkek öğrenci sayısı 16.400'dü. Mezun olan öğretmenlere, gidecekleri köylere uygun bazen 150 parçaya varan alet edevat veriliyordu.

Dönemin Köy Enstitüsü yöneticilerinden Şevket Gediklioğlu'nun verdiği şu sayılar gelişme yolunda atılan adımların kanıtıydı: 1940-1946 arasında 15.000 dönüm toprak işlenmiş, 750.000 fidan dikilmiş, 1.200 dönüm bağ oluşturulmuştur. 1937-1946

⁵⁹ Olinda Gorni, Toprak Islahatı, TC Başvekalet Yayınları, Ankara, 1944, s.4.

⁶⁰ Reşat Nuri Güntekin, Çalıkuşu 28.Baskı, İnkilap Kitabevi, İstanbul, 2003.

arasında ayrıca, 150 büyük yapı, 60 işlik, 210 öğretmen evi, 20 uygulama okulu, 36 ambar ve depo, 48 ahır ve samanlık, 12 elektrik santrali, 16 su deposu, 12 tarım deposu, 3 balıkthane, 100 km. Yol yapılmış ve bunlardan başka da su boruları döşenmiş, kanalizasyonlar açılmıştır⁶¹.

Köy Enstitüleri pek çok idealist insanın katkısıyla yaratılmıştı, ancak tam anlamıyla Milli Eğitim Umum Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un eseri idi. Tonguç'un 1935-1946 yılları arasında arkadaşlarına, Köy Enstitülerinde görev yapan öğretmenlere ve öğrencilere yazdığı mektuplar bu eserin gerçek niteliğini ve ideallerini ortaya koymaktadır:

“.....Köy Enstitüleri'nde devletimizin dayandığı ana ilkelerden biri olan “halkın kendi kendini yönetmesi” ilkesi “ öğrenci ve öğretmenlerin kendi kendilerini yönetmeleri” şekline sokularak, bu prensibe göre bir yönetim şekli kurmaya çalışıyoruz....

.....Hayattan bıkmış, dünyadan tüm umutlarını keserek el etek çekmiş, bir softanın peşine takılma yüzünden hayat görüşünü değiştirerek, hayali ve meçhul bir aleme bağlanmış Orta Çağ insanlarına yeni hayat anlayışları götüreceksiniz. Onları özgür ve mutlu insanlar yapmanın yollarını bulacaksınız. Yaşama yeteneği güçlü bir toplumun temelini atacaksınız...”⁶²

Yüksek ideallerle başlayan bu devrim, aynı zamanda Toprak Reformunun da destekleyicisi niteliğini taşıyordu. Ülkenin kalkınma hamlesinde önemli bir yeri olacaktı ve Atatürk'ün ideallerinden biri daha gerçekleşecekti. Milli Şef İsmet İnönü de, tıpkı Toprak Reformu konusunda olduğu gibi, Köy Enstitüleri'ni de destekliyordu.

⁶¹ Yetkin, a.g.e., s. 238

⁶² Yetkin, a.k., 260

Nitekim o dönemde yaptığı tüm konuşmalarda inancını açıklıyor, bu işe yüreğini koyduğunu belirtiyordu.

25 Ağustos 1941’de Samsun’daki konuşmasında şu sözlere yer veriyordu:

“ Yapıcı, çare bulucu, çalışkan bir ruh bu Enstitülerin hayatına hakim olmuştur. ...Öğretmenler ve Enstitü müdürleri Türk köyünün geleceğini sağlam temellere istinad ettirmek için aşk ile çalışıyorlar. İktidarlı, fedakar ve vatansever köy öğretmenlerini yetiştirmek Enstitüler’in mukaddes emelleridir. Şüphe yok ki Enstitü öğretmenlerine ve müdürlerine düşen vazife hepimiz için, her vatanperver için imrenilecek, heves edilecek bir vazifedir”⁶³.

Ancak ne var ki, her gelişme hareketinde olduğu gibi İnönü, burada da dirayetini ve kararlılığını sürdürememiştir ve Köy Enstitüleri muhalif bürokratların menfi emellerine kurban olmuştur. Köy Enstitülerinin yaratıcıları olan Maarif Vekili Hasan Ali Yücel ve Maarif Umum Müdürü İsmail Hakkı Tonguç , 1946 seçimlerinden sonra İnönü’nün talimatlarıyla görevlerinden alınmış ve Cumhuriyet’in belki de en değerli projesi bir yıkım ve kıyımla ortadan kaldırılmıştır. İnönü, Yücel’e ve Tonguç’a karşı mecliste yapılan suçlamalarda onları yalnız bırakmış ve desteğini çekmiştir. İnönü’nün her adımda

- Seninle beraberim,

dediği Tonguç, en son resim-iş öğretmenliğine kadar getirilerek pasifize edilmiştir.

İnönü tarafından göreve getirilen Recep Peker, Köy Enstitüler’ine karşı ilk yıkıcı hamleleri başlatmış ve Maarif Vekilliğine bu kuruma karşı olduğu açıklıkla bilinen Reşat Şemsettin Sirer’i atamıştır.

Köy Enstitüler’inin “ komünist yuvaları” olduğunu her fırsatta yineleyenler, bunların kapatılması için öne sürdükleri bahaneleri hararetle savunmuşlardır.

⁶³ Yetkin,,a.k., s.242

Şevket Süreyya Aydemir, bu dönemdeki yıkım faaliyetlerini şöyle özetlemektedir:

“ Kısa bir süre sonra Köy Enstitüleri, üzerlerine kara bulutlar biriken şüpheli yuvalar haline getirildi: Teftişler, tahkikler, araştırmalar, kovuşturmalar, nakiller, tayinler, sürgünler ve gene nakiller....Ama baskılar bitmiyordu. Köy Enstitülerinden, bir devrede yedek subay okuluna gelenlerin 33’ü toptan çavuş olarak çıkarıldı. 1950’de iktidar değişip D.P hükümete gelince, enstitüler üstünde artık koyu bir terör havası esmeye başladı. Nihayet Köy Enstitüleri, isimlerini de kaybettiler. Ve topraklarının çoğu şuna buna dağıtıldı....”⁶⁴

Demokrat Parti iktidarı Köy Enstitülerine son noktayı koymuştu, ancak kurumların büyük bölümünün yok edilişi yine İnönü dönemindeki zaafiyetlerin sonucuydu:

“.....

- Önce Enstitüler’in yöneticileri ve öğretmenleri değiştirildi. Arkasından 2000 öğrenci sınıfta bırakılarak enstitülerden uzaklaştırıldı. Babalarına tazminat davası açıldı.
- 1947’de çıkarılan 5117 ve 5129 sayılı yasalarla köylerde görev yapan enstitülü öğretmenlerin kurumları ile ilişkisi kesildi. Ellerinden araç gereçleri alındı.
- Yüksek Köy Enstitüsü, 1947-1948 öğretim yılında kapatıldı.
- 9 Nisan 1947 günü bir yöntemle öğrencilerin yönetimde söz sahibi olmalarına son verildi, ders dışı çalışmaları kısıtlandı.
- 9 Mayıs 1947 günlü genelgeyle karam eğitime son verildi.
- 20 Mayıs 1947 günlü genelgeyle enstitü kitaplıklarında sakıncalı görülen kitaplar ayıklandı ve yakıldı.

⁶⁴Aydemir, a.g.e., s.384

- 1948’de enstitülerde izlenen programlar öteki okullarınkine çevrildi, iş eğitime son verildi.
- Enstitüleri bitiren öğretmenler amaç dışı olarak ilkokul veya gezici başöğretmenliklere atandı.
- Birçok enstitü mezunu öğretmenin, yedek subaylık hakkı ellerinden alınarak çavuş çıkarıldı.....”⁶⁵

Şevket Süreyya Aydemir, Köy Enstitüleri’ni anlatırken şu soruyu sormaktadır:

“ Bu gelişmeler karşısında ve hele kendi iktidarı devrinde İnönü bu dalgayı nasıl önleyememiştir?”

Bu sorunun muhatabı aslında İnönü’dür. Ancak Aydemir, kendi yorumuyla şu cevabı vermiştir:

“ Bir başvekil ve vekil araya girer ve İnönü’yü bu eserinden ayırıp, ona vehmin masallarını okurlarsa, o ne yapabilirdi?”⁶⁶

Nitekim İnönü de sonraki yıllarda bu sorunun cevabına ilişkin şu sözleri söylemiştir:

“ ben Köy Enstitüsü fikrine inanmışımdır. İnanmış bir insan, sonuna kadar bunu yürütür; idealizmde, felsefede bu böyledir; ama ben politikacıyım, uygulayıcıyım. Ben, gücüme göre gücümün var olduğu yerde, gücümü gösterebilirim.... Benim gücüm o zaman nereden geliyordu? Partiden, parti meclis grubundan, gücümü ben buradan alıyordum. Bu konuda, bütün bu organlarda gücümü kaybetmişim.... Artık Köy Enstitüleri’ni eski gücüyle, eski ruhuyla devam ettirmek olanakları benim elimden çıktı”⁶⁷.

Köy Enstitüleri, özellikle köylüye, çiftçiye yönelik uygulamalarıyla Toprak Reformu’nun vazgeçilmez koşuluydu. Toprak Reformu’nu istemeyen çevreler, dolayısıyla Köy Enstitüleri’ne de karşıydılar ve bu kişilerin çokluğu dikkat çekiciydi.

Enstitülerdeki karma eğitim ve komünistlik iddiaları ciddi boyutlara ulaşmıştı.

⁶⁵ Yetkin, a.g.e., s.247

⁶⁶ Aydemir, a.g.e., s.384

⁶⁷ Yetkin,a.g.e., s.252

Savaşın bitimiyle başlayan demokrasiye geçiş kararının ardından 4 Aralık 1945 günü Celal Bayar Köşke çıkarak Demokrat Parti'nin programını sundu. İnönü'nün Celal Bayar'a yönelttiği iki sorudan biri Köy Enstitüleri'ni engelleyici çalışmaları olup olmadığına yönelikti. Celal Bayar'dan "hayır" cevabı alan İnönü, parti programını kabul etti. Ancak çok partili hayata geçiş, aynı zamanda CHP'nin de bir sınava girmesi demekti. Seçim kampanyasında CHP için görevlendirilen öğrenciler köylerde şu manzarayla karşılaşıyorlardı.

- Enstitülere yönelik komünistlik suçlamaları alıp yürümüştü.
- Kız erkek birarada eğitim yapılmasından doğan dedikodular dilden dile geziyordu.
- Köylü, okul inşaatı zorlamasından yılmıştı.
- Köye görevli giden öğretmenler yörenin ağalarıyla geçinemez olmuştu.
- Toprak sahipleri enstitülerin tasfiyesi için Ankara'ya baskı yapmaya başlamışlardı.

Bütün bunların sonucunda, enstitülerin seçimde CHP'ye oy kaybettireceği açıktı. Seçimlere 3 ay kala söylentiler iyice yayılır hale gelmişti. "Milli Şef" in bir tercih yapması gerekiyordu. Ya seçimlerden ya da enstitülerden vazgeçmeliydi.

İnönü, Enstitülerden vazgeçti.⁶⁸

1946 seçimleriyle Demokrat Parti'nin meclise girmesinin ardından CHP hükümetinde de değişiklikler yapıldı.

⁶⁸ Can Dündar, Köy Enstitüleri, İmge Yayınları, Ankara, 2000, s.75

Toprak Reformu nasıl ki yasaya karşı bir toprak ağası olan Cavit Oral'a emanet edilmişse, Köy Enstitüleri de, bu kuruma tamamen karşı görüşleriyle bilinen Reşat Şemsettin Sirer'e verilmişti. Sirer'in

döneminde yapılanlar tam bir kırımın olduğunu göstermektedir. Bu kırımın kendisi tarafından şu sözlerle açıkça dile getirilebilmiş olması CHP'nin, kendi reformları yine kendi hükümet döneminde yok edilirken nasıl sessiz ve etkisiz kaldığının en belirgin kanıtıdır:

“ Enstitülerin gidişatını ben beğenmiyordum. Biraz evvel ismi telaffuz edilen adam (İsmail Hakkı Tonguç, “Tonguç Baba”) etrafını kandırmıştı, iğfal etmişti; bütün iyi niyet sahiplerini iğfal etmişti. “Tonguç Baba”yı def ederken hiçbir mukavemetle karşılaşmadım... İcraatıma devam ederken 500 kişilik kadrodan 400 kişiyi ayırırken hiçbir taraftan güçlük görmedim, yardım gördüm.....”⁶⁹

Köy Enstitüleri'nin komünist yuvaları olduğu, tamamen amacının dışında işletildiği, hatta Türkiye Gizli Komünist Partisi'nin direktifleriyle oluşturulduğu söylentileri hep bu kişinin ve çevresinin uydurmaları olarak kalmıştır⁷⁰

Ne traji komik bir durumdur ki; Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç'u iyi duygularla yadedip, “Eser onlarındır...” diye öven İnönü, Şemsettin Sirer'i de aynı duygularla anarak, vatanperverliğini ve insanlığını takdir etmiştir.⁷¹

⁶⁹ Turan, a.g.e.s.212

⁷⁰ Karşı devrim adlı eserde bu konuya değinen paragraf şöyledir: ...Enstitülerin temelini attığı için Atatürk'ün, kuruluş ve örgütlenme yasalarını çıkardığı için de açıktan açığa İnönü'nün Türkiye Gizli Komünist Partisi'nin isteği üzerine ve onunla işbirliği içinde Köy Enstitüleri'ni kurmakla suçlanmış olmaları akla durgunluk verecek türden saçmalıklardır. Bu gerçeği (!?) önce Aclan Sayılğan ortaya çıkarmış; “ Köy Enstitülerini kurmak, Türkiye Gizli Komünist Partisi'nin ilk merkez komitesi azası Edhem Nejat'ın vasiyetinin yerine getirilişi idi”. Ancak Köy Enstitülerinde komünist eğilimin geliştiği, hatta Tonguç'un bile komünist temayüllü olduğu şeklinde yaratılan hava, hiçbir ciddi belgeye dayandırılmamıştır. Bkz. Çetin Yetkin, a.g.e., s.251.

⁷¹ Ulus Gazetesi, 4 Ekim 1953

Şemsettin Sirer'in bakanlık görevini devralmasından sonra okullarda okutulan klasikler "öğrencilerin düzeyine uygun olmadığı" gerekçesiyle yasaklanmış, serbest okuma ve tartışma saatleri iptal edilmiştir. Ayrıca eleştirilerin en çok odaklandığı nokta olan aynı kampüste okuyan kız ve erkek öğrencilerin ayrılması sağlanmıştır.

1947 sonunda Recep Peker Hükümeti tarafından, Köy Enstitüleri'nin kalesi sayılan Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü "benzer başka okullar olduğu gerekçesiyle" tamamen kapatılmıştır.

5) Toprak Mahsulleri Vergisi⁷²

Savaş yıllarında büyük kazançlar elde eden büyük toprak sahiplerinin gelirlerinin vergilendirilmesi amacıyla çıkarılan Toprak Mahsulleri Vergisi, yine amacı dışına çıkarak daha çok geçimlik tarım yapan kitleyi mağdur etmiştir. Çünkü, ürettikleri ürünleri piyasada satmayan, sadece kendi gereksinimi için kullanan çiftçiler, kazanmadıkları bir paranın vergisini vermek zorunda kalmışlardır. Üstelik kanunun bir diğer olumsuz tarafı ürün miktarının önceden yapılan tahminlere dayandırılması, somut olmayan bir rekolte için vergi talep edilmesidir.

4 Haziran 1943 tarih ve 4429 sayılı yasada belirtilen mahsul vergisi oranının arttırılmasını öngören yeni vergi tasarısı 19 Nisan 1944'te kabul edilmiştir. Buna göre %8 olan vergi % 10'a yükseltilmiştir. Ayrıca yasanın 29. maddesinde; aynen ödenecek verginin ürün sahipleri tarafından kendi imkanlarıyla getirilmesi

⁷² Konuyla ilgili olarak bkz. Ç.Yetkin, a.g.e., s.121-122, T.Çavdar, a.g.e., s.434-435-436, C.Koçak, a.g.e., s.523, Taner Timur, Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş, İmge Yayınevi, Ankara, 2003, s. 69

isteniyordu. Eğer bu mesafe 25.km'den uzaksa km.başına kg.da 3 para taşıma ücreti verilmekteydi. Dolayısıyla vergi toplama zamanlarında çiftçilerin sırtlarında yükleriyle çoluk çocuk yollara düşmesi alışılmış manzaralardandır.

TBMM görüşmelerinde tartışmalara yol açan vergi özellikle büyük toprak sahipleri tarafından eleştirilmiştir. Ancak tüm karşı duruşlara rağmen verginin uygulaması 3 mahsul yılı sürmüştür.

Kanuna itiraz edenler, her ne kadar büyük toprak sahipleri olsa da, verginin yükünü çekenler, yine bağımsız çiftçiler olmuştur. Çünkü verginin tahsilatı sırasında farklı uygulamalar gerçekleşmiş, vergi memurları spekülative davranışları nedeniyle suçlanmıştır. Ancak verginin en önemli sonucu parti içi muhalefetin ciddi anlamda ortaya çıkmasıdır.

Korkut Boratav, Toprak Mahsulleri Vergisi'ni şöyle değerlendirmektedir:

“Dış görünüşü ile bu vergi, savaş şartlarından yararlanan gruplar içinde o ana kadar karşılığını ödememiş bulunan çiftçilere yönelen ve bu yönü ile Varlık Vergisi'nin tamamlayıcısı olarak görülebilecek bir vergidir.

Ancak Varlık Vergisi'nin aksine, bu vergi, büyük ve küçük çiftçi arasında fark gözetmeyen bir kanundur ve bu yüzden, en ağır yükün, piyasaya pek az açılmış ve esasen savaş şartlarında üretimi düşmüş, sadece kendi boğazı için üreten küçük köylüye yüklendiği tahmin edilebilir.....”⁷³

⁷³ Koçak, a.k., s.526

IV) MİLLİ ŞEF DÖNEMİNE AİT GENEL DEĞERLENDİRME

11 Kasım 1938 yılından 1950 Demokrat Parti iktidarına kadar uzanan tarihsel süreç, Türk Demokrasi Tarihi'nde zor, çileli, baskıcı, yenilikçi olmaya çalışırken bile gerici, siyaseten sancılı bir dönem olarak anılacaktır. Atatürk devrimlerinin devamı beklenirken, bugünkünden çok da farklı olmayan çıkarıcı yaklaşımlarla baltalanan, bir büyük devlet adamının bile dirayetsiz kaldığı, çıkarılan yasalarla zaman zaman karanlıklara sürüklenmiş, tarihe “ Tek parti, tek otorite, polis devleti” gibi kavramlarla geçmiş bir “Milli Şef” devri olarak kalmıştır.

Atatürk'ün bir devamı sayılan İnönü Cumhurbaşkanı seçildiği andan itibaren Türk halkına geleceğe yönelik ümitler aşılamıştır. Ancak bu niyetlere yönelik ilk darbe İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması olmuş, savaşın bitmesiyle birlikteyse bu sefer de yoksulluk ve sosyal adaletsizlik bu coşkuyu hayal kırıklığına dönüştürmüştür.

Ölümünden bir yıl önce Atatürk ile İnönü arasında yaşanan çatışmanın nedeni olarak görülen iç politika anlaşmazlıkları ve devletçilik uygulamaları , İnönü'nün “Milli Şef” olmasından itibaren kendi zihniyetiyle devam ettirilmiştir. Atatürk döneminde başbakanlıktan uzaklaştırılan hatta siyasal hayattan kopartılmak için çeşitli girişimlerde bulunulan İnönü, Atatürk'ün ölümünün ardından Celal Bayar hükümeti ve ordunun desteğiyle Cumhurbaşkanı seçilmiştir. İsmet İnönü, Cumhurbaşkanı seçildiği andan itibaren önceki dönemlerde kendisine muhalefet edenleri siyaset hayatından uzaklaştırırken, Atatürk döneminin muhaliflerini kritik noktalara

yerleştirmiştir. Celal Bayar'ın 2.hükümeti döneminde yaşanan yolsuzluklar, onun uygulamalarını kolaylaştırmış ve meşruluk kazandırmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte, “Tek şef, Tek Otorite” yönetimi de haklı sebeplere dayandırılmış, çıkarılan kanunlar CHP içindeki merkezileştirmeyi ve “Milli şef” iktidarının yansımalarını oluşturmuştur. Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal sorunlar bu yasaların hayata geçirilmesiyle daha da derinleştirilirken, çağdaş girişimler de sonuçsuz kalarak, Türkiye'nin bugünkü durumunu yaratan koşullar bir bir gerçekleşmiştir.

Milli Korunma Kanunu, önce devletçi, sonra da liberal bir yorumla uygulanmaya çalışılmış ancak sonuç var olan sorunların artışından öteye gidememiştir.

Varlık Vergisi Kanunu, hali hazırda eleştirildiği üzere, büyük ölçüde azınlıklara yüklenmiş olsa da büyük yerli sermaye gruplarının da tepkilerini çekmiş, hükümetle bu grupların arasında aşılmaz uçurumlar yaratmıştır. Sadece sosyal açıdan değil ekonomik açıdan da ciddi sorunlara neden olan bu kanunla, hem başlangıçta ortaya konulan amaçlara ulaşılamamış , hem de sermaye kayması bu sefer de farklı adaletsizliklere yol açmıştır.

Çiftçiye Topraklandırma Kanunu, yine gerçeğe bir reform hareketi olarak addedilmesine rağmen , CHP içindeki büyük toprak ağalarının muhalefetleri nedeniyle sonuçsuz kalmış, bürokrasi ve çıkar grupları yine ideallere galip gelmiştir. Bu kanun aynı zamanda Cumhuriyet Türkiye'sinin çok partili hayata geçişini

hızlandıran bir süreci yaratmış, ancak toplumsal sınıflar arasındaki dengesizliğin artışına engel olunamamıştır.

Devletçilik doktrini, dönemin koşulları içinde ve ülkenin yeniden yapılandırılması sürecinde gerekli ve zorunlu bir ruhu taşısa da, uygulamalardaki yanlışlıklar nedeniyle halk tarafından bile istenmeyen bir doktrin haline gelmiştir.

Kemal Karpat, bu konuda şu yorumlara yer vermektedir:

“ Devletçilik, başlangıçtaki toplumsal amaçlarından uzaklaştığı ve ifratlara saptığı için bütün sosyal grupların gelişmesine ve menfaatlerine aykırı düşmüştü. Halk Partisi’nin iyi niyetli himayeciliği artık hiçbir grubun ihtiyaçlarına cevap vermiyordu. Açıkça ifade etmedikleri halde yaptıkları şikayetlerden belli olan, bütün bu grupların ortak amacı, devletin zararlı görevlerini ve otoritesini sınırlamak, sonra onu kendi maksatları için bir vasıta olarak kullanmaktır. Orta sınıf ekonomik alanda serbestlik istiyordu. Köylülerle işçiler, bütün grupların faydası için kurulduğu halde sadece bazı gruplara yararlanmış olan devletçi sistemden kurtulmak istiyorlardı”⁷⁴

Böylece toplumsal muhalefetin yaratılması yapılacak yeni uygulamalara da sekte vurmaya başlamıştır.

Köy Enstitüleri, her ne kadar gerçek bir devrim olarak nitelense de , burada yükün büyük bölümü köylüye yüklenmiş, öğretmen evlerinin yapımı, okulların yapımı, okul araç gereçlerinin temini çoğunlukla köylüden istendiği için bir süre sonra köylünün tepkisi baş göstermiştir.

Aslında en önemli sorun, köylüye bu uygulamanın amaçlarının ve sonuçlarının kendi menfaatlerine yönelik olduğunun anlatılamamış olmasıdır.

⁷⁴Karpat, a.g.e., s.122

Atatürk'ün Kılıç Ali ile dolaştığı bir gün rastladığı, çift öküzünden birinin yerine kendini sürmüş olan köylüyle sohbetinin sonucunda, akşam yemek masasında tüm bakanlar kurulu üyelerine söylediği gibi;

“ – Ağalar, biz Cumhuriyeti kurduk ama milletimize anlatamadık”

Belki de bu kanundan en çok yararlanacak köylülerin aydınlatılması meclis içindeki mebusların ve bürokratların istemediği sonuçlardandı. Nitekim Çetin Yetkin'in Karşı Devrim'inde, en gerçekçi ve bilimsel yaklaşım olarak verilen Yakup Kepenek'in sözleri de bu tezi kanıtlar niteliktedir:

“ Enstitülerin neden yıkıldığı çok açık. Halkın uyanışını, kendi sömürü süreçlerini sarsacak birer tehdit ya da tehlike olarak gören çevrelerin, enstitülere hoşgörü ile bakması elbette beklenemezdi. Köylü uyanırsa sömürülemezdi, kendisini sömürenlere karşı çıkardı; üreterek ekonomik güç kazanıp çiftçi olunca, asırlardır kendisini uyutarak ezen ve sömürenlerin kölesi olmaktan kurtulacaktı. Bu gelişmeden kimlerin zarar göreceği açıktır...”⁷⁵.

Belki de , İsmet İnönü'yü Kurtuluş Savaşı ve Lozan Görüşmelerindeki devlet adamlığı ve “Milli Şef” liği olmak üzere iki dönemde değerlendirmek daha adilane bir tutum olacaktır.

Lozan'da tüm dünya ülkelerine “ ben Türkiye Cumhuriyetini temsil ediyorum” diyerek ağırlığını koyan ve dünya çapında prestij kazanan İnönü, Cumhurbaşkanlığı döneminde kendi partisinin hem yöneticisi, hem de mağduruydu. Devrimci zihniyetle giriştiği çabalar sonuçsuz kalırken, baskıcı tutumu artıyordu. Özellikle dönemin basın mensupları bu baskının nedensiz kurbanlarıydı. 1945 sonrasında, savaşı Batılı devletlerin kazanmasıyla birlikte dünya siyasi konjoktüründe de ciddi değişiklikler olmaya başlamıştı. Artık ülkeler demokrasi mücadelesinde öne çıkıyorlardı.

⁷⁵ Yetkin, a.k., s.253

Türkiye'nin bu rüzgardan etkilenmemesi mümkün değildi. Zaten artık, CHP içindeki muhalif kanat⁷⁶ olsun , basın mensupları olsun, halkın ileri gelenleri olsun bu rüzgara kapılmış, demokratikleşme hareketini başlatmış bulunuyordu. Gerçi, demokratikleşme vaatleriyle iktidara gelen Demokrat Parti'nin iktidar dönemindeki uygulamaları, sözlerinin tam tersi yönde hayata geçirilecekti, ama 1945'lerdeki havanın değişmesi mümkün değildi. Dünyada oluşan yeni güç dengeleri yönünde Türkiye de dış ve iç politikasını yeniden gözden geçirmek durumunda kalmıştı.

1946 seçimleri CHP'nin tek parti iktidarına son verirken “Milli Şef” iktidarını da biçimsel anlamda sonlandırdı. 1950 seçimleri ise bu yönetim biçimini tamamen ortadan kaldırdı.

“Milli Şef” İnönü, Cumhurbaşkanlığına seçildiği ilk günden itibaren çok partili hayata geçişi desteklediğini söylüyordu, ancak bu geçişi sağlayan süreç biraz da dış dünyada yaşanan politik gelişmelerin dayatmasıyla gerçekleşiyordu.

İnönü 19 Mayıs 1945 tarihindeki “Gençliğe hitabesinde” demokrasiye yönelik önemli sözler söylemişti. Akşamında uzun süredir yanında olan Nihat Erim'le yaptığı nutkuyla ilgili sohbetinde şu sözleri sarfetmiştir.

“ Bizim şimdiki sistemimiz baştaki şahsa dayanmaktadır. Bu türlü idareler ekseriya pek parlak başlar, hatta bir süre parlak devam eder. Fakat bunun

⁷⁶ 11 Haziran 1945 tarihinde CHP Genel İdare Kurulu'nda daha önce gruba sunulmuş olan “Dörtlü Takrir” görüşüldü. Bu takririn altında Demokrat Parti'nin kurucuları olan dört kişinin imzası bulunuyordu; Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü. CHP içindeki muhalif kanatı oluşturan bu kişiler, bu takririn verilmesiyle birlikte bir sonraki adımdaki hareketi de yavaş yavaş ifşa ediyorlardı.

sonu yoktur. Baştaki şahıs sahneden çekildiği zaman nasıl bir akıbetle karşılaşılacağı bilinemez. Tek parti rejimleri normal demokrasi usulleri ile idare şekline intikal edemedikleri, hiç değilse bu zaruri olan intikali tam zamanında yapamadıkları için yıkılmıştır. Yıkıntının arasında da birçok zahmetlerle meydana getirilen birçok eserin hepsi heba olmuştur. Memleketimizi böyle bir akıbetten korumalıyız. Ciddi ve esaslı murakabe ve muhalefet sistemlerine süratle geçmeliyiz. Ben ömrümü tek parti rejimi ile geçirebilirim. Ama sonunu düşünüyorum. Benden sonrasını düşünüyorum. Bu sebepten vakit geçirmeksizin işe girişmeliyiz”⁷⁷.

1950 seçimleriyle birlikte tarihte “Milli Şef Dönemi” olarak yer alan ve dönemin farklı özelliklerinden dolayı üzerine pek çok eser yazılan bir dönem daha bitiyordu. Ancak İsmet İnönü, Demokrat Parti’nin son günlerine de meclisteki sözleriyle damgasını vuracaktır. Belki de Ahmet Ağaoğlu’nun İnönü Cumhurbaşkanı seçildiğinde, oğlu Samet Ağaoğlu’na söylediği şu sözlerde gerçek payı vardı:

“ İnönü üstün bir devlet adamıdır. Ancak karakterindeki en önemli zaafiyet kıskançlık ve kinciliktir. Dilerim bunlar hiçbir zaman ortaya çıkmaz”⁷⁸.

Nadir Nadi’nin “Milli Şef”le ilgili düşünceleri ise bu sözlerden pek farklı değildi. Nadi Celal Bayar’la yaptığı bir sohbeti aktarırken, İnönü’nün kinciliğinden dem vurup, fırsatını bulsaydı Bayar’ı “bir kaşık suda boğardı yorumunu yapmıştır.”⁷⁹

Buna rağmen Nadir Nadi, anılarında İnönü’den bahsederken, daima temkinli ve tarafsız davranmaya özen göstermiştir. Bu nedenle İnönü’nün ve döneminin eleştirisini yaparken, aynı zamanda döneme ait hassasiyetin üzerinde durmuş ve İnönü’yü daima Atatürk Devrimlerinin devamını sağlayacak kişi olarak düşünmek istediğini belirtmiştir. Dönemi boyunca yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen Nadir

⁷⁷ Metin, Toker, Demokrasimizin İsmet Paşa’lı Yılları, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1998, s.57

⁷⁸ Ağaoğlu, a.g.e., s. 99

⁷⁹ Nadi, a.g.e, s. 27

Nadi'nin 2.Dünya Savaşı süresince, İnönü'nün benimsediği tavrın yorumunu yaparken söyledikleri Türk halkının asla yadsıyamayacağı gerçeklerdir:

“ Harbe girmedi de ne yaptı sanki? Milletin erkekliğini söndürdü gibi tuhaf iddialarla bir başarıyı hafifsetmeye imkan bulunamayacaktır”⁸⁰

⁸⁰ Nadi, a.k., s.45

İKİNCİ BÖLÜM

“MİLLİ ŞEF” DÖNEMİNDE BASIN

“Milli Şef” döneminin başlamasından birkaç yıl sonra çıkan ve tüm dünyadaki dengeleri etkileyen 2.Dünya Savaşı Türkiye’de her alanda ciddi tedbirler alınmasına imkan sağlamıştır. Bu dönemin basını bu ciddi tedbirlerin ve sıkıyönetimin en fazla etkilediği alan olarak görülmektedir. 2.Dünya Savaşı boyunca Türkiye’deki siyasal ve düşünsel ortamları temsil eden gazeteler hükümetin baskılarının yoğunluğu altında varolmaya çalışmıştır.

1938’deki basın yasası değişikliğiyle tüm denetim olanaklarını elinde tutan hükümet, 1940 tarihinde Matbuat Umum Müdürlüğü’nü de başbakanlığa bağlayarak denetim gücünü arttırmıştır. Sıkıyönetim ilanı ile beraber de gazetelerin denetimi rasyonellikten uzak kararlarla gerçekleştirilmiştir.

Bunların doğal sonucu olarak hükümet istediği veya yayınlanan haberi beğenmediği takdirde Matbuat Genel Müdürlüğü kanalıyla gazeteleri hatta matbaaları istediği her an kapatabilme hakkını kazanmıştır. Ayrıca hangi habere ne ölçüde yer verilmesi gerektiği yine aynı kanaldan basına günü gününe direktiflerle bildirilmeye başlanmıştır⁸¹

⁸¹ Ali , Gevgilili, Türkiye’de basın, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ans. , Cilt 1, s. 217-218

D) MİLLÎ ŞEF DÖNEMİNDE YÜRÜRLÜKTEKİ BASIN DÜZENLEMELERİ:

Milli Şef dönemi basını, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde, sansürün örtülü ya da aleni şekilde en yoğun uygulandığı, gazete kapatma cezalarının sıkça verildiği, gazete yazarlarının sürekli denetlendiği ve yazılarından dolayı hüküm giydiği, kısacası Babıali'nin bitmeyen bir karabasanın ağırlaştırdığı bir ortamda varlığını sürdürmeye çalıştığı dönemin basını olarak anılmaktadır. Dönemin yazarları, yaşadıkları mağduriyetleri yıllar sonra yazdıkları kitaplarda dile getirirken hala o dönemi hicapla hatırladıklarını beyan etmişlerdir.⁸²

Hükümet ve bağlı kurumların denetiminde varolma mücadelesi veren basın, özellikle 2.Dünya Savaşı boyunca gelişen olaylar ve Türk hükümetinin stratejisi üzerine yaptıkları yayınlar nedeniyle uyarılmış, hükümeti ve Milli Şef'i eleştirmek tabu olarak kabul ettirilmeye çalışılmıştır.

Bu dönemin basınına doğrudan etkileyen 50. ve 51. maddeler 1931 tarihli Matbuat Kanunu'nda şu kararlarla yer almıştır⁸³

“Madde 50 – Memleketin umumi siyasetine dokunacak neşriyattan dolayı İcra Vekilleri Heyeti kararıyle gazete veya mecmuanın neşrine devam edenler hakkında

⁸² Bkz. Bedii, Faik, Matbuat Basın Derken....Medya, Doğan Kitap, İstanbul, 2001,s.50-51,.Sertel,a.g.e.,s.300, Zekeriya Sertel, a.g.e., s.244

⁸³ O. Murat, Güvenir, 2.Dünya Savaşında Türk Basını, Gazeteciler Cemiyeti Yayını, 1991, İstanbul, s.40.

18.madde hükmü tatbik olunur. Bu suretle kapatılan bir gazetenin mesulleri tatil müddetince başka bir isimle gazete çıkaramaz”

Herhangi bir yargılama sürecine tabii tutulmadan sadece iktidarın öznel değerlendirmelerine göre uygulanan bu madde basın özgürlüğünün önündeki en büyük engeldi.

Nitekim, Ulus Gazetesi Başyazarı Falih Rıfkı Atay bile bir yazısında şöyle der:

“ Gazetecilerin iyileri sırf aşk yüzünden (meslek aşkı yüzünden) bu meslektedirler. Ancak pek iyi bilirler ki talihleri bir telefon darbesine bağlıdır ”⁸⁴

İktidara basılı eserleri toplama yetkisini ve hakkını veren 51.madde ise şu yaptırımını kapsamaktadır:

“ Madde 51 – Türkiye’de veya yabancı bir memlekette çıkan ve bu kanunun birinci maddesinde yazılı olan matbuaların dağıtılması ve Türkiye’ye sokulması İcra Vekilleri Heyeti kararıyla men olunabilir. Dağıtılan matbualar İcra Vekilleri Heyetinden müstacelen karar alınmak üzere, Dahiliye Vekilinin emriyle karardan evvel toplattırılabilir.”

50.maddede olduğu gibi yine iktidarın keyfiliğine bırakılan bu madde dönemin basını açısından çizilen çerçevenin sınırlarını ifade etmektedir. Bir anlamda iktidarın “yazdıkların benim hoşuma gitmedi, beğenmedim” gibi gayri ciddi ve dayanağı olmayan yorumlarıyla icraata yansıyan bu maddeler, Babıali’nin gerçek anlamda bir varolma mücadelesi vermesini zorunlu hale getirmektedir.

⁸⁴ Ulus Gazetesi, 28 Haziran 1938

Matbuat Kanunu maddelerinin verdiği yetkilerle donanan Matbuat Umum Müdürlüğü, basının üzerindeki ağırlığını ve etkisini sonuna kadar kullanmıştır. 14 Temmuz 1938 tarihinde yürürlüğe giren Basın Birliği Kanunu ile Türk Basın Birliği de basın üzerindeki denetimin arttırılmasında önemli bir rol üstlenmiştir.

Basın Birliği'nin en yetkili organı olan Yüksek Haysiyet Divanı, siyasal nitelikli yazılarından hoşlanmadığı gazetecileri, yasal dayanaklar bulup meslekten çıkarma hakkına sahiptir⁸⁵. Divan yelerinin tamamının mebus-gazetecilerden oluştuğu düşünülürse, kararların ne derece objektiflikten uzak verildiği anlaşılmaktadır. Tamamen hükümetin direktifleriyle hareket eden Yüksek Haysiyet Divanı, bir anlamda gazetecileri yine gazetecilerin , ama aynı zamanda iktidarı temsil eden gazetecilerin, insiyatifine bırakan bir mekanizmadır.

Milli şef Dönemi'nin hemen ardından başlayan savaş nedeniyle basın üzerinde uygulanmaya başlanan yasaklar, 1940 yılında sıkıyönetimin ilanıyla birlikte arttırılmış ve yürürlüğe konulan “rfi İdare Kanunu”yla birlikte Sıkıyönetim Komutanları'na bile “tüm matbuatların, yani basılı şeylerin yayımını engelleme, matbaaları kapatma ve basına sansür koyma yetkisi verilmiştir”⁸⁶

⁸⁵ Güvenir, a.g.e., s.54

⁸⁶ Güvenir, a.k.,s . 49

Cemil Koçak'ın sayısal ifadesine göre kapatılan gazeteler, süreleri ve kapatan makamlar şunlardır⁸⁷:

Gazete veya	Toplanma	Kapatma	Kapatan
Dergi Adı	Kapanma Süresi	Sayısı	Makam
Cumhuriyet	5 ay 9 gün	5	3 kez hükümet
Tan	2 ay 13 gün ⁸⁸	7	4 kez hükümet 3 kez sıkıyönetim
Vatan	7.5 ay 9 gün (30.9.1944'ten itibaren süresiz)	9	5 kez hükümet 4 kez sıkıyönetim
Tasvir-i Efkar	3 ay (30.9.1944'ten itibaren süresiz)	8	4 kez hükümet 4 kez sıkıyönetim
Vakit	12 gün	2	1 kez hükümet 1 kez sıkıyönetim
Yeni Sabah	6 gün	3	1 kez hükümet 1 kez sıkıyönetim
Akbaba	47 gün	4	1 kez hükümet 3 kez sıkıyönetim
Son Posta	11 gün	4	4 kez hükümet

⁸⁷ Koçak, a.k., s.138.

⁸⁸ Basın tarihinde Tan olayı olarak yer alan Tan gazetesinin yıkılıp yakılma operasyonu ile gazete 12.8.1944 tarihinden itibaren süresiz olarak kapanmıştır. O dönemde sol düşüncüyü temsil ettiği için hükümetin örgütlediği gençlik "Tanin'de Hüseyin Cahit Yalçın'ın "Kalkın ey ehli vatan" başlıklı yazısından da cesaret alarak Tan gazetesini ve aynı görüşü savunduğu düşünülen kitabevlerini basmış ve gazete yokedilmiştir.Bkz. S.Sertel, a.g.e., s., Bkz. Z. Sertel, a.g.eb., s.

Dönemin gazete sahipleri ve yazarları , yıllar sonra yazdıkları anı kitaplarında bu döneme ilişkin baskılara sık sık yer vermişlerdir. Örneğin Metin Toker Cumhuriyetimizin İsmet Paşa'lı yılları adlı kitabında o günleri şöyle anlatmaktadır:

“ Ben 1943'te Cumhuriyet gazetesinde çalışmaya başlamıştım. Yazı işleri müdür yardımcısı Ahmet İhsan'dı. Onun arkasındaki dolapta bir dosya kilitli dururdu. Dosya yasak kararlarının dosyasıydı. Gün geçmezdi ki Birinci Şubeden bbir memur gelip bir yasak kararını getirmesin ve dosyayı şişirmesin. Sonradan dosyayı gözden geçirmek fırsatını bulmuşumdur. Neler yoktu ki. Hangi haberin kaçınıcı sayfada kaç sütun üzerine hangi puntolu harflerle gösterilmek gerektiğinden, hava durumunun yazılmaması emrine kadar gazetelere gelen emirler arasında, bazen, nasıl yorumlar da yapılması gerektiği bildiriliyordu. Bunların bile yetmediği tehlikeli ve kritik anlarda bizzat Milli Şef kaşlarını gösterişli bir şekilde çatıyor, istemediği havayı dağıtıyordu. Başka emirlerde ise Milli Şef ile hatta Milli Şef'in ailesiyle ilgili haberlerin büyük verilmesi bildiriliyordu. Bu, mutlak hakim İsmet İnönü'nün kudretini dosta düşmana gösterecekti. Bundan dolayıdır ki, bütün harp yılları esnasında Cumhurbaşkanını bir konserde, bir temsilde, at yarışlarında gösteren fotoğraflar devlet zoru ile gazetelerde çarşaf, çarşaf yayınlandı”⁸⁹

Gerçekten de dönemin gazeteleri incelendiğinde savaş ve ekonomi haberlerinden çok İsmet İnönü ve ailesine ilişkin haberlere yer verildiği, haberciliğin son derece pasif düzeyde olduğu görülmektedir.

Savaş süresince Milli Şef'in seyahatlerine ve icraatlarına ait haberler Anadolu Ajansı'ndan gönderildiği şekilde yayınlanmıştır. Dışarıdan yapılan haberlerin yayınlanması Matbuat Umum Müdürlüğü'nün uyarılarıyla engellenmiştir. Anadolu Ajansı'nın 29 Nisan 1940 tarihinde gazetelere geçtiği haber metni şöyledir:

“ Matbuat Kanunu'nda değişiklik yapıldı. Gazetelerin ülke güvenliğine ilişkin konuları yazması yasaklandı”⁹⁰.

⁸⁹ Toker, a.g.e., s.21

⁹⁰ Türkiye Cumhuriyeti 80.yıl kronolojisi, Anadolu Ajansı Yayını, 2003, Ankara, s.106

Milli Şef'e ait haberlerin yayımına ilişkin talimatsa Matbuat Umum Müdür Yardımcısı İzzettin Tuğrul Nişbay imzasını taşımakta ve şu bilgiyi içermektedir:

“ Reiscumhurumuz Milli Şef İsmet İnönü'nün umumiyetle yapacakları seyahatler için, Anadolu Ajansı'nın vereceği haberlerden başka hiçbir suretle neşriyet yapılmamasının gazetelerimizin salahiyetler mümessillerine tebliğini rica ederim”⁹¹.

Milli Şef döneminde gazeteciler üzerindeki baskı, yayınlanmak üzere, hükümet yetkilileri tarafından hazır makaleler gönderilmesine kadar varmıştır. Örneğin 11 Kasım 1942 tarihinde Yeni Sabah Gazetesi'nde yayınlanan makale dönemin Matbuat Umum Müdürü tarafından gönderilmiştir. Makalenin ana teması Atatürk ve İnönü ilişkisinin halef-selef ilişkisine dayandırılmasıdır⁹²

Basın üzerindeki baskıların hükümet tarafından doğal bir tavır olarak görüldüğü dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın şu sözlerinden açıkça anlaşılmaktadır:

“ Matbuat yaşadığı muhitin siyasi rejimine de intibak eder. Her rejim kendisine muvafık bir vatandaş tipi aradığı gibi bir matbuat tipi de arar”⁹³.

Zaten 1931 yılında kabul edilen yeni Matbuat Kanunu'nda tüm yasaklar ve ağır yaptırımları demokratikleşme yolunda ciddi bir engel olarak durmaktaydı ve 1940'lı

⁹¹ Güvenir, a.g.e., s.87

⁹² Güvenir, a.k., s. 82

⁹³ Alpay, Kabacalı, “Milli Şef Döneminin Örtülü Sansürü”, Tarih ve Toplum, Ocak 1987, sayı 38, s.83

yıllara gelindiğinde değişen bir şey yoktu. Kanunun 50. Maddesi, dönemin gazetecilerinin başında demoklesin kılıcı gibi duruyordu.

Tabii kanundaki “memleketin umumi siyasetine dokunacak neşriyatın” tanımlanmış bir karşılığı yoktu, dolayısıyla bu konu kapatma yetkisine sahip kurumların (hükümetin, Matbuat Umum Müdürlüğünün) keyfiyetine kalmıştı. Nitekim savaş yıllarında muhalif yazılarıyla tanınan Vatan gazetesi sahibi ve başyazarı Ahmet Emin Yalman anılarında bu keyfiyet, dönemin başbakanlarından Şükrü Saraçoğlu ile arasında geçen şu diyalogtan açıkça anlaşılmaktadır:

“Tenkitten hoşlanmıyorsanız neden sansür koymuyorsunuz? Tenkitte hürsünüz diyorsunuz, biz de görev ve sorumluluğumuzun gereği olarak, bu özgürlüğü memleketin yararına kullanmak zorunda kalıyoruz. Derhal başımız belalara uğruyor. Halbuki siz apaçık sansür usulünü yürütseniz bizim hiçbir sorumluluğumuz kalmaz, sorumluluk size geçer. Siz de rahat edersiniz, biz de...”

Başbakan’ın cevabı ise şu olmuştur:

“ Ben sansür koymam, Anayasa’nın dışına çıkmam. Fakat sen haddini bileceksin, bunu aşmayacaksın, aşarsan cezayı göreceksin..”⁹⁴.

İşte “Milli Şef” döneminde Babıali’nin varolma mücadelesi bu keyfiyetin gölgesinde gerçekleşiyordu. Gazetecilerin korkulu rüyası olan 50.madde 1 Haziran 1946 tarihinde değiştirildi, ancak bu seferde 2.Dünya Savaşı dolayısıyla ilan edilen sıkıyönetimin getirdiğı yasaklar devredeydi. Değişen birşey yoktu, üstelik yasaklar

⁹⁴ Ahmet, Emin, Yalman, Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, Pera Yayınları, İstanbul, 1997, s. 1163

gündemdeki haberlere de uygulanmaktaydı. Aşağıda verilen şu örnek bunun en çarpıcı kanıtlarındandı:

“ Perapalas’taki infilak hadisesi hakkında tebligat hilafına fazla neşriyet yapmak suretiyle tahkikatı işkal ettiklerinden dolayı hareketlerinin derecesine göre 13 Mart 1941 perşembe gününden itibaren Yeni Sabah, Vatan, Hakikat ve Halk gazeteleri üçer gün, Vakit, Tan, Son posta, Akşam, Politika ve Tasvir-i Efkar gazetesinin de ikişer gün kapatılmaları Örfi İdare Komutanlığı’nın emri iktisasındadır. 12.3.1941”⁹⁵.

Milli Şef Dönemi’nin önemli gazeteleri Cumhuriyet, Akşam, Tan, Vatan, Yeni Sabah, Tanin ve Tasvir-i Efkar’dır.

1938’de İlhami Safa ile Cemaleddin Saracoğlu’nun kurduğu Yeni Sabah’ın başyazarlığına Hüseyin Cahit Yalçın’ın gelmesi ile bu gazete savaş yıllarında büyük önem kazanmıştır. Yalçın, bir süre sonra Tanin’i çıkartıp Yeni Sabah’tan ayrılınca gazeteyi Safa Kılıçoğlu satın almıştır.

Tasvir-i Efkar’ı 1940 Mayıs’ında Velid Ebüzziya ile yeğeni Zeyyat Ebüzziya kurmuş ve bir süre sonra başyazarlığa Cihat Baban gelmiştir. Bedii Faik, Tasvir’in akşam sayısı olarak yayın hayatına giren Son Saat Gazetesi’nde yazmaya başlamış, daha sonra Tasvir’e geçmiştir.

Dönemin önemli gazetelerinden Vatan’ın iki dönemi vardır: Birincisi 1923-1925 yılları arasındaki ilk kuruluş dönemi; ikincisi de 1940’tan 1965’e kadar uzanan dönem. Her iki dönemde de gazetenin kurucusu Ahmet Emin Yalman’dır. Yalman’a basın özgürlüğü için yaptığı savaşılarından dolayı, Ocak 1961’de Uluslararası Gazete Editörleri Federasyonu’nun Altın Kalem Armağanı verilmiştir.⁹⁶

⁹⁵ Kabacalı, a.g.e., s.20

⁹⁶ Hıfzı Topuz, 100 Soruda Türk Basın Tarihi, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1996, s.97

Adı sayılan gazeteler dönem boyunca hükümet ve sıkıyönetim tarafından defalarca kapatılmış, hatta bazıları süresiz kapatma cezalarıyla yayın hayatından silinmiştir.

Zekeriya Sertel ve Sabiha Sertel tarafından kurulan Tan Gazetesi sadece kapatılmamış, matbaaları da dahil olmak üzere yakılıp, yıkılmıştır.

Dönem boyunca gazetelere getirilen yasaklar sadece yayın içeriğine yönelik değildi, gazetenin mizanpajından, dizginin muhteviyatına kadar tüm kurallar Matbuat Umum Müdürlüğü ve dolayısıyla Hükümet tarafından belirlenmişti.

Bu konudaki kurallardan örnekler vermek gerekirse; Başbakan Refik Saydam imzalı 20.7.1940 tarihli tebliğe bakmak doğru olacaktır:

“ 1. Gazetelerde büyük manşetler yalnız dahili haberler için kullanılacaktır.

1. Harici haberler tek sütuna dizilecek ve bu haberlere azami 24 puntodan büyük başlık konmayacaktır.

2. Matbuat Umum Müdürlüğü'nün ve Anadolu Ajansı'nın vereceği harici haberlerden başka hiçbir harici haber neşredilmeyecektir.”⁹⁷.

“Milli Şef” direktifleri, kurallar, bildirimler, tebliğler.Aslında gerçek mahiyetiyle bakıldığında yasaklar, yaptırımlar. “Milli Şef, tek otorite, tek şef” yönetiminin Babıali portresi işte bu kavramlar etrafında şekillenmektedir. Örtülü sansür , hangi politik görüşte ve tarafta olursa olsun tüm gazetecileri tehdit etmektedir. Ahmet Emin Yalman, Zekeriya Sertel, Sabiha Sertel , Nadir Nadi, Bedii Faik Akın dönemin

⁹⁷ Kabacalı, a.g.e., s.21

başı sık sık derde giren, yazıları nedeniyle gazeteleri kapatılan, mahkemelerdeki davaları bitmeyen gazetecilerindendir.

Dönemin değerlendirmesini yaparken , bu gazetecilerin anılarını temel kaynaklar olarak ele almak bir zorunluluktur. Herbir yazar, anılarında hem dönemin iktisadi ve sosyal koşullarını, hem de mensubu oldukları Babıali’yi anlatmış ve “Milli Şef” dönemine ilişkin tüm kitapların başvuru kaynakları olmuşlardır. Yorumların birbiriyle tutarlılığı nedeniyle döneme ilişkin rasyonel bir çerçevenin çizilmesi mümkün olabilmektedir.

Zekeriya Sertel “Hatırladıklarım” ismiyle yayınladığı anı kitabında İnönü’yü ve “Milli Şef”liğini aktarırken şu ifadeleri kullanmıştır:

“İsmet İnönü, memleketi savaştan kurtarmış ama, bir savaşa girmiş kadar da memleketin yıkıntıya uğramasına yol açmıştı. İnönü, Cumhurbaşkanlığına geldikten sonra diktatörlüğü artırdı, tek millet, tek parti, tek şef diye bir sistem kurdu. Millet o demekti, parti demek o demekti, bunun tek adı faşist diktatörlüğü idi, polis devleti idi. Amansız, insafsız bir polis devleti. Emniyet örgütü kuvvetlendirilmiş, genişletilmişti. Nefes almak olanaksızdı. Basın bile onun elinde ve onun emrindeydi. Resmen sansür yoktu. Ama bakanlar ve Basın Yayın Genel Müdürlüğü hemen her gün gazetelere direktifler verirdi. Bu direktiflere uymayanların gazeteleri kapanmak tehlikesindeydi.....”⁹⁸.

Sabiha Sertel ise Roman Gibi adlı anı kitabında dönemi şöyle anlatmaktadır:

“ İsmet İnönü, tek parti, tek şef sisteminin en şiddetli yürütücüsü oldu. İlerici fikirlere, bu fikirlerin tartışılmasına dahi göz yumulmadı.....Basın şiddetli bir baskı altına girdi”⁹⁹.

⁹⁸ Sertel, a.g.e, s. 23

⁹⁹ Sertel,a.g.e, s.195

Basına yönelik katı uygulamaların ve yaptırımların en vahim sonuçlarıyla karşılaşmış olan Sertel'ler Tan Gazetesi'nin hükümet tarafından tertiplenmiş bir örgütlenmeyle yakılıp yıkılmasından sonra Türkiye'den ayrılmışlar ve geri dönmemişlerdir.

Ahmet Emin Yalman anılarının, basın üzerindeki baskılardan bahsettiği bölümde, "Berraklığa Doğru" başlıklı yazı dizisi nedeniyle gazetenin 45 gün kapatılmasını , uğradığı maddi zararları anlatmış ve şu özeleştiri yapmıştır:

" Çok sıkıntı çektik, fakat o haşın ve insafsız tek parti diktatörlüğünün devamı sırasında yirmi üç yazılık "Berraklığa Doğru" dizisini gazetede neşrettiğimden dolayı ben hala sevinç ve iftihar duyarım....."¹⁰⁰

Yalman, yazı dizisiyle ilgili başına gelenleri anlatırken, iktidarın basın üzerinden meşruiyetini kurma gayesini de açıkça ortaya koymaktadır:

" Oturdum, Berraklığa Doğru adı altında her gün bir tanesi Vatan sütunlarına geçmek üzere yirmi üç yazılık bir serinin planını yaptım. Bu suretle gerçek demokrasi davası tek parti idaresinde ilk defa olarak ortaya sürülmüş ve bir kısım layiklik taraftarlarının samimi surette çözmek değil, çok yanlış olarak uyuşturmak ve güya unutturmak istedikleri din davası dile getirilmiş olacaktı. Yirmi üç yazı 21 Ekim 1941'den başlayarak, 4 Aralık 1941 gününe kadar devamlı surette çıktı. Hiçbir karışma, ihtar, ikaz olmadı. Sonra 4 Aralık günü öğleden sonra Basın Yayın Umum Müdürlüğü'nden hiçbir sebep gösterilmeden telefonla şu tebliği aldım: Gazeteniz 5 Aralık'tan başlamak üzere 18 Ocak 1942 tarihine kadar kırk beş gün müddetle tatil edilmiştir.

Yıldırım ile vurulmuşa döndüm. Ankara'ya fırladım, o sıralarda Mersin'de istirahat bulunan Başbakan Dr.Refik Saydam'a vekalet eden Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'na koştum. Hayretimi ve isyanımı belirttim. Bana sadece dedi ki;

"Berraklığa Doğru başlıklı yazıların başlayınca seni arattım. Meğer Ankara'da imişsin. Bulsaydım: "Bunlara devam etme" diyecektim. Fakat seni bulduramadım. Bu arada bütün bakanlardan senin yazılarından dolayı şikayetler işittim. Ben taassup derecesinde layik bir adamım, gazetelerde din meselesinden bahsedilmesine tahammül edemem. Şikayetleri, Kabine'deki arkadaşlarımla ateşli layiklik hislerine birer belirti diye karşıladım. Memnun

¹⁰⁰ Yalman, a.g.e., s.1146

oldum, yazı dizisinin sonuna kadar neşrini beklemeye, sonrasında cezalandırmaya karar verdim”

Şükrü Saraçoğlu şunun farkında değildi ki, Kabine’deki arkadaşlarının şikayetlerine sebep, layiklik meselesindeki hassaslıkları değil, idareimizdeki bozukluklar hakkında bir düzûye tenkitlerde bulunmamdı. Sonra başbakan vekilinin ölçüleri de bozuktur. Ankara’da beni buldursaydı, bir ihtar ile işi geçirecekti, beni bulduramayınca, kırk beş günlük tatil gibi bir gazete için çok ağır bir cezayı reva görmüştü”¹⁰¹

Yalman dönemin basınına yönelik ağır yaptırımları ise şöyle aktarmaktadır:

“Gazeteciliği bir nevi ticaret diye kabul eden gazeteler için mesele yoktu. Suya, sabuna dokunmadan yazı yazıyor, etliye, sütlüye dokunmamaya dikkat ediyorlardı. Fakat vücudu iddia edilen hürriyeti memleket menfaatleri için kullanmayı mukaddes bir vazife diye kabul eden idealist gazeteler beladan belaya uğruyorlardı”¹⁰²

Aktarmalardan da görüldüğü üzere, “Milli Şef” dönemi boyunca, dönemin portresini oluşturan kanunlardan ve baskıcı uygulamalardan zarar görmeyen gazete ve gazeteci neredeyse yok gibiydi. Dolayısıyla bu gazetecilerin sonraki yıllarda yayınlanan anı kitapları doğal olarak muhalif bakış açısıyla okuyucuya yansımıştır. Dönemin çilesini çekmeyen tek gazete CHP’nin yayın organı olarak görülen Ulus’tu. Çünkü gazete yazarları tüm direktiflere uymuş, rejimi destekleyici yayınlar yapmışlardır. 1946 Ara seçimlerinde CHP’den milletvekili seçilen gazeteciler de , gazetelerinde tek partinin çizgisini savunma gereği duymuşlardır.

Bu durum aynı zamanda hükümetin gazeteler üzerindeki denetimini ve muhalif yazarların kontrolünü kolaylaştırmaktadır. Zaten milletvekili olan gazeteciler için

¹⁰¹ Yalman, a.g.e., s.1143

¹⁰² Yalman, a.k., s.1163

muhalif bir tutum kendi kendini inkar etmekten başka bir anlam taşıyamazdı.

Milletvekili gazetecilerden biri olan Asım Us, Vakit gazetesindeki yazısında;

“ Demokrasi adına parti mücadelelerini tavsiye edenler, şayet gaflet içinde fikri müvazenelerini şaşırmış olanlar değilse, mutlaka Türk milletinin birliğine düşman olanlar, yahut bu düşmanlara hizmet edenlerdir.

Zira düşmanlar hiç şüphesiz Türk milletinin kuvvetini birliğinde görüyor ve onu inhilal ettirmek için Cumhuriyet Halk Partisi’ni parçalamasını istiyorlar. İyi niyetli vatandaşlar arasında yeni yeni partiler kurulmasını isteyenler bu tehlikeye dikkat etmelidirler”¹⁰³ demektedir.

Aslında bu gazetecilerin kendi otokontrolünden çok, 1939 tarihli CHP Nizamnamesinin 160. maddesinden bahsetmek doğru olacaktır. Bu madde “Partili Gazetecilerin Riayet Edecekleri Noktalar” başlığı altında şu hükümü kapsamaktadır:

“ Sahibi partili olan gazete ve mecmuaların yazıları ile parti azalarının neşriyatı, parti prensipleri bakımından göz önünde tutulur.

Partili gazeteciler, mecmua sahipleri ve muharrirlerle bu yolda görüş birliğine yarayacak temas ve toplantılar yapılır.

Partililer, sermayesiyle alakalı, idaresinde müessir bulundukları gazete, mecmua ve matbualarda parti program ve nizamnamesine, iç ve dış siyasetin ana hatları ile yüksek devlet menfaatlerine aykırı düşen yazıları neşrettiremezler”¹⁰⁴

Tek parti döneminin yayın organı olarak kabu edilen Ulus Gazetesi, bu konumundan dolayı diğer gazetelerden daha ayrıcalıklıdır. Bir tür resmi gazete kimliği taşıyan Ulus’ta sıkça CHP’li bakanların ve milletvekillerinin makaleleri yer almakta, bunlar bir anlamda resmi tebliğ niteliği taşımaktadır. Ulus başyazarı ve CHP milletvekili Falih Rıfkı Atay, üstlendiği sorumluluklar nedeniyle, hükümetin sesi olmuş, makaleleri diğer gazetecilere yol gösterici olarak kabul edilmiştir. Murat Güvenir’in bu konudaki yorumu şöyledir:

“ Ulus gazetesi ve başyazarı Atay, iktidar adına basını, kendi içinden yönlendiren bir konuma sahip olmuştur..... Bu niteliği nedeniyle önemli bir işlevi, daha önce sayılan tüm denetleme ve yönlendirme yollarının yanısıra,

¹⁰³ Vakit, 25 Haziran 1945

¹⁰⁴ CHP Nizamnamesi, 1939

basının yayınlarını iktidarın iç ve dış politikadaki tutum ve eğilimleri ile uyum içinde olmasını sağlamaktadır. Gazete yazarları da bu konumu ve niteliği ile, iktidarın tutumunu ve görüşlerini simgelediği için Atay'ın yazılarına dikkat etmişlerdir".¹⁰⁵

Görüldüğü üzere, tek parti döneminde basının farklı bir karakteri vardır. Bazı gazetelere kağıt sorunundan dolayı 4 sayfa yayınlanma zorunluluğu getirilirken Ulus, bu kapsamın dışında tutulmuştur, yine dönemin gazetelerine içerik konusunda getirilen yayın yasakları açısından Ulus ayrıcalıklı tutulmuş ve pek çok haber sadece bu gazetede yayınlanmıştır.

Hükümetin çifte standartlı tutumu bu örnekte belirginleşmekte ve dönemin basınının tabi tutulduğu baskı politikası daha da netleşmektedir.

Ancak her ne kadar adı konulmayan örtülü sansür ve sıkıyönetim basının, hükümetin ve "Milli Şef" in uygulamalarına yönelik olarak yükselen sesini bastırmaya çalışsa da pek çok yazarın söylemek istediklerinden kolayca vazgeçmediği görülmektedir. Çıkarılan her yeni kanuna ilişkin yorumlar ve eleştiriler gazete sayfalarında bir şekilde yer bulmaktadır. Bu eleştirilerin dozuna göre karşılaşılabilecek yaptırımlarsa yazarlar tarafından göze alınmıştır.

II) MİLLİ ŞEF DÖNEMİNDE ADI KONULMAYAN SANSÜR

Geniş anlamıyla sansür, düşünce ve kanaatlerin, haberlerin söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına ya da toplu olarak açıklanmasının ve yayılmasının önlenmesi, engellenmesidir. Tarih sahnesinde sansürden bahsedilmesi 2.Abdülhamit'in istibdat dönemiyle başlar. Bu dönemde ön denetim kurullarıyla

¹⁰⁵ Güvenir, a.g.e., s.112

uygulanan sansür mekanizması, “Milli Şef Dönemi”nde daha çok tebliğler ve talimatlarla gerçekleştirilmiştir. Bu dönemdeki Matbuat Kanunu’ndaki maddeler, genel olarak yayınların çerçevesini çizmeye yöneliktir. 1931 tarihli Matbuat Kanunu 1938 yılında kapsamlı bir değişikliğe uğramış, ancak yasada belirtilmemiş olan maddeler, günün koşullarına ve yazıların içeriklerine göre günlük tebligatlarla , bazen de telefonla uygulanmıştır. Önceki satırlarda belirtildiği üzere, Ahmet Emin Yalman’ın bu düzene karşı savunma olarak talep ettiği yazılı sansür uygulaması, dönemin başbakanı Şükrü Saraçoğlu tarafından sansürün olmadığına, yazarların yazdıkları yazılara dikkat etmeleri gerektiğine dair bir açıklamayla savuşturulmuştur.

Bu dönemdeki sansürün örtülü olarak ifade edilmesinin nedeni işte bu cevabın içinde saklı olan keyfiyettir. Yazılı olmamasına rağmen gazetecilerin korkulu rüyası haline gelen bu sansür keyfiyeti nedeniyle yazarlar , her gün yazdıkları yazıların nasıl karşılanacağına dair tedirginlikle yaşamak zorunda bırakılmışlardır. Ayrıca bu uygulamaların yazılı olmaması nedeniyle yazarların maruz kalacağı yaptırımlar da aynı keyfiyetin tekelinde tutulmaktadır. Kaldı ki, yasa ile konan her zaman yasal değildir. Örneğin; sansür koşullarını yasa saptamış olsa da “sansür mercii”nin keyfiliği önlenememektedir.¹⁰⁶ Bu doğrultuda, Matbuat Kanunu’nda yapılan değişiklik sonucu kanuna eklenen “suişöhret eshabından” kimseler gazete çıkaramaz maddesi de yine bu muğlaklığı kanıtlamaktaydı. Çünkü “suişöhret” nedenlerine de herhangi bir ölçüt getirilmemişti.

¹⁰⁶ Faruk Erem, “Basının Sorunları ve Örtülü Sansür”, Milliyet, 5.8.1980

Yine aynı şekilde “ okullarda ve fakülte ve enstitülerde disiplini bozacak mahiyetteki yazıların yazılma izninin gazetenin yayınlandığı yerdeki en büyük mülki amirin uhdesinde tutulması” , bu mülki amirin taraflı takdirine bırakıldığını gösteriyordu. Bu aynı zamanda yazı konusuyla ilgili yeterli bilgisi olmamasına rağmen o kişilerin subjektif yargılarının önem kazandığının ve basın üzerindeki hakimiyetinin de kanıtıydı. Dolayısıyla basın, kişisel görüşlere , yazarlar da o kişilerin sempati duygularına emanet ediliyordu.

Ayrıca Matbuat Kanunu’nda yer alan bazı maddelerin¹⁰⁷ son karar mercii Bakanlar Kurulu olduğundan bu kararlardaki uygulamalar da kişisel yorumların tasarrufunda gerçekleşiyordu. Buna göre, “Milli Şef Dönemi”nde gerçekleşen yasaklama kararlarının uygulandığı konular ve bunların yıllar içindeki dağılımı şöyledir:¹⁰⁸

1. Dini Propaganda

1938-3, 1939-1, 1944-2, 1945-3

2. Dış politika ve dost ülkeler aleyhine yayınlar

1938-1, 1940-1, 1941-2, 1943-1, 1944-1, 1945-1

3. Ülke aleyhine ve kamuoyunu bozucu

1938-1, 1939-8, 1940-7, 1941-8, 1943-8, 1944-6, 1945-7

4. Ermenilik- Kürtçülük ve diğer bölücü yayınlar

1938-1, 1939-2, 1940-1, 1941-2, 1945-1

5. İnkılap aleyhtarı yayın

1938-1

¹⁰⁷ Server İskit, Türkiye’de Matbuat Rejimleri, Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatından, İstanbul, 1939, s. 742-743

¹⁰⁸ Mustafa Yılmaz, “İsmet İnönü Döneminde Bakanlar Kurulu Kararı ile Yasaklanan Yayınlar 1938-1945, Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi, 1985, Sayı:34, 1-2, s.191

6. Komünist Propaganda

1938-1, 1939-1, 1941-1.

3. maddede belirtilen ülke aleyhine ve kamuoyunu bozucu yayınlar başlığı altında toplanan yayınlarda yasaklama nedenleri, vatandaşları birbiri aleyhine tahrik eder mahiyette oluş, memleket hakkında yanlış malumat ihtiva eden, memleketin umumi siyasetine dokunur, devletin umumi siyasetine dokunacak (özellikle ülke içerisinde çıkarılan Türkçe yayınların yasaklanmasında bu ibare sıkça kullanılmıştır) ve memleket için zararlı gibi ifadeler oluşturmaktadır.

Sansür kararları,gazetelere Vilayet, Emniyet Müdürlüğü, Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Savcılık ve Sıkıyönetim tarafından, ya “Milli Şef” döneminin pek hoşlandığı “direktif” sözüyle, ya da “bildirim” anlamına gelen “tebliğ” kelimesi kullanılarak bildiriliyordu.

Bu bildirim ya da tebliğler çok partili hayata geçiş sürecinde 1946 seçimleri öncesi kısa süreyle de olsa sona erdirildi. CHP ve “Milli Şef” bu dönemde basının desteğini alabilmek için basındaki yazılara müdahale etmeyeceğini ve herhangi bir cezai yaptırımın olmayacağını duyurdu. Bu duyurum CHP’nin resmi yayın organı Ulus gazetesinde Falih Rıfkı Atay tarafından yazılan başmakaleyle yapıldı.¹⁰⁹ Ancak bu durumun geçici olması, diğer gazete yazarlarının uygulamayı coşkuyla karşılamasına engel oluyordu.¹¹⁰ Belli bir süre de olsa basın özgürlüğünün söz konusu olabilmesini

¹⁰⁹ Falih Rıfkı Atay, Ulus, 5 Mayıs 1946

¹¹⁰ “...Ulus başyazarı Falih Rıfkı Atay geçen gün teminatı verdi. Seçimler başlayıp bitinceye kadar hükümet, gazete kapamak hakkını kullanmayacak ve böylece en acı tenkidlere bile müsamaha edecekmiş. Tenkid edeceğimizden filan değil ama memleket namına sevinilecek bir haber. Fikir hürriyetine hürmet ediliyor demek. Peki, haydi seçimler bitti, sonra ne olacak? Alın size mevsim mevsim, madde madde bol bol hürriyet!”, Doğan Nadi, “Güle güle kullanın”, Tasvir, 7 Mayıs 1946

sağlayan bu karar, tirajı-komik bir şekilde , aynı zamanda o güne kadar uygulanan baskıcı rejimin ve iktidarın basın üzerindeki selahiyet hakkının bir anlamda açıkça itiraf edilmesi idi

Seçim öncesinde estirilen bu özgürlük rüzgarı, çok geçmeden, bu kez 1940 yılında 2.Dünya Savaşı sırasında ilan edilen ve 1947 yılına kadar süren sıkıyönetim devreye sokularak yeniden kasırgaya dönüştürüldü.

16 Aralık 1946 günü Sıkıyönetim Komutanı Korg. Asım Tınaztepe imzasıyla yayınlanan tebliğ aynı zamanda önemli bir tarihi belgedir. Bu tebliğ şu maddeleri içermektedir:

“ Sıkıyönetim bölgesi içinde genel güveni sağlamak görev ve sorumluluğu altında bulunan komutanlık, hududu içindeki illerde aşağıdaki tedbirlerin alınmasına lüzum görmüştür:

1. Mahkum komünistler veya müfrit komünist mefkureli kimseler tarafından örtülü bir şekil altında kurularak memleket içinde içtimai bir zümrenin diğerleri üzerinde tahakkümünü tesise ve mevcut iktisadi ve içtimai nizamları bozmaya çalıştıkları anlaşılan Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi ile Türkiye Sosyalist Partisi merkez ve şubeleri ve mevcut sendikalardan bu partiler veya onlardan aldıkları direktifle hareket eden kimseler tarafından kurulan ve kendi maksatlarına göre sevk ve idare edilenleri ve İstanbul İşçi Sendikaları Birliği ve İstanbul İşçi Kulübü kapatılarak faaliyetlerine son verilmiştir.
2. Bu partilerin fikirlerini yayan Sendika, Ses, Nor Or, Gün, Yığın ve Dost gazete ve dergileri ve bunların matbaaları kapatılmıştır.

3. 9 Aralık 1946 tarihli nüshasında belirtmiş olduğu veçhile memleketin siyasi ve hukuki nizamını bozma yolunda propaganda yapan Yarın gazetesi ve matbaası dört ay için kapatılmıştır.
4. İrticai mahiyette yaydığı fikirlerle emniyet bakımından zararlı görülen Büyük Doğu dergisi ve matbaası dört ay için kapatılmıştır.
5. Komünist propagandasını taşıyan her türlü yazının sıkıyönetim hududu dahilindeki illere girmesi ve bu illerde basılıp satılması yasaktır.”¹¹¹

Matbuat Umum Müdürlüğünden başlayıp , pek çok bürokratik kurumun elinden geçerek sıkıyönetim komutanlarına kadar ulaşan basın üzerinde karar verme hakkı, her ne kadar adı konulmamış olsa da yukarıdaki gibi pek çok “tebliğ” de sansür amacıyla işleyecektir. Üstelik bu sansüre konu olan haberlerin pek çoğu günlük havadislerdir ve gazetecilik açısından değer taşır. Bu örneklerden bazıları:

İç Olaylar Hakkında

1. Soma’da linyit ocaklarında vukua gelen maden kazası hakkında gazetelerimizin neşriyat yapmamaları, 23-24.7.1942, Örfi İdare Komutanlığı
2. Üniversite Talebe Birliği’nin bugün toplanan kongresi hakkında birliğin tebligatından başka neşriyat yapılmaması lazımdır, 30.3.1944, Örfi İdare Komutanlığı
3. Bir kadını yalancı şahitliğe teşvikten suçlu sorgu hakimi....’nin cereyan eden mahkemesine dair neşriyat yapılmayacaktır, 6.5.1942, Matbuat Umum Md. Selim Sarper

¹¹¹ Kabacalı, a.g.m., s.84

4. Perapalas'taki infilak hadisesi hakkında tebligat hilafına fazla neşriyat yapmak suretiyle tahkikatı işkal ettiklerinden dolayı hareketlerinin derecesine göre 13 Mart 1941 perşembe gününden itibaren, Yeni Sabah, Vatan, Hakikat ve Halk gazeteleri üçer gün, Vakit, Tan, Son Posta, Akşam, Politika, Tasvir-i Efkar gazetesinin de ikişer gün kapatılmaları Örfi İdare Komutanlığının emri iktisasındadır, 12.3.1941, Örfi İdare Komutanlığı
5. Son günlerde vukua gelen tren kazaları hakkında Anadolu Ajansı'nın verdiği malumat haricinde hiçbir surette neşriyat yapılmamasının gazetelerin selahiyetli mümessillerine tebliğini rica ederim, 4.2.1941, Matbuat Umum Müdürü Selim Sarper
6. 27 Şubat 1947 tarihli Yeni Sabah gazetesi Genelkurmay Başkanı Org. Salih Omurtak'ın vazife seyahatı esnasında Çorlu'da hakkında hürmet gösterenler arasında konuşurken söylediği sözlerin tahrif edilmiş şeklini neşrederek bu yazı ile Ordu'yu günlük politika işlerine bulaştırmak ve her zaman siyasi cereyan üstünde olan Ordu'ya bu cereyanları sokmak gayesini güden bir mahiyet vermiştir. Bu sebeple, Yeni Sabah gazetesi 27 Şubat 1947 tarihinden itibaren süresiz kapatılmıştır, 27.2.1947, Sıkıyönetim Komutanı Korg. Asım Tınaztepe
7. 24 Temmuz 1946 tarihli Sıkıyönetim Komutanlığının tebligatında milletvekili seçim sonuçları hakkında vatandaşları şüpheyne düşürücü ve bu yüzden memleketin huzurunu sarsacak neşriyat yapılmaması ve bu tahriklere karşı komutanlığın harekete geçeceği bildirilmesine rağmen 19 Nisan 1947 tarihli Tasvir ve Demokrasi gazeteleri İzmir'de bir milletvekiline atfen BMM'nin guya meşru olmadığı hakkında tahrikamız neşriyatta bulunduklarından her iki gazete

de basıldıkları matbaalarla birlikte süresiz olarak kapatılmıştır, 24.7.1946,
Sıkıyönetim Komutanı Korg. Asım Tınaztepe

Ekonomik Konular Hakkında;

1. Un vesair ihtiyaç maddeleri hakkında neşriyat yapılmayacaktır, 7.5.1941
2. Ekmekten, odundan ve kömürden, etten şikayet kılıklı neşriyat yapılmayacaktır, 10.1.1942
3. Otomobil yedek parçalarıyla lastiklerin bittiği, un stokunun azaldığı yazılmayacaktır, 10.8.1940
4. Şeker fiyatları hakkında AA'nın vereceği haberlerden gayri, hususu veya muhabir istihbaratına müstenid neşriyatta bulunulmamasını rica ederim, 20.1.1942

Çeşitli konular hakkında;

1. Gazetelerde büyük manşetler yalnız dahili haberler için kullanılacaktır.
2. Harici haberler tek sütuna dizilecek ve bu haberlere azami 24 puntodan büyük başlık konmayacaktır.
3. Matbuat Umum Müdürlüğü'nün ve Anadolu Ajansı'nın vereceği harici haberlerden başka hiçbir harici haber neşredilmeyecektir
4. Türk rejiminden ve bu rejimin ideolojisinden gayri, velev fikri tetkik namı altında olsa da diğer rejimlere ve ideolojilere ait neşriyat yapılmayacaktır, 20.7.1940
5. Cumhuriyet'te Nadir Nadi'nin makaleleri neticesinde açılan kalem münakaşası nihayet bulacaktır, 3.8.1940¹¹²

Gazetelerin teknik uygulamaları ile ilgili kararları 20.7.1940 tarihinde Başbakan Refik Saydam imzasıyla basına gönderdiği talimat ile bildirilmiştir.

Ahmet Emin Yalman'ın anılarında yer verdiği bu talimatların yorumları aynı zamanda Refik Saydam'ın basın özgürlüğü konusunda nasıl çelişkili bir portre çizdiğini de göstermektedir:

“ zor şartlar altında iktidarda bulunan bir başbakan olarak basın hürriyetini candan benimsediği iddia edilemez, bunun değerini nazari olarak takdir eder, ağzından daima şu sözler işitilirdi:
“hepsi hükümete huluskarlık eden tenkitsiz bir basını, tenkidden korkan ve buna kızan iktidarları bir memleket için korkunç bela sayarım.” Ne yazık ki, Dr. Refik Saydam'ın gerçek siması basın hürriyetine feci bir şekilde tahammülsüzlüktü. Gazeteler sıkı bir kontrol altında tutuluyor, yabancı gazetelerden haber ve yorum almalarına, yurtdışına muhabir göndermelerine izin verilmiyordu. Haberlere kaç sütunluk başlık konulacağı kontrol ediliyordu. Gazeteler bu usuller ve kontroller altında canından bezmiş bir haldeydi....”¹¹³

Bu durum dönemin gazetecilerinden Emin Karakuş ve Zekeriya Sertel'in yazılarında ise şu şekilde anlatılmaktadır:

Emin Karakuş; savaş nedeni ile memleketin 21 ilinde sıkıyönetim ilan edildiğini ve bundan en çok etkilenenlerin de gazeteciler olduğunu belirtmekte ve hükümetin isteğine aykırı basit bir haber üzerine bile komutanlık kapattım kararını verir , gazeteciler çok zor günler yaşarlardı diye anlatırken¹¹⁴; Zekeriya Sertel basın üzerindeki baskıyı doğruluyor:

“ Daha iki sene evvel merhum Refik Saydam zamanında, Türk basını dünya matbuat tarihinde misline ancak İran'da rastlanabilecek bir takım keyfi tazyike tabi tutulmuştur. Hükümet müdahalesini serlevhamızda kullanacağımız puntolara, havadislerin sayfalarındaki yerlerine kadar ilerletmişti. Konuşmak, münakaşa etmek, mütalea beyan etmek değil, nefes alamayacak hale gelmiştir, yine aynı halin avdetini mi temenni edelim?”¹¹⁵

¹¹² Kabacalı, a.g.m. , s.84

¹¹³ Yalman, a.g.e., s.301

¹¹⁴ Emin Karakuş, İşte Ankara (40 yıllık bir gazetecinin gözü ile), Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1977, s.27

¹¹⁵ Zekeriya Sertel, “Bunda telaş etmeyecek ne var”, Tan, 2.1.1944

Görülüyor ki, “Milli Şef” in asıl istediği memleketin güllük gülistanlık gösterilmesi ve iktidarın aldığı herhangi bir kararın ve uygulamanın eleştirilmemesiydi. Böylece varolan sorunlar , halka aksettirilmeyecek, iktidar her bakımdan varlığını korurken, basın varolma mücadelesini kaybedecekti. İşin ilginç tarafı, teknik konulara getirilen sınırlamalardı. Neredeyse gazetelerin mizampajları bile iktidar tarafından bir prototip çizilerek yapılacaktı. Sadece köşe yazarlarının iktidarı eleştiren yazılarının değil, iktidarın zaafiyetlerini ortaya çıkaran hakikatlerin üstü örtülmeye çalışılıyordu.

Bu dönemde sadece dış haberlere ilişkin kısıtlamalarda azlık göze çarpmaktadır. 2.Dünya Savaşı sırasında, bazı gazetelerin gazetelerin hükümetin dış politika çizgisinin sağında veya solunda yayın yapmalarını göz yumulmasının sebebi, savaşı Müttefiklerin mi, yoksa Mihver devletlerinin mi kazanacağını bilinmemesiydi. Ancak bu tamamen “görece” bir serbestlikti.¹¹⁶ Zaten savaşın bitimiyle, hükümet bu tür yayınlara karşı tavrını koymuştur.¹¹⁷

III) HÜKÜMET GÜDÜMÜNDE KURULAN BASIN BİRLİĞİ

1) Basın Birliği Fevkalade Kongresi

Her ne kadar basın mensuplarının haklarını korumak, birlik içinde hareket etmelerini sağlamak amacıyla kurulduğu düşünülse bile Basın Birliği aslında üyelerinin

¹¹⁶ Mete Tunçay, “Tek parti döneminde Basın, 1925 Tahrir-i Sükundan 1945 Tan Olayına”, Tarih ve Toplum, Sayı 38, Ocak 1987, s.48

¹¹⁷ Alpay Kabacalı, “40.yıldönümünde Tan Olayı”, Tarih ve Toplum, Sayı 24, Aralık 1985, s.24

özellikleri ve alınan kararlar itibariyle hükümet güdümünde kurulmuş bir birlik görünümü taşımaktadır.

Basın Birliği Kanunu 28 Haziran 1938 de kabul edilmiş ve 14 Temmuz 1938'de Resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunun geçici A maddesine göre; kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir sene içinde fevkalade kongre; çıkmakta bulunan gazete ve dergilerin gönderecekleri delegelerden teşekkül edecek ve bunlar merkez idare heyeti ile yüksek haysiyet divanını ve bir defaya mahsus olmak üzere de mıntika idare heyetlerini ve mıntika haysiyet divanlarını seçeceklerdi.

Bu fevkalade kongre 13 Temmuz 1939'da Dahiliye Vekaleti konferans salonunda toplandı. Bu toplantıda Başvekil Dr.Refik Saydam ile CHP idare heyeti üyeleri, parti müstakil grubu reis vekili Ali Rana Tarhan ile memleketimizde her dilde çıkan gazetelerin delegeleri hazır bulunmaktaydı.¹¹⁸

Kongre başkanlığına Dahiliye vekili Faik Öztrak seçilirken, merkez idare heyeti başkanlığına Ulus başyazarı ve Ankara mebusu Falih Rıfkı Atay layık görülmüştür.

Merkez idare heyeti ve yüksek haysiyet divanı üyeleri ise şu isimlerden oluşmaktadır:

Merkez idare heyeti: Asli üye; 1.Asım Us (Mebus, Vakit gazetesi başyazarı), 2. Ahmet Şükrü Esmer (Mebus, muharrir), 3. Abidin Daver (Mebus, muharrir) 4.Sadri Ertem (Mebus, muharrir) 5.İbrahim Alaattin Gövsa (Mebus, muharrir), 6.Kerami

¹¹⁸ Server İskit, Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları, Başvekalet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayınlarından:2, Ankara, 1943, s.309

Kurtbay (Anadolu Ajansı müdürlerinden, muharrir), 7. Selim Ragıp Emeç (Son Posta gazetesi sahiplerinden), 8. Ali Naci Karacan (İkdam Gazetesi sahibi)

Yüksek Haysiyet Divanı üyeleri; Asli üye; 1. Nafi Atuf Kansu (Mebus, Ülkü genel direktörü), 2. Necip Ali Kütüka (Mebus, muharrir), 3. Necmettin Sadak (Mebus, Akşam başmuharriri), 4. Reşat Nuri Güntekin (Mebus, muharrir), 5. Halil Nihat Boztepe (Mebus, muharrir), 6. Hüseyin Cahit Yalçın (Mebus, muharrir)¹¹⁹

Bunların dışında Basın Birliği Kongresi'nde belirlenen Ankara, İstanbul, İzmir, Adana ve Trabzon mıntikalarının idare heyetlerine de asli ve yedek üyeler atanmıştır. Görüleceği üzere; asıl yönetim ve denetim kademesi neredeyse tamamen mebus gazetecilerden yani iktidarın temsilcilerinden oluşmaktaydı. İktidarın ülkedeki tek parti mensuplarını Merkez İdare Kurulunda çoğunlukta tutarak, Basın Birliği'ni elinde bulundurma faaliyeti, tüm savaş boyunca sürmüştür. Basın Birliği , sadece mebus gazetecilerden oluşturulmakla kalmamış, Matbuat Umum Müdürü de birliğin tabii üyesi olarak kabul edilmiştir ve tüm kararlarda oy hakkı mevcuttur.¹²⁰

Ayrıca birlik merkez heyetinin görevlerinin açıklandığı 13.maddenin c fıkrasında şu görev tanımı yer almaktadır:

“ Hükümetle matbuat arasında işbirliğini tanzim eder ve bu maksadla birliğin azalarına direktif verir.”

¹¹⁹ Falih Rıfki Atay, “Basın Birliği”, Ulus, 11 Temmuz 1939

¹²⁰ Basın Birliği kanun layihası , Dahiliye Encümeninin değiştirdiği , Resmi Gazete, 14 Temmuz 1938, s.sayısı : 304 , madde 10

Bu işbirliği doğal olarak iktidarın istediği gibi gerçekleşecek ve mebus gazeteciler, üstlendikleri vazifenin doğal sonucu olarak iktidar aleyhine yayın yapamayacaklardır.

Basın Birliği'nin basın üzerindeki bir diğer kontrolü de dağıttığı basın kartları sayesinde gerçekleşmektedir. Madde 7'de bu karar şu şekilde yasalaşmıştır:

“ Siyasi gazete ve mecmuaların yazı, haber, fotoğraf ve resim işlerinde ve matbuat umum müdürlüğünün teknik işlerinde üç yıl çalışmış olan gazeteciler, birlik merkez heyeti kararı ile Türk Basın kartı verilir. Devlet memurları ve zabıta, bu kartı taşıyanlara vazifelerini yaparken yardım ederler.”

Bu maddede belirtilen yardım, telefon ücretlerinde tenzilatı, tren, otobüs, tramvay gibi araçlarda bedava kullanımı ifade etmektedir, ve günün koşulları gereği ekonomik sıkıntılar içinde yaşamaya çalışan basın mensupları için büyük önem taşımaktadır. Aynı zamanda basın kartı mensubu bir nevi gazeteciliği tescil edilmiş kişi olarak görülmektedir.

Basın Birliği'nin bu hakları elinde bulundurması nedeniyle birliğe üye olmayı istememek pek mümkün değildir. Ancak üyelik de belirli bir mecburiyeti birlikte getirmektedir. Dönemin basın mensupları bu ikilik arasında kalmışlardır.

Basın Birliği Kanunun çıkarılmasının ve fevkalade kongrenin ardından ilk olağan kongre, 3 Kasım 1941 tarihinde yapıldı. Kanun gereğince kongreye siyasi gazeteler

ve dergilerle, Anadolu Ajansı temsilcisi olarak 82, merkez idare heyeti reisi olarak 5, bölge haysiyet divanları reisleri olarak 5 ve bölgelerin delegeleri olarak 13 olmak üzere toplam 105 kişi katılmıştır. Bu kongrede birlik umumi merkez heyeti başkanlığına Falih Rıfkı Atay, üyeliklerine de, Necmettin Sadak, Ahmet Şükrü Esmer, Abidin Daver, Kerami Kurtbay, Cavit Oral, Naşid Hakkı Uluğ, Kemal Turan ve Etem İzzet Benice seçilmişlerdir. Yüksek haysiyet divanı üyeleri de Asım Us, Hüseyin Cahit Yalçın, Ferit Celal Güven, Reşat Nuri Güntekin, Hayrettin Karan ve Nurettin Artam'dan oluşmaktadır. Olağanüstü kongreden farklı olmayan bu yapılanma yine mebus gazetecilerin idari kademelerde yer almasını sağlamıştır ve iktidarın birlik üzerindeki hakimiyeti devam etmiştir.

2) Basın Birliği Olağan Kongresi

2. Basın Birliği Kongresi 13 Aralık 1943'te Halkevinde toplanmıştır. Bu kongrede yapancı gazete temsilcileri de bulunmaktadır.

Kongre reisi B.Atıf Akgüç'ün açılış konuşması yine belli talimatlar içermektedir:

“ İkinci Türk Basın Kongresi dünya tarihinin en buhranlı, kanlı ve karanlık bir devresinde toplanıyor. Bilhassa bu devrede matbuatımıza düşen vazife her zamandan ziyade çetin ve çok naziktir. Bazı ifratlı hareketler ve temayüller bir tarafa bırakılırsa, basınımızın milli menfaatlerimizi korumak ve memleket işlerimizi düzenlemek hususunda gösterdiği hassasiyet, ilgi ve mücadele cidden hepimizin memnunluğunu çekecek bir vaziyettir. Bunu iftihar ve şükranla müşahade ve kaydetmekle beraber, basınımızın bugün takibetmesi icabeden yol ve hareket tarzı hakkında bu kongrede bazı düşüncelerimizi arzetmeği faydalı telakki ediyorum.¹²¹

2. Türk Basın Birliği Kongresi'nde yapılan oylama sonucunda Falih Rıfkı Atay, yeniden Merkez idare heyeti başkanlığına seçilmiş, yeni üyelerin çoğunluğu da aynı şekilde mebus gazetecilerden oluşturulmuştur.

¹²¹ Ulus, 15.12.1943

Dönemin gazetecilerinin tepkiyle karşıladığı Basın Birliği ve bu birliğin baskıcı tutumu, Basın Birliği'ne karşı başlatılan bir mücadeleye neden olmuştur. Bu mücadeleyi Bedii Faik anılarında şöyle aktarmıştır:

“ 1945'in gazetecileri bir kavgalarıyla pek övünürler. Türk Basın Birliği'nin yıkılması kavgasıdır bu! Daha doğrusu kavga, Türk Basın Birliği'nin ele geçirilmesi hırsıyla başlamış, yıkılmasıyla sonuçlanmıştır.

.....

45'li kuşağa göre, Türkiye'deki asıl demokrasi hareketi bu kavgayla başlamıştır. Gerçekten de pek yanlış hüküm değildir bu! Basın Birliğini ve Falih Rıfkı Atay'I devirmek demek, gazeteciliğin CHP iktidarının vesayeti altından çekip çıkarılması demektir”¹²²

Basın Birliği'ne karşı verilen mücadele başarıyla sonuçlanmış, birliğin başında bulunan Falih Rıfkı Atay, yine İnönü'nün direktifiyle olaylara müdahale etmemiştir. Sonradan Bedii Faik'e aktardığı üzere, İnönü Falih Rıfkı Bey'in yeniden seçilmemesi halinde birliğin statükosunun bozulacağını, bu yüzden kaldırılması gerektiğini belirtmiştir.

Aslında mevcut demokrasi mücadelesinde böylesine iktidar yanlısı bir kurumun gazeteciler tarafından hoş görülmeceği açıktır. İnönü'nün tavrı tamamen yeni durumu kabullenmeye yöneliktir.

IV) BASIN KANUNUNDAKİ DEĞİŞİKLİKLER

1931 tarihli Basın Kanunu, 1938 yılında maddeleri daha da ağırlaştırılarak değiştirilmiştir. Kanunun 30 ve 31. Maddeleri, savaşın başlamasının ardından, milli

¹²² Bedii Faik, a.g.e., 1.cilt, s. 61

birliği sağlamak, Türkiye'nin güvenliğine ilişkin meseleler hakkında i ve dış kamuoyununun bilgi sahibi olmasını önlemek amacıyla 29 Nisan 1940 tarihinde yeniden düzenlenmiş ve 6 Mayıs 1940'da resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bu değişikliğin gerekçesi hükümet tarafından şöyle açıklanmıştır:

“Milli hislerimizi inciten veya bu maksatla milli tarihi yanlış gösteren yazılarla memleketin emniyeti ile alakadar meseleler üzerinde hkmete yapılmakta olan tahkikattan ve yine emniyetin temini bakımından alınan tedbirlerden bahis yazılar çıktığı grlmştir”

Kanun değişikliğinin bu gerekçeyle açıklanması aslında “bizim istediklerimizi yapmıyorsunuz, bu nedenle cezalandırılacaksınız” anlamı taşıtmaktadır. Ayrıca kanun layihasının mecliste görüşüldüğü sırada Dahiliye Vekili Faik ztrak'ın konuşması, iktidarın çelişkisini ortaya sermesi açısından ilginçtir. ztrak konuşmasının başlangıcında hükümetin bu layihayı lüzumlu gördüğünü belirterek şöyle devam etmiştir:

“ Matbuat medeni memleketlerde serbesttir. Bizim de matbuat serbestisine en çok riayet eden memleketlerden birisi olduğumuzda asla tereddüt etmiyoruz. Her vesile ile matbuat serbestisini mahfuz tutmakta ve onun takviyesine çalışmaktayız ve çalışıyoruz. Fakat bu demek değildir ki matbuat vasıtası ile yapılacak suçlara müsamahayı tecviz ediyoruz. Memleket halkının temiz ve mukaddes hislerinin rencide edilmesine müsaade edemeyiz.
...¹²³

ztrak'ın sözleri yayınlanmış yazılardan örneklerle devam etmiş ve iki maddeye ilişkin gerekçeler anlatılmıştır. Bu sunumdan sonra tek tek maddelerin görüşülmesine geçilmiş ve kanun maddeleri aşağdaki şekilde değiştirilmiştir.

30.madde;

Madde 1: Milli hisleri inciten veya bu maksatla milli tarihi yanlış gösteren yazıları neşredenler elli liradan beş yüz liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılırlar.

Türk Ceza Kanununun 156.maddesi sarahati haricinde kendilerine mevdu vazifenin ifasından dolayı BMM azasından, İcra Vekilleri Heyetinden ve resmi heyetlerle devlet memurlarından biri veya bir kaç hakkında isim ve madde gösterilmeyerek müphem ve suizannı davet edecek mahiyette mütecavizane yazı ve resimlerle

BMM'nin ve İcra Vekilleri Heyetinin ve resmi heyetlerle devlet memurlarının veya bir kısmının şeref ve haysiyeti ihlal olunursa üç aydan altı aya kadar hapis ve yüz liradan eksik olmamak üzere ağır para cezası hükmolunur.

35. maddedeki değişiklikse şöyledir:

Madde 2: A. İddianamenin, son tahkikatın açılmasına mütaallik kararın, bir cürme ait herhangi tahkikat evrakı ve vesikaların duruşmada okunmazdan evvel neşri memnudur. Ancak mahkemenin veya müddeiumuminin müsaadesiyle ve bütün gazetelere birden icrası lazım gelen tebliğlerine tevkifan bu vesikaların neşri caizdir.

B. İspatı caiz olmayan söğme ve hakaret davasına ait zabıtların ve buna mütaallik şikayetnamelerin aynen ve hulasaten neşri dahi memnudur.

C. Mündericatı umumi adap ve ahlaka dokunabilen tıbbi adli raporlarının da neşri yasaktır.

¹²³ Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre 6, İçtima 1, Cilt 10, s.126-146

D. Muhakemesinin gizli olması kararlaştırılan dava zabıtlarının da mahkemenin müsaadesi olmadıkça neşri memnudur.

E. Ceza tahkikatı başladıktan sonra ilk tahkikat esnasında sorgu hakiminin muvafakatinin inzimamiyle ve hazırlık tahkikatı esnasında yalnız Cumhuriyet müddeiumumisinin emriyle yapılmakta olan tahkikata ve adli muamelelere müteallik havadislerin ve cürmü yapanlarla cürme kurban olanların fotoğraflarının neşri men edilebilir.

Buna muhalefet ancak müddeiumuminin bu bapdaki yazılı emrinin gazete veya mecmua idarehanesine tebliğinden itibaren bir suç olur ve yazan on liradan yüz liraya kadar hafif para cezasıyla cezalandırılır.

F. Neşri caiz eski bir ilamın suiniyetle ve yeni bir hükmün kezalik suiniyetle tekrar neşri, sөгme ve hakaret iddiasıyla takibat yapılmasına ve ceza verilmesine mani değildir.

G. Devlet emniyeti ile alakadar meseleler hakkında yapılmakta olan tahkikattan ve yine Devlet emniyeti bakımından alınan tedbirlerden bahseden yazılar memnudur. Ancak bu tahkikatı yapmağa veya bu tedbirleri almağa salahiyyetli makam tarafından bu hususta müsaade verilebilir.

H. Mahkeme müzakerelerinin neşri memnudur.

İ. Bir ceza davasının başlamasından son hükmün verilmesine kadar hakim ve mahkemenin kararları ve muameleleri hakkında mütalaa serdedilemez.

Bu madde hükümlerine muhalif hareket edenlerden yirmi liradan ikiyüz liraya kadar hafif para cezası alınır. ¹²⁴

50. ve 51. maddelerle getirilen yasaklardan sonra 30. ve 31. maddelerle getirilen ilave yaptırımlar, dönemdeki fikir hürriyetini tamamen tahrip etmiştir. Bu maddelerle ilgili olarak basın yorumlarına Akşam , Ulus ve Tan'da rastlanmaktadır. Akşam ve Ulus'un mebus gazetecilerin yönetiminde olması nedeniyle doğal olarak kanunu destekleyici yazılarına rastlanırken, Tan gibi Zekeriya Sertel tarafından yönetilen ve baştan beri "Milli Şef" in idare tarzına muhalif olan bir gazetenin de desteklemesi ilginçtir. Zekeriya Sertel, yazısında getirilen yeni kısıtlamaları desteklemiş ve basın hürriyetini zedelediğini belirtmiştir. ¹²⁵

"Milli Şef" dönemi basınından bahsederken, bu dönemde basın üzerindeki ağırlığı nedeniyle önemli rol oynamış, hatta tek yetkili organ sayılmış ve bu yetkisini de her koşulda kullanmış olan Matbuat Umum Müdürlüğü'nden bahsetmek de bir zorunluluktur.

¹²⁴ Resmi Gazete 6 Mayıs 1940, Sayı 4501 Matbuat Kanununun 30.ncu ve 35.inci maddelerini değiştiren kanun

¹²⁵ Zekeriya Sertel,....., Tan, 30 Nisan 1940

V) MATBUAT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ

Matbuat Umum Müdürlüğü, 22 Mayıs 1933 yılında İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak kurulmuştur. 22 Mayıs 1940 tarihinde kabul edilen kanunla Umum Müdürlüğü'nün basın üzerindeki yetkileri belirlenmiştir. Bunlar:

1. Memleket içinde ve dışında siyasi ve harsi hareketler bakımından bütün neşriyatı takip etmek
2. ..Rejimin dahili ve harici siyaseti hakkında efkârı umumiyeyi tenvir etmek ve icabına göre münasip göreceği vasıtaları kullanarak neşriyat yapmak ve yaptırmak...
3. Milli matbuatın inkılap prensiplerine, devletin umumi siyasetine ve memleket ihtiyaçlarına uygun olmasını temine çalışmak ve bunların mesleki inkişaf ve faaliyetleri için rehberlik etmek...
4. Matbuat Kanunu'nun tatbikine nezaret etmek...

Kanun 1 Haziran 1940 tarihinde yürürlüğe girmiş ve müdürlüğüne Selim Sarper getirilmiştir.¹²⁶

3-16 Temmuz 1946 tarihli kanunla, mevcut Matbuat Umum Müdürlüğü'nün yaptığı basın ve yayın işleri yanısıra, Türkiye'nin dış tanıtım ve propagandası görevlerini de üstlenen yeni bir kurum oluşturulmuş ve Matbuat Umum Müdürlüğü'nün adı, bu kanunla Basın Yayın Umum Müdürlüğü olarak değiştirilmiştir.

22 Temmuz 1943 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren "Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Teşkilat, Vazife ve Memurları Hakkında Kanun'un 1.

¹²⁶İskit, a.g.e., s.312

Maddesinde propaganda ve tanıtım işleri, eski Matbuat Umum Müdürlüğü'nün görevleri ile birlikte, yeni kuruluşa verilmiştir:

1. Söz, ses, yazı, resim, film, plak ve bunlara benzeyen basın, yayın ve telkin vasıtalarından faydalanarak yurdun medeniyet ve kültür varlıklarını, sanat ve tabiat güzelliklerini, siyasi, olay ve gelişmeleri içeride ve dışarıda doğru olarak tanıtmak ve yaymak;
2. Cumhuriyet Hükümetinin, iç ve dış siyasetini yurt ve dünya yayım vasıtalarına ve umumi efkara doğru olarak aksettirmek;
3. Yabancı memleketlerin birinci fıkrada yazılı neviden faaliyetlerini ve olaylarını, yurdun ilgili makamlarının bilgisine ve halk efkarına ulaştırmak;
4. Milli menfaatlerimiz için zararlı tesirler yapabilecek basın yayın ve telkin faaliyetlerinin mahiyeti hakkında halk efkarını aydınlatmak ve bu gibi faaliyetleri tetkik ve murakabe etmek;
5. İç ve dış turizmi idare, tanzim, teşvik ve murakabe etmek”¹²⁷

Matbuat Umum Müdürlüğü, onun gölgesi olarak kurulan Basın Birliği, 50. Ve 51. Maddelerinin baskısını daha da arttıran 30. Ve 35. Maddelerdeki değişiklikler ve son olarak Basın Yayın Umum Müdürlüğü, tek parti disiplininin icra organları olarak dönemin basınını sıkı denetim altında tutmuşlar ve tek parti yönetiminin antidemokrat uygulamalarını meşrulaştırmaya çalışmışlardır.

¹²⁷ İskit, a.k., s.343

VI) MİLLÎ ŞEF DÖNEMİ BASINININ GENEL DEĞERLENDİRMESİ

İletişim teorisyenlerinin Otoriter basın kuramı¹²⁸ içinde tanımladığı sistemde, basının siyasal iktidarın gölgesinde faaliyet gösterebildiği ve sansür kurumlarının denetim mekanizması içinde varolduğu kabul edilmektedir. Bu yapının doğal sonucu olarak, mevcut idarenin eleştirisine yönelik yayınlar yapılamamakta veya yapılanlar yaptırımla karşılaşmaktadır. Ayrıca bu tür rejimlerde mevcut otoritenin sesi görevininin verildiği resmi yayın organları da dikkat çekmektedir. Halk üzerindeki yönlendirici rolü nedeniyle kendisi de siyasal bir güç olarak öne çıkan basın, her iktidar döneminde denetlenmesi öncelikli olarak kabul edilir. Siyasal iktidarın , basından destek almadıkça, meşruluğunu devam ettiremeyeceği yargısının pek çok ülkede geçerli olması ve örneklerinin fazlalığı bilinmektedir. Nitekim Türkiye’de de 1950 seçimlerinden önce Türk basınının Demokrat Parti lehine tavır alması, partinin halk nezdindeki onayını arttırmış ve Demokrat Parti bu seçimden büyük farkla çıkmıştır.

Ayrıca 1945 tarihinde savaşın bitmesiyle oluşan demokrasi havasının ülkeye hakim olmasında ve devam ettirilmesinde basının mücadelesi , iktidar tarafından da engellenemeyen bir düzeye çıkmıştır. Siyasal iktidarın, gazetecileri yazı yazmaktan men etmeye kadar uzanan yaptırımları , bu dönemde yükselen demokrasi

¹²⁸ Bu kuramın temel niteliği; basının gerektiğinde zorla da olsa siyasi erke bağımlı kılınarak, onun çıkarlarına hizmet eden ve sürekliliğinin sağlanmasına yönelik faaliyet gösteren bir araç olmasıdır. Denis McQuail, Mass Communication Theory: An Introduction, Sage Publications, London, 1994, s.125

söylemlerini durduramamış, pek çok gazeteci 50. madde gibi zorlayıcı yasal düzenlemelerin baskısı altında yazı yazmanın ağırlığını taşımıştır.

İktidar, basını sıkı yasal düzenlemeler, cezalar, üretimin kontrolü, örtülü sansür silahlarıyla tehdit ederken, basın da demokrasi ihtiyacının getirdiği güçle kendi varlığını savunmuştur.

Tek parti döneminin basını iktidarın bir adım önünde olmanın güveniyle , geri dönülmez bir noktada olmanın altını çizmiştir. Basındaki muhalif görüşün ilk temsilcilerinden olan Bedii Faik , bu döneme ait anılarında şu olayı özellikle vurgulamaktadır:

“İsmet Paşa bir gün Falih Rıfkı Atay’ı çağırarak Tasvir-i Efkar gazetesini göstermiş ve “bu nasıl olabilir, Tasvir-i Efkar , müstakil-ül efkar Türk gazetesi” diye sormuş. Falih Rıfkı’da kendisine “ yapamasak bile hiç olmazsa isim olarak bulunsun Paşam” yanıtını vermiştir. O dönemin basınına sadece bu konuşmadan anlamak mümkündür”¹²⁹

Hür fikirli Türk gazetesinin imkansızlığı o dönemin basınının başlayıp bittiği noktadır. Bu nedenle çıkarılan kanunlara, ülkenin idare biçimine, uygulamalara gösterilen tepkiler, gazete kapatmaya kadar giden baskıcı görüşün kabul edilmezliğine duyulan öfkenin sonucudur. Böyle bir iktidar yapılanmasında, basının iktidar söylemini desteklemesi , savunması ve kamuoyunu buna göre yönlendirmesi tercih edilen değil , dayatılan bir zorunluluk olarak görülmektedir.

Milli Şef Dönemi basınına üç dönemin , kendiliğinden yaratılan koşulları içinde değerlendirmek doğru olacaktır.

1. dönem: 1938-1939 Milli Şeflik dönemi

Bu dönem 11 Kasım 1938 tarihinde İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı, Değişmez Parti Genel Başkanı ve "Milli Şef" seçilmesiyle başlar. Atatürk'ün silah arkadaşı, en yakın çalışma arkadaşı olarak yıllarca Türk milletinin kalbinde özel bir yer edinmiş ve dış dünyada da önemli bir prestije sahip olmuş bulunan İnönü, bu dönemde önce büyük bir coşkuyla karşılanmıştır. Kendisinden beklenen, Atatürk'ün izinden giderek, devrimlerini devam ettirmesi, Türkiye'yi batılı devletler düzeyine taşımasıdır. Böylece milli birlik ve beraberlik devam ettirilecek ve Atatürk'ün ölümünde Türkiye'de kıyametler kopacağına dair dış alemdeki endişelerin yersiz olduğu ispat edilecektir.

Nitekim, İsmet İnönü, Cumhurbaşkanı seçilişi nedeniyle yaptığı konuşmada şu ifadeyi kullanmıştır:

“ Türk milletini az zamanda büyük bir medeniyet seviyesine yükseltmiş, Türk milletine en kısa yoldan temiz cemiyet hayatını, feyizli terakki yollarını açmış olan inkılaplar, kalp ve vicdanımızın en aziz varlıklarıdır”¹³⁰

Ne var ki; Atatürk'ün ölümünden bir yıl önce aralarında yaşanan gerginlik bu fikirlerdeki samimiyete gölge düşürmektedir. İsmet İnönü, Atatürk devrimlerinin doğal takipçisi olarak görülmesine rağmen, iktidara geldiği anda yaptığı ilk iş kendi resmini paralara ve pullara¹³¹ koydurarak Atatürk'ün şekli varlığının bile silinmesine izin vermek olmuştur.

Oysa ki Necmettin Sadak, İnönü'nün Cumhurbaşkanı seçilişinin ertesi günü yazdığı makalede, İnönü'yü Kemalist rejimin en duyarlı savunucusu olarak gördüklerini

¹²⁹ Ek 1, s.1

¹³⁰ Ali Rıza Cihan, Abdullah Tekin, Çağdaş Devlet Adamı İsmet İnönü, Tekin Yayınevi, Ankara, 1989, s.85

¹³¹ Süleyman Yeşilyurt, Atatürk İnönü Kavgası, Hiv Yayınları, Ankara, 2001, s.184

ifade etmiştir.¹³² Bu makale, İnönü'nün, Atatürk'ün yolunda kendisinden beklentileri derin bir inançla vurgulaması açısından önem taşımaktadır.

Aynı tarihte Cumhuriyet ve Tan gazetelerinin başmakaleleri de İnönü'ye ayrılmıştır ve bu yazılarda aynı duygular paylaşılmaktadır.

¹³² Necmettin Sadak'ın makalesi aynen şöyledir:

“Memleketin bu tarihi dönem noktasında sükun ve istikrarı bozmamak, Atatürk'ün eserini devam ettirmek, inkılabı yürütmek lazımdı. Bunun ilk şartı, tecrübelerden geçmiş, şahsi kudret ve meziyetleri yanında Türk milletinin sıkı birliğini devam ettirecek nüfuz ve muhabbet sihrini nefsinde toplamış, bugün milli vicdanın mümessili olabilecek bir insanı devlet reisliğine seçmekti. Millet Meclisi, bu büyük mesuliyetli vazifesini derin mateminin sükun ve ıstırabı içinde, tarihin takdirle yadedeceği ani bir sevitabii ile yaptı: İsmet İnönü'yü ittifakla reisicumhur intihap etti.

Atatürk'ten sonra Türkiye devletinin en yüksek vazifesi kendisine tevdi edilen İsmet İnönü iş başına yeni geçmiyor. Türk milleti bu muhterem devlet adamını pek iyi tanır. O derece tanır ki, onu ona yeniden tanıtmaya çalışmak bu kadirşinas milletin takdir hafızasına hürmetsizlik olur.

Hayata atıldığı günden beri Türk milletinin güzel talihi eseri olarak, siperlerde ve cephelerde daima Atatürk'ün yanında nefsinin vatan müdafasına vakfeden İsmet İnönü, Anadolu ihtilalinden doğan yeni Türk devletinin kuruluşunda, tanziminde ve yükselişinde Büyük Şef'in ilk ve birinci yardımcısı olmuştur. İnönü'leri, garp cepheleri, Mudanya mütarekesi, Lozan konferansı, on dört yıllık Cumhuriyet tarihi bu büyük adamın vatan hizmetinde adım adım muvaffakiyetle yükselişinin merhaleleridir.

İsmet İnönü, Atatürk mektebinde yetişti. Öyle sanılır ki kader, milletin başında birinin boş bıraktığı yeri ötekine nasip etmek için, bu iki büyük insanı yıllardan beri birbiri yanında, birbirine derin sevgi, sarsılmaz inançla bağlı olarak yürüttü. Atatürk'ten sonra İsmet İnönü bu milletin ikinci talihidir.

Vatanı kurtaran, devleti yapan, Cumhuriyeti kuran Büyük Şef'in yanında İsmet İnönü, yeni devletin en kuvvetli nazırı, inkılabın yüzde yüz tatbikatçısı, Kemalist rejimin en duygulu fikriyatçısı olmuştur.

Türk milleti telafi edilmez büyük kaybı karşısında ağlarken, İsmet İnönü ona şifa dolu bir teselli membaı oldu.

Yeni Reisicumhur, dün Millet Meclisi'ndeki ilk nutkunda Türk milletine, istikbale ümitle, imanla, cesaretle bakmak örneğini verdi. Hala gözyaşlarını silen bütün memleket Atatürk Türkiye'sinin aynı kudretle terakki yolunda yürüyeceğine İsmet İnönü'nün bütün milletçe sevilen, hürmet edilen toplayıcı ve yapıcı şahsiyetinde sarsılmaz inancı buldu.

Muhterem Reisicumhur'umuza bütün ömründe olduğu gibi, vatan ve millet yolunda büyük muvaffakiyetler dileriz.” Necmettin Sadak, “İkinci Cumhurreisi İsmet İnönü”, Ulus, 12 Kasım 1938

Nadir Nadi, makalesinde İnönü'yü şu sözlerle taltif etmektedir:

“ ...Atatürk'ün prensiplerini en iyi bilen İsmet İnönü, Büyük Şef'in eserini olduğu gibi devam ettirecek en seçkin devlet adamımızdır.”¹³³

Zekeriya Sertel'se durumu daha da şiirsel ifade etmiştir:

“... Atatürk'ün tuttuğu meşale yanmakta devam ediyor, İsmet İnönü'yü başımızda görmek rejimin en büyük garantisi ve Atatürk'ünü kaybeden Türk milletinin en büyük tesellisidir.”¹³⁴

Tek parti döneminin tek adamı İsmet İnönü, basına yönelik cezai müdahalelerdeki hakimiyetini, sonraki yıllarda kendisiyle yapılan görüşmelerde kabul etmek istemese de¹³⁵, özellikle kendisi ve ailesiyle ilgili haberlerin gazetede kullanılış şekline yönelik olarak gazete kapatmaya kadar giden dahli, bu hakimiyetin kanıtları olarak görülmektedir.

Tek parti dönemi aslında iki dönem olarak kabul edilir. Birincisi Atatürk'ün hayatta olduğu zamandaki tek parti, ikincisi Milli Şef'lik dönemindeki tek parti. Her iki dönem de tek parti doğasına uygun bir zeminde gerçekleşmiş olsa da, basına karşı prensip edinilen tavır açısından farklılıklar taşır. Gerçi burada, Atatürk'ün yaşadığı dönemde, basının tenkit etmekten çok devrimleri destekleyici bir rol üstlendiğini önemle vurgulamak gerekir.

Ancak dönem içinde yaşanan bir olay vardır ki; Atatürk'ün hür düşünceye verdiği değeri göstermesi açısından mükemmel bir örnektir. Olay Falih Rıfkı Bey tarafından Bedii Faik'e bizzat anlatılmıştır: İstiklal Mahkemeleri'nin kurulmasının ardından,

¹³³ Nadir Nadi, “Atatürk ve İsmet İnönü”, Cumhuriyet, 12 Kasım 1938

¹³⁴ Zekeriya Sertel, “Reisicumhur İsmet İnönü”, Tan, 12.Kasım.1938

¹³⁵ Bkz. Ek1

hem de CHP'nin resmi yayın organı niteliği taşıyan Ulus Gazetesi başyazarı Falih Rıfkı Atay, bu düzenin tamamen aleyhine bir yazı yazmıştır. Yazının ardından Atatürk tarafından İzmir'e çağrılan Atay, giderken bu görevden azledileceğini düşünmektedir. Atatürk'le karşılaştığı zaman son derece tedirgin olmasına rağmen Atatürk'ün davranışlarında kendisine karşı herhangi bir değişiklik olmadığını farkeder. Atatürk, Falih Rıfkı Bey'le eskisi gibi sohbet etmekte, onu sofrasında ağırlamaktadır. O geceyi Atatürk'ün İzmir'deki konutunda geçiren Atay, sabahleyin Atatürk'ün birileriyle konuşmasına şahit olur. Yazısından dolayı Falih Rıfkı Bey'e tepki göstermesi gerektiğini söyleyenlere Atatürk'ün cevabı şudur: “ Ben cellatlarına teslim olan ittihatçılardan değilim”. İstiklal Mahkemesi hakimlerini cellatlar olarak nitelemesine rağmen Atatürk, düşüncelerinden dolayı bir insanı yargılamayı doğru bulmamıştır. İzmir'den ayrılan Falih Rıfkı Atay, Ulus'taki görevine hiçbir şey olmamış gibi devam edecektir.

Dönemin toplumsal ve siyasal etkilerinin önemi bilinerek basın tarafından olumlanan bu tek parti dönemi , İnönü'yle birlikte devam edebilirdi, ancak, siyasal iktidarın benimsediği yönetim anlayışı bunu mümkün olmaktan çıkarmıştır.

İnönü'nün “Milli Şef” olmasıyla başlayan Atatürk'den sonraki tek parti dönemi basını, muhalif yazarların ortaya çıktığı ve her muhalif yazıdan sonra yeni bir yaptırım organının devreye sokulduğu dönemin basını olarak anılacaktır. Önce Örfi İdare Kanunu, Matbuat Kanunu'nda yapılan değişiklikler –50. Ve 51. Maddeler- , sıkıyönetim ve bununla birlikte gelen, konuyla ilgisi olmadığı halde sıkıyönetim komutanlıklarına verilen kapatma yetkileri. Basın mensupları açısından, örtülü

sansürün görünmez ve bilinmez , duruma göre değişen subjektif kuralları, ekonomik yaptırımlar, yazı yazma hakkından men edilmek, günlerden aylara, bazen de bilinmeyen tarihlere uzanan gazete kapatma cezaları.

Tek parti dönemleri, hangi ülkede varlık göstermişse o ülkede sesleri kesilen basın mensuplarının, bu yönetim tarzını benimsemiş Türkiye’de özgür bir ortam içinde hayatiyetini sürdürmesi zaten mümkün olamayacak bir gerçektir. Ancak Türkiye’de ki manzara, mücadeleci basının direnmesiyle farklı bir nitelik kazanmıştır.

Burada önemle vurgulanması gereken bir başka konu da , basının sesini susturmaya çalışmanın sadece tek partiye atfedilmesinin objektif bir yaklaşım olamayacağıdır. Türkiye’de 1945 tarihinde başlayan demokratikleşme süreci, maalesef sadece çok partili hayata geçiş vesile olmuş, ancak basına özlediği demokrasiyi, beklediği ve oluşumunu kendisinin yarattığı özgür havayı getirememiştir. Demokrat Parti’nin iktidara gelmesiyle beklenen Basın Kanunu değişiklikleri, hükümetin değil, bizzat dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın şahsi çabalarıyla gerçekleştirilmiş, ancak Adnan Menderes’in kulisleriyle kısa bir süre sonra daha da ağırlaştırılmıştır. Özellikle gazetelere verilen kağıt konusunda uygulanan ambargolar ve gazetelerin mali gücünü kaybetmesini sağlamak amacıyla yapılan ilanların kesilmesi talimatları, “Milli Şef” döneminin varolma mücadelesini daha da şiddetli hale getirmiştir. Konumuz “Milli Şef” dönemindeki uygulamaları aratmayacak niteliktedir. Konumuz “Milli Şef” dönemi basını olmasına rağmen, kısaca da olsa bu döneme değinmemek haksızlık olacağı düşüncesiyle ve Türkiye gerçeğini göstermek açısından bahsedilmeden geçilememiştir.

1938-1939 yıllarını kapsayan birinci dönem, aslında basının İnönü'den beklentileriyle geçmiş, daha çok destekleyici yazılara, ya da asgari düzeyde muhalefet içeren görüşlere yer verilmiştir. Basının bu dönemdeki rolü daha çok yeni yönetimi izlemek ve olacakları beklemektir.

2. Dönem: Savaş Yıllarında Basın

1939 yılında 2.Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte, dış siyasette izlenmesi uygun görülen denge politikası nedeniyle , basın da yeni talimatlarla donatılmıştır. Ülke içindeki birlik-beraberlik ruhunun zarar görmemesi amacıyla, savaşla ilgili haberlere yönelik tebliğler arka arkaya gelmiş, gazeteler daha çok "Milli Şef" ve ailesiyle ilgili haberleri vermeye mecbur tutulmuştur. Bu haberler daha çok Anadolu Ajansı kaynaklıdır. Ayrıca bu haberlerin gazetelerin 1.sayfasının üst köşesinde yer alması zorunluluğu getirilmiştir. Türk hükümetinin izlediği denge politikasına rağmen, kendiliğinden Almancı ya da İngilizci olan gazeteler vardır. Nadir Nadi, Peyami Safa bu dönemin Alman taraftarı gazetecilerinden , Hüseyin Cahit Yalçın da İngilizci gazetecilerdendir.

Bu taraflara rağmen 2.Dünya Savaşı basını, diğer ülkelerdekinden farklı olarak düzgün ve tutarlı bir portre çizmiştir. Fransız, İngiliz ve Alman casuslarının basını kontrol altına alma çabaları, gazetecilerimizin dirayetli tutumları nedeniyle sonuçsuz kalırken, istikrarlı yayın politikaları nedeniyle de takdir edilecek bir başarıya imza atmışlardır.¹³⁶

¹³⁶ Bkz.Ek 1, s.9

Basının 2.Dünya Savaşı'ndaki beyaz sayfaları maalesef, Köy Enstitüleri ve Varlık Vergisi yürürlüğe girdiğinde kararmıştır. Atatürk'ün yazılı olmayan vasiyeti olarak kabul edilen Köy Enstitüleri, basından gerektiği kadar ilgi ve destek görmezken, Varlık Vergisi neredeyse az sayıdaki gazeteciler hariç, doğru bulunmuş ve desteklenmiştir.

Köy Enstitüleri seferberliği, basın tarafından yeterince anlaşılamamış, özellikle toprak ağalarının takip ettiği strateji ve karşı propagandalara kurban edilmiştir.

Köylünün aydınlanması, modernleşmesi, evrim geçirmesi, kadın-erkek dayanışmasının desteklenmesi, köyün ve köylünün yıllarca süren karanlıklardan kurtulması amacını güden Köy Enstitüleri Kanunu ve uygulamaları, yeni durumun köy ağalarının işine gelmemesi nedeniyle tepki görmüş, ardından uygulamalardaki hatalar köylünün tepkisine de yol açmıştır. Ancak Köy Enstitüleri'nin basın tarafından desteklenmemesinin, hatta daha da acısı yerden yere vurulmasının en önemli nedeni, köylerde oyların yönünü belirleme gücüne sahip olan toprak ağalarının, hükümet içindeki büyük toprak sahiplerinin de desteğini alarak yürüttükleri yoketme politikasıdır. Bu kişiler, kadın-erkek karma eğitime dayandırdıkları fuhuş söylentileri, fotomontajla oluşturdukları ahlak dışı fotoğraflar ve köylüleri örgütlemeleri sayesinde oluşturdukları dökümanları basına kanıt olarak göstermekte ve böylece basını da kendi taraflarına çekmektedirler. Bu asılsız kanıtlara dayanarak Köy Enstitüleri aleyhine yazılar yazan Tasvir gazetesi sahiplerinden Cihat Baban, yıllar sonra Bedii Faik'e şu itirafta bulunmuştur:

“ Tasvir'de sen hatırlarsın, bizi çok baskı altına aldılar, sizler biraz geri kaldınız ama ben Köy Enstitüleri fotoğraflarından iğrendim doğrusu. Tabi biz o zamanlar bunları

basına intikal ettirilmiş kaynaklar olarak görmüştük. O zaman yazılar yazdım. Sonradan öğrendim ki bunlar gerçek değildir. Çok pişman oldum”¹³⁷

Düzenli,planlı komplolara kurban edilen Köy Enstitüleri konusu belki de o dönemin basınının en çok eleştirilmesi gereken hadiselerinden biri olarak değerlendirilmelidir.

“Milli Şef” dönemi basınının bir diğer handikapı Varlık Vergisi uygulamalarında aldığı destekleyici tavidir. Gerçi o dönemin destek yazılarının sahipleri , sonraki yıllarda bu yanlış kavramışlar ve gerçekçi yorumlarını yazdıkları anı kitaplarında belirtmişlerdir ama bu durum , zamanında yapılan yanlışlıkları düzeltmeye muktedir değildir. Gerçek bir ırkçı , milliyetçi söylemin kanıtı olarak görülebilecek dönem yazıları, ilginçtir ki aynı zamanda dönemin muhalif yazarlarına aittir. Örneğin Ahmet Emin Yalman’ın sahibi olduğu Vatan gazetesi, daima muhalif bir çizgi izlemiş olmasına rağmen Varlık Vergisi’nin yürürlüğe girdiği tarihlerde tamamen kanunu desteklediğini ilan etmiştir. Yine dönemin muhalif gazetelerinden Tasvir’deki yazılar aynı tavrı benimsemiştir. Gazetelerin izlediği bu politikalarından etkilenen halk da aynı görüşlerde birleşmiş, verginin uygulanırlığı sadece para toplamak da değil, halk arasında varolmayan ayrımcılığın yaratılmasında da etkili olmuştur. O dönemin basının bu konuda hiçbir yol göstericiliği yoktur. Bedii Faik’in tanımlamasıyla “Tek parti basını savaşta namusludur, ama barışta ayıplıdır”.¹³⁸

3.Dönem: Demokrasi Rüzgarı Eserken...

1945 yılında savaşın bitişinden 1950 Demokrat Parti iktidarına kadar olan dönemse demokrasi ve çok partili hayata geçiş rüzgarının büyüyle geçmiştir. Basın bu

¹³⁷ Ek 1., s.6

¹³⁸ Bkz. Ek 1.

dönemde ciddi çabalarıyla dikkat çekerken, demokrasi yolunda kattettiği mesafelerle öne çıkmaktadır. Savaşı Batılı devletlerin kazanmasıyla ülkemize kadar gelen rüzgar, iç ve dış politikaları yeniden oluştururken, basın da kısmi oranda serbestiyet kazanmıştır. Ancak bu durum ABD tarafından çok da inandırıcı bulunmamıştır. Nitekim; ABD kongresi'nde Türkiye'de demokratik bir yönetim olmadığı, bu nedenle Türkiye'ye yardım yapılmaması gerektiği ileri sürülür. Yine Temsilciler Meclisi üyesi Paul W. Shafer, Amerikan basınında çıkan yazılardan örnekler vererek, "Türkiye'de uygulanan basın özgürlüğünün geçici ve aldatıcı olduğunu, Türk Hükümeti'nin Amerika'dan yardım kopartmak amacıyla gazete kapatmaktan vazgeçtiğini" söyler.¹³⁹

Demokrat Parti'nin kurulması , "Milli Şef'e muhalif basının yarattığı ivmeyle gerçekleşmiş, 1946 seçimleri öncesinde ve sonrasında bu ivme daha da yükselmiştir.

Ancak bu yıllardaki basın yine de tamamen serbest olma şansına sahip olmamıştır. Siyasal iktidar, bu dönemde basın üzerindeki baskılarını geçmişe oranla azaltsa da , bu durumun muhalefetin artmasına neden olduğunu farkettiğinde denetim mekanizmalarını yeniden çalıştırmıştır.¹⁴⁰

Her ne kadar demokrasi mücadelesi, tarih sayfalarında Demokrat Parti'ye atfedilse de asıl mücadele neferleri basın mensuplarıdır. Basın bu dönemde partiden ileridir.

¹³⁹ Doğan Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi 1838'den 1995'e, Dördüncü Kitap, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1994, s.1681-1682

¹⁴⁰ Nilgün Gürkan, Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950), İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s.463

Nitekim Cumhurbaşkanı olduktan sonra, Basın Kanunu değişiklikleri için gazetecilerin ziyaret ettikleri Celal Bayar'ın konuya ilişkin tasviri oldukça hoş ve gerçekçidir:

“Bir kuş kanadına kuvvetin nereden geldiğini bilmelidir. Aksi halde uçamaz. Demokrat Parti de kanatlarına kuvvet veren unsurun basın olduğunu bilmek ve bunun karşılığını vermek zorundadır”¹⁴¹

Kuşun kanadına kuvvet veren basın, 1946 seçimlerinden itibaren izlediği politikaları bir nevi halkın sözcüsü misyonuyla yürütmüştür. Bir yandan halkı Demokrat Parti lehine yönlendirirken, bir yandan da nabzını tutmuş ve halkın söyleminde yükselen özgürlük nidalarını gazete sayfalarına taşımıştır.

“Milli Şef” dönemi basını aslında iki açıdan değerlendirilmelidir. Birincisi örfi idarenin, sıkıyönetimin, 50. Maddenin baskısı altında hem ekonomik, hem de düşünsel açıdan varolmaya çalışan basın, ikincisi de bugünle karşılaştırıldığında gerçek gazeteciliğin, dostluğun gölgesinde gelişen fikir mücadelelerinin ve tarih içindeki yeri ve önemi incelendiğinde belki de Türk basınının en değerli kalemlerinin yön verdiği, polemiklerin bile belli bir ciddiyette yapıldığı, okuyucu gözünde saygın ve istikrarlı basın. Artıları ve eksileriyle değerlendirilmesi gereken, ancak “Milli Şef” in direktiflerine rağmen, gazete kapatmaları bizzat idare etmesine rağmen muhalefet etmekten, itirazlarını söylemekten, eleştirmekten geri durmayan bu basının topyekun Babıali'nin varolmasında gösterdiği çaba, matbuatın basına ve bugünkü medyaya taşınmasının yolunu açan en önemli harekettir.

¹⁴¹ Bedii Faik, Matbuat Basın Derken....Medya 2.Cilt, Doğan Yayınları, İstanbul, 2001, s.186

Tek parti döneminde basın iki taraflı mücadele vermiştir. Biri iktidara karşı verdiği mücadele, diğeri ekonomik şartlara karşı verdiği mücadeledir. Bedii Faik'in deyimiyle Demokrat Parti zamanında daha varlıklı bir basının mücadelesi vardır. Ama tek parti döneminde yazı yazan adam açtır, evine ekmek götüremezken vermiştir o mücadeleyi. Üstelik yazısından dolayı gazetesi kapatılırsa, hiç para alamayacağını bile bile. Gazete yönetimleri de çalışanlardan farklı değildir. İktidarın politikalarının yanlışlığını yazarken, savaş şartlarının getirdiği ekonomik koşulların getirdiği yoksunlukları da yaşamaktadır. Gazeteler 5.hamurdan bile kötü kağıtlara, en çok 6 sayfa olarak basılmaktadır, gazete satışından başka geliri yoktur. Ama buna rağmen gazeteler yazarlarıyla varolduklarının bilincindedirler. Gazete sahipleri aynı zamanda yazar oldukları için gazeteleri kapatıldığında , yazarlarına tepki göstermemişlerdir. Yazı yazmanın, muhalefet etmenin, varolma mücadelesi vermenin ne demek olduğu bilinmekte ve değer bulmaktadır.

“Milli Şef” İsmet İnönü, işte böyle bir basınla muhataptır. Kendisine ve partisine karşı yapılan muhalefeti sindiremediği için her geçen gün yeni kanunları devreye sokmuş, savaşı kendi yönetim şekline bahane olarak sunmuş, ancak basında yaşananların sorumlusu olmaktan daima kaçınmış, önce örfi idarenin, sonra da sıkıyönetim komutanlarının arkasına sığınmıştır. Sonraki yıllarda kendisiyle yapılan sohbetlerde, o dönemde yaşanan baskılar sorulduğunda “hiçbirinden haberim yok” savunmasıyla belirleyici rolünü inkar etmiştir.¹⁴² Parti tarafından örgütlendiği en

¹⁴² Bkz. Ek 1.

baştan beri bilinen Tan gazetesinin yerle bir edilme olayı bile onun bilgisi dışında gelişen münferit bir olay olarak gösterilmiştir.

İktidarın toplumsal yaşam içinde ve siyasetinin devamlılığında ve meşruiyetinde ele geçirmesi gerektiğine inanılan en önemli kalelerden biri olan basın tek parti döneminde, partinin resmi yayın organı olmasına, pek çok gazete sahibinin mebus-gazeteci olmasından dolayı parti aleyhtarlığının önlenmesine rağmen, bu dönemde de muhalefet edilebileceğini, İsmet Paşa hakkında da hiciv yapılabileceğini göstermiştir.

Tek parti döneminin değinilmesi gereken bir özelliği de mebus-gazetecilerin varlığıdır. Falih Rıfkı Atay, Hüseyin Cahit Yalçın gibi değerli yazarların aynı zamanda CHP milletvekili olarak mecliste yer almaları yazılarını da doğal olarak etkilemiştir.

Ancak isimleri belirtilen gazeteci mebuslar içinde H.Cahit Yalçın'ın farklı bir konumu vardır. Savaş boyunca Yalçın'ın dış politika ile ilgili yazıları, diğer gazeteci mebusların aksine, hep iktidarın politikası ile uyumlu olmamıştır. Ve, tüm savaş boyunca Türk basının en fazla İngiliz yanlısı Alman ve Sovyet aleyhtarı kalemi olmuştur. Yalçın, iktidarın denge politikası nedeni ile Almanya ve Sovyetler Birliği ile iyi ilişkiler içinde olma çabası sırasında dahi yazılarında bu ülkelere eleştirel bir tutum içindedir. İktidar, Yalçın'ın bu kendi başına buyruk tutumu karşısında yazarı, bazen uyarmış, bazen de ses çıkarmamıştır.

Ses çıkarmamasının nedeni, Yalçın'ın yazılarının, iktidar tarafından, ilerideki gelişmelere karşı, bir emniyet sübabı olarak görüldüğü şeklinde değerlendirilebilir. Ancak, Yalçın'ın bu konumu, gazeteci mebuslar içinde bir istisna olmuştur.¹⁴³

Gazeteci mebuslar, daha önce olduğu gibi, savaş döneminde de, yayınları ile rejimi ve iktidarı meşrulaştırma, kamuoyuna benimsetme çabası içinde olmuşlardır. Bu yöndeki yayınların önemli bir örneği; çeşitli kademelerdeki yöneticilerin yaptığı gibi, iktidarın basına müdahalesinin çok az olduğunu, savaş koşullarına karşın Türk basının baskıdan uzak, özgür bir ortamda faaliyet gösterdiğini çeşitli vesilelerle sık sık belirtmeleridir.

Nitekim; Falih Rıfkı Atay'ın tek parti basınıyla ilgili yazdığı makalesinin şu satırları, Ziyad Ebüzziya'nın Tasvir gazetesindeki başmakalesine bile konu olmuş ve eleştirilmiştir:

“ Bugün Türkiye’de ileri bir basın hürriyeti olduğunu hiçbir vicdanlı adam inkar edemez. Korku hükümetin gazete kapatma hakkı ise hükümet onu kullanmamaktadır.

Fakat henüz kanun inançlarının tamamlanmadığı ve ecnebi propaganda servislerinin iç kışkırtmalar için yayınlardan nasıl faydalandıklarını bildiğimiz bu zamanda hükümetin bu silahtan mahrum olması doğru değildir.”¹⁴⁴

Buna karşılık yakın tarihlerde yine Tasvir gazetesindeki “1 Dakika” sütununda yazan Doğan Nadi'nin şu ifadeleri durumun hiç de Atay'ın göstermeye çalıştığı gibi olmadığını ispatlamaktadır:

“ Demoklesi bilir misiniz? Saf bir adamdı. Milattan bilmem kaç asır evvel, şimdiki İtalya'nın bilmem neresinde, bilmem hangi hükümdar bir ziyafette laf olsun diye kendi yerini ona vermişti. “Geç ne istersen, yap” demiştir. Demokles, memnun geçmiş başa oturmuştur. Sere serbest söylediği laflar dinlendikçe bütün bütün seviniyor, içkiden fazla saadetinden sarhoş oluyordu.

¹⁴³ Seçkin Yiğitsoy, Türkiye Cumhuriyet’inde Basın ve İktidar İlişkisi (1938-1945), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, yüksek lisans tezi, Ankara, 1999, s. 223

¹⁴⁴ Ziyad Ebüzziya, “Matbuat Kanununu ihmal etmeyelim”, Tasvir, 8 Mayıs 1946

Fakat, bir aralık başını kaldırdığı zaman kafasının hemen üstünde, sadece bir yelesinin tek kılına bağlı, incecik keskin bir kılıcın, bir nefeste düşecekmiş gibi sallanmakta olduğunu gördü. Henüz doldurulmuş şarap kadehini elinden düşürdü.

Ne zaman bizim basın hürriyetinden bahsedilse, aklıma bu biçare demokles gelir. Başımızın üstünde, nizam, talimak, tenbihat... O kadar çok kılıç asılı ki..”¹⁴⁵

Tek parti basını, aslında “Milli Şef Basını”dır. Tüm kurumların başında tek adam , tek otorite, tek şef vardır. İsmet İnönü, savaştaki denge politikalarıyla dış siyasette verdiği imtihanı , maalesef iç meselelerde verememiş, iç politikadaki dengesizlikleri ve bunların sonucunda ortaya çıkan gelişmelerde daha da baskıcı bir tutum izlemeyi tercih etmiştir.

Savaş dönemi basınıni denetlerken öne sürdüğü bahaneleri , savaştan sonra da sürdürmeye çalışmış, ancak basının durdurulamaz coşkusunu hiçbir şekilde frenleyememiştir ve hatta bunu yapamayacağını anlayınca demokrat görünmek adına bu tür yazılara yaptırım uygulamayacağını açıklamıştır.¹⁴⁶ Özellikle seçim öncesi izlenen taktiklerin, basının sıkı takibinde olması , Demokrat Parti leyhine gelişen basın muhalefeti, partinin saygınlığının sorgulanmasını sağlarken Demokrat Parti’nin sağlam adımlarla iktidara gelmesine neden oluşturmuştur. Aslında CHP kendi iktidarı döneminde yaptıklarıyla bu gelişiyi hızlandırmıştır . Örneğin bir olay vardır ki, bu, CHP iktidarının seçim kaybedilebilir telaşıyla yapılmış, niteliğindeki paradoksa rağmen Cumhuriyet ve Tan hariç diğer gazetelerde desteklenmiş ve aksini düşünenler yerilmiştir. Bu olay; 1950’nin mart ayının tam başında CHP iktidarının,

¹⁴⁵ Doğan Nadi, “Biz, Demoklesler...”, Tasvir, 4 Mart 1946

¹⁴⁶ Doğan Nadi’nin bu durumu anlatan fıkrası aynen şöyledir:

“ Ulus başyazarı Falih Rıfkı Atay geçen gün teminatı verdi. Seçimler başlayıp bitinceye kadar hükümet, gazete kapamak hakkını kullanmayacak ve böylece en acı tenkidlere bile müsamaha edecekmiş. Tenkid edeceğimizden filan değil ama memleket namına sevinilecek bir haber. Fikir hürriyetine hürmet ediliyor demek. Peki, haydi seçimler bitti, sonra ne olacak? Alın size, mevsim mevsim, madde madde bol bol hürriyet”. Doğan Nadi, “Güle güle kullanın”, Tasvir, 7 Mayıs 1946

tekke ve türbelerin kapatılmasına ait kanunu yürürlükten kaldırılıyor olması ve aynı günde seçimlerin 14 Mayıs'ta yapılacağını ilan edilmesidir.¹⁴⁷

Cumhurbaşkanı olduğu andan itibaren ve sonraki yıllarda din istismarına karşı katı tavrı bilinen ve laikliğe verdiği önemle takdir edilen İsmet İnönü'nün inançlarının tam aksi yönde hareket etmesi tamamen seçim endişesiyledir ama bu durum oportünist yaklaşımının da bir kanıtıdır.

CHP, artık seçim yenilgisine yaklaştığını bilmenin paniği içinde verilebilecek tüm tavizleri vermekte ve Atatürk'ün önemle üzerinde durduğu bir inkılap daha yıkılmaktadır.

Bedii Faik'in bu konudaki yorumları acı tabloyu en iyi şekilde özetlemektedir:

“ Köy enstitülerinin lekelenip tekmelenmesiyle açılan yoldan, imam-hatip kursları gelmiş, arkasından din görevlilerinin dini vazife dışında da kisvelerini korumalarında fayda bulan iddialar sökün etmiş, arkasından da işte tekke ve zaviyelerin açılması kararı arz-ı endam eyleyivermiştir!... Ve biz seçime girecektik ve efendim işte bunları bize armağan eden bir iktidar partisiyle!.. O iktidar partisi ki, bir yandan Atatürk devrimlerinin mütevellisi olduğunu söyleyip, bir kesimi, sora bunları sıralayıp başka bir kesimi kazandığını veya kazanacağını zannederken, hiçbirini kazanamayacağını fark bile edememiş bir gafletin tam gayyasındadır!..

Ve tabii muhalefet partisi olanın da şansına ve avantajına bakınız: Acaba neresinden başlayarak sökebilirim diye sinsi sinsi düşündüğü Atatürk devrimlerinin, ucundan kenarından kemirilip sökülmeğe başladığını yavaş yavaş görmekte ve gereken kopyayı rahatlıkla aldığı gibi, bu sökülüşün yapanlara değil, kendine yaradığını da gene yavaş yavaş düşünmektedir. Zira halk yığınları tekkelerin açılması kararının DP muhalefeti sayesinde olduğu inancındadır. Nasıl ki, imam-hatip kurslarını ve kisve rahatlığını da gene götürüp DP'nin hanesine çoktaan kaydetmiştir bile...

Atatürk devrimlerinin hırpalanması ne zaman başlamıştırın bir tek net ve doğru cevabı vardır:

Atatürk'ün ölümünden sonra!... ”¹⁴⁸

¹⁴⁷ Bedii Faik, a.g.e., s. 56

¹⁴⁸ Bedii Faik, a.k., s.57

Otoriter rejim ve onun doğal seyri içinde varolan otoriter basın rejimi, uygulandığı tüm ülkelerde muhalefete ve bir varolma mücadelesine yol açmıştır. Basın kurumlarının daima bu tür rejimlerin ağırlığı altında ezilmek istenmesine rağmen özgürlükçü bir-iki ses, kendinden sonrakilere referans olmuş, rotasını çizmiştir.

Kapalı rejimler, diktatörlükler, kendi iktidarlarının sorumluluğunu sonraki dönemlerde taşımak istemeseler de , izlerini ve dayanılmaz ağırlığını taşımak zorunda kalmışlardır.

Bugün hala , İsmet İnönü iktidarının basını “Milli Şef Dönemi Basınının Varolma Mücadelesi” başlığı altında ele alınıyorsa ve döneme ait yorumların yer aldığı kitaplar sayısızsa, İsmet İnönü de bu ağırlığı yaşadığı yıllar boyunca hiç dile getirmemiş olmasına rağmen taşımış demektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUHALİF GÖRÜŞÜN BEDİİ FAİK'İN YAZILARINDAN TAHLİLİ

1) BEDİİ FAİK KİMDİR?

“Milli Şef Dönemi”nin etkili gazetecilerinden olan Bedii Faik’in, bu döneme ilişkin en önemli özelliği “Milli Şef”le ilgili muhalif yazılar yazan ilk gazeteci olmasıdır. “Milli Şef Dönemi” Babiali’sinin verdiği varolma mücadelesi içindeki önde gelen neferlerden olmasından kaynaklanır. Tek parti döneminde başlayan gazetecilik hayatı 60 yıl sürmüş, günümüzde de bu yılları anlattığı kitaplarıyla adından sık sık söz edilir olmuştur. İçinde bulunduğu tek partili ve çok partili dönemlerde, iktidara muhalif yazılarıyla dikkat çeken Faik, 12 Mart 1971 Muhtırası’ndan sonra Milli Güvenlik Kurulu ile ilgili muhalif yazılar yazan ilk gazeteci olma özelliği de taşımaktadır.

1921 yılında Bandırma’da doğan Bedii Faik, lise öğrenimini İstanbul Kabataş Lisesi’nde tamamlamıştır. Gazetecilik yapmaya başlayıncaya kadar çok farklı alanlarda eğitim alan ve çalışan Faik, kendini gazetecilikte bulduğunu ve bundan vazgeçmediğini belirtmektedir. Önce tıp okuyan ve yarıda bırakan, sonra tütün ticareti yapan ve ondan da vazgeçen Bedii Faik, yazı hayatına 1945 yılında Son Saat gazetesinde başlamıştır. Tasvir ve Son Saat Gazetesi’nin sahiplerinden Cihat Baban tarafından teşvik gören Faik, yine Baban’ın isteğiyle Son Saat’teki sütununa “Taşı Gediğine” adını vermiştir. Gazetenin 1.sayfasında 1sütuna 3 cm.lik bir köşede günlük fıkralar yazmıştır. Ölçüsü küçük, etkisi büyük olan bu sütun muhalif görüşlerini fıkra biçiminde anlattığı yazılarını içerir.

Bedii Faik, kısa bir süre Fikret Karakoyunlu ile birlikte Demirkırat gazetesini çıkarır ancak Karakoyunlu'nun Demokrat Parti delegesi olması ve Demirkırat'ın parti yayın organı haline getirilmesi nedeniyle buradan ayrılarak Tasvir gazetesinde yazmaya başlar. Tasvir, muhalif yazılarının arttığı ve birlikte gelen kapatma cezalarının süreklilik kazandığı gazetedir. Bedii Faik, Tasvir'deki yazılarının yarattığı tepkiler nedeniyle pek çok yazarla karşılıklı atışmalara girer ve adı polemiklerle anılmaya başlar. Özellikle "Milli Şef"le ilgili muhalif yazıları ses getirmeye başlarken, hemen hemen her yazısı nedeniyle Örfi İdare tarafından uyarılır. 1948 yılına gelindiğinde İsmet İnönü'nün gözbebeği kabul edilen Nihat Erim'le ilgili yazıları nedeniyle gazete sahiplerinden Cihat Baban'la fikir ayrılığına düşer ve 1945 tarihinde parti örgütlemesiyle yerle bir edilmiş Tan gazetesini satın alan Ali Naci Karacan'la çalışmaya başlar.

Demokrat Parti'nin kuruluş sürecinde ve sonrasında, destekleyen yazılarıyla bilinen Faik, 1950 seçimlerinden sonra partinin vadedilenlerin tam aksini uygulamaya başladığını gördüğü anda, bu desteğini çekmiş ve DP'ye muhalif yazıları dikkat çekmeye başlamıştır. Bedii Faik, Adnan Menderes'le görüştüğü bir gün, yazılarından dolayı yapılan sitemlere şu karşılığı vermiştir:

".....ben dört yıl boyunca CHP'yi yererken DP'li olmadığım gibi, sizin icraatınızı tenkit ettiğim zaman da CHP'li olmayı kabul etmiyorum"¹⁴⁹

¹⁴⁹ Bedii Faik, a.g.e, 2.cilt, s.113

CHP döneminde de, DP döneminde de gazeteci mebuslara rastlanmasına rağmen, kendisinin de ifade ettiği gibi Bedii Faik, hiçbir partide yer almamış ve bunun sağladığı kalem bağımsızlığını savunmuştur. Çevresinin ve kendisinin tabiriyle haşın bir yazı üslubuna sahip olmasıyla tanınmış, bundan da her zaman gururla bahsetmiştir.

Ancak Ali Naci Karacan'ın, gazetesinin yaşadığı maddi sıkıntılar nedeniyle benimsediği tavrı, yeni hükümetten nema beklentisi içine girmesi, aynı gazetede DP'ye muhalif yazılarına devam eden Bedii Faik'in tepki göstermesine ve bunun gazete adına olumsuzluk yaratacağını bildiği için ayrılmasına neden olmuştur. Yazı hayatına ara veren Bedii Faik, bir süre İstanbul Radyosu'nda "Radyo Sohbetleri" yapmış, ancak bu sohbetlerde politikadan hiç bahsetmemesine rağmen muhalif tavrı bilindiği için DP yönetimi tarafından bu programın bitmesine karar verilmiştir.

Bu olayın ardından yıllarda farklı bir yayın anlayışıyla çıkmaya başlayan Habip Edip Törehan'ın sahibi olduğu Yeni İstanbul'a geçen Bedii Faik, burada Burhan Belge, Mithat Perin, Sacit Öget ve Reşat Nuri Güntekin gibi o yılların tanınmış kalemleriyle çalışmıştır. Ancak sonraki günlerde Dünya Gazetesi'nin kurulmasıyla, burada başmakale yazan Falih Rıfkı Atay'ın teklifini geri çevirememiş, bir süre hem Yeni İstanbul'da, hem de Dünya'da yazmaya devam etmiştir. Dünya'da önce "Bir Katre" başlığını kullanmış ama sonra yazılarının başlığını Tasvir'den Tan'a, oradan Yeni İstanbul'a taşımış olduğu "Bir Damla"ya çevirmiştir. Burada Falih Rıfkı Atay, kendisini başyazar yardımcısı ilan etmiştir.

Daha sonra Falih Rıfkı Bey’le birlikte Dünya gazetesinin sahipleri olarak yola birlikte devam ederler. 1978 yılında Bedii Faik, eşinin hastalığının tedavisi nedeniyle Dünya gazetesini Nezih Demirkent’e satar ve Londra’ya yerleşir. Gazetecilik hayatına Son Havadis gazetelerine yazdığı yazılarla devam eden Bedii Faik, daha sonra Hürriyet’te ardından da Tercüman’da “Pazar Sohbetleri” yazar.

Bedii Faik, halen Londra-İstanbul arasındaki hayatına devam etmekte ve Matbuat Basın Derken...Medya adlı kitabının beşinci cildini yazmaktadır.

II) BEDİİ FAİK'İN GAZETE YAZILARI

Bedii Faik, gazeteciliğe Son Saat'te başlamış, Demirkırat, Tasvir, Tan, Milliyet ve Dünya gazetelerinde devam etmiştir. Bu bölümde gazeteciliğinin ilk yıllarına denk gelen Son Saat yazıları ve 1946 yılında çok partili yaşama geçişin ardından muhalefetin şiddetlendiği ve sütununa yansıdığı Tasvir ve Tan gazetesindeki yazıları ve kısa fıkraları incelenecektir.

Yazılarla ilgili olarak üç önemli noktaya değinmekte yarar vardır. Birincisi Son Saat yazılarının tamamen 1. Sayfadaki kısa fıkralardan, Tasvir ve Tan gazetesindeki yazılarının da hem uzun, hem de yine kısa fıkralardan oluşmasıdır. İkincisi Tasvir ve Tan'daki yazılarının özellikle "köşe yazısı" olarak tanımlanmayışıdır. Çünkü o dönemde "köşe yazısı" tabiri kullanılmamaktadır, üstelik Bedii Faik bugün bile bu tanımlamanın doğru olmadığı kanaatindedir. O'na göre bir gazetede "köşe yazısı, orta yazısı, alt yazısı, sol üst köşe yazısı v.b." yazı türleri olamaz, bunların hepsi sadece fıkradır.¹⁵⁰

Üçüncü olarak belirtilmesi gereken nokta aktarılan yazılara yönelik bilgidir. Yazıların seçimi içeriklerindeki konulara göre yapılmış ve özellikle dönemin basınına ait görüntüyü verebilecek olanlar, Bedii Faik'in iktidara yönelik muhalif bakışını temsil edenler ve iktidarın demokrasi anlayışını yansıtanlar tercih edilmiştir.

¹⁵⁰ Bkz. Ek 1. Bedii Faik'le derinlemesine mülakat

1) BEDİİ FAİK'İN SON SAAT YAZILARI

Son Saat Bedii Faik'in yazı hayatına başladığı ilk gazetedir. Arkadaşı Kadri Kayabal tarafından yazmaya teşvik edilen Bedii Faik, hazırladığı fıkraları Tasvir Gazetesi sahibi Ziyad Ebüzziya'ya gönderir. Fıkralarının beğenilmesi sonucunda kendisine, Tasvir'in akşam baskısı olarak çıkacak olan Son Saat'te yazı yazması teklif edilir.

Bedii Faik, Son Saat'te yaklaşık 1 yıl çalışır ve döneme muhalif yazılarını ilk kez buradan aktarır. Ancak bu yazılarının bir başka özelliği de Bedii Faik'in ciddi anlamda polemiğe girdiği yazılar olmasıdır. Bu sütunda özellikle dönemin mebus gazetecilerinden Falih Rıfkı Atay, Hüseyin Cahit Yalçın ve Peyami Safa'ya yönelik sert çıkışlara rastlanmaktadır. Bedii Faik, bu isimleri öne çıkarırken, aslında aynı zamanda arkalarındaki CHP iktidarını hedef almaktadır.

20 Temmuz 1946 tarihinde Bedii Faik'in ilk yazısı Son Saatin 1.sayfasında, Cihat Baban'ın verdiği isim olan "Taşı Gediğine" sütununda yayınlanır. Bu yazı Bedii Faik'in "Milli Şef'e ve "CHP" ne yönelik ilk muhalif yazısıdır. Yazıda Falih Rıfkı Atay, Peyami Safa ve Nizamettin Nazif'in adı geçmekte, ancak aslında CHP'deki dava inancı eleştirilmektedir. Yazıda kategorize ettiği birinciler ve ikinciler CHP'deki önemli isimlerdir. Birincilere Refet Paşa, Hamdullah Suphi, ikincilere de Falih Rıfkı, Peyami Safa, v.b. örnek verilmiştir. Eleştirisi ise şöyledir:

".....Birinciler ancak inandığını söyleyenlerdir. Konuşamazlar.

Ötekiler herşeyi söyleyenlerdir, varsın konuşsunlar."¹⁵¹

¹⁵¹ Son Saat, "Kimler Konuşuyor", 20 Temmuz 1946

Son Saat , yayın politikası itibariyle dönemin en muhalif gazetesi olarak bilinmektedir. Çıktığı günden itibaren Demokrat Partiyi desteklemiş, “Milli Şef” aleyhine çok fazla yayın yapmasa bile CHP’ni sürekli eleştirmiştir. Son Saat’in seçim sonrası manşeti hayli iddialıdır ve artık CHP’nin toplum üzerindeki ağırlığının bitişi deklare edilmektedir.¹⁵²

Bedii Faik’in bir olayı hikayelere dayandırarak anlatma biçimi, Son Saat’le başlamıştır. Ancak ele alınan konular itibariyle bakıldığında, üslubunun oldukça sert ve saldırgan olduğu görülmektedir. Özellikle hep aynı insanlara yüklenmesi dikkat çekicidir. Enteresan olan sürekli yazılarına taşıdığı Falih Rıfkı ile 1950 sonrasında aynı gazetede çalışması (Dünya), hatta ortak olması ve üstün kişiliğini takdir etmesidir. Aslında bugünkü basın mensuplarına örnek olacak bir davranış sergileyen bu iki insan uzun süren sürtüşmeleri sırasında bile kişiliklerine yönelik herhangi bir imada bulunmamışlardır. Bedii Faik’in Falih Rıfkı’nın kişiliğinde, aslında iktidarın zaafiyetlerini ortaya dökmeyi amaçladığı görülmektedir.

“Çırağ Çıkarma” başlıklı yazısı bu tezin en belirgin örneğidir:

“ Osmanlı sultanlarının usandıkları gözdelerini hediyelere garkederek ihsanı şahane ile çırağ çıkardıklarını hatırlarsınız.
Koca saltanat asırlarca bu garip kadirbilirliğin bedelini altınları, nadide eşyaları, mücevherleri ve ipeklileri ile milletin hazinesinden ödemişti.
Bu bahse niye girdim: Ha! Evet, Falih Rıfkı’nın Brüksele elçi olacağını işittim de!”¹⁵³

Bedii Faik’in yazılarına konuk ettiği bir başka mebus gazeteci de Hüseyin Cahit’tir. Özellikle yazdığı bir yazıda hem basının yasaklı durumunu , hem de Hüseyin Cahit’in ikili tavrını eleştirmektedir. Bu yazıda Hüseyin Cahit’in yabancı

¹⁵² Son Saat , Seçim Kaybedilmiş, Millet Kazanılmıştır., 23 Temmuz 1946

¹⁵³ Son Saat, “Çırağ Çıkarma”, 2 Ağustos 1946

memleketlerdeki basını tetkik etmek amacıyla yaptığı seyahati ve “Gezdiğim yerlerin hiçbirinde Basın Kanunu diye birşeye rastlamadım”¹⁵⁴ ifadesini aktarmakta, ancak kendisinin mecliste hiç de bu yönde konuşmadığını söylemektedir. Bu durum aslında, dönemin iktidar yanlısı olmak zorunluluğunu taşıyan mebus-gazetecilerin bile basın kanunuyla dayatılan baskıcı zihniyete karşı olduklarını, ancak iktidara muhalif olmamak adına dile getiremediklerini göstermektedir.

Aynı günlerde Son Saat imzasıyla çıkan yorumlar ve gazetenin manşetleri baskıcı rejime yönelik ifadelerle doludur. Örneğin bir gazete manşeti “Baskı tedbirlerini mazur göstermek için Halk Partisi bahane arıyor”¹⁵⁵ ifadesini taşıırken, bir başka gün yeni çıkarılmaya çalışılan basın kanununu eleştiren gazete yorumunda “Baskı Kanunu”¹⁵⁶ başlığına rastlanmaktadır.

Aynı tarihlerde Bedii Faik, Basın Kanunu ele aldığı yazısında, iktidarın artık çok ileri gittiğini şu misalle anlatmıştır:

“ Bu gidişle hani neredeyse ilanlara kadar uzanacaklar.
Hatta ister misiniz, bir gün İbrahim Müteferrika’yı matbaayı Türkiye’ye soktu diye, John Gutenberg’i de icad etti diye lanetle yadetsinler. Hatta bir gün kürsüden:
“Allah Kahretsin şu mürekkep balığını” diye feryat işitirsek şaşmayalım!”¹⁵⁷

Bedii Faik’in hayvan tasviriyle iktidarı özdeşleştirdiği yazılara özellikle Tan gazetesinde sıkça rastlanmaktadır. Ancak , bu tasvirlerin ilk örneğini yine Son Saat’te vermiştir ve iktidarı karganın çirkinliğiyle eşdeğer tuttuğu yazısında, karganın isteği üzerine, Allah tarafından diğer kuşların sesinin kesilmesine rağmen

¹⁵⁴ Son Saat, “Şüphe”, 18 Eylül 1946

¹⁵⁵ Son Saat, 10 Ağustos 1946

¹⁵⁶ Son Saat, 7 Eylül 1946

¹⁵⁷ Son Saat, “Bu Gidişle”, 17 Eylül 1946

yine de kendisini sevdirmekte başarılı olamadığını, daima insanlardan kaçarak cezalandırıldığını mizahi bir dille anlatmıştır.¹⁵⁸

Bedii Faik, gerçek bir “Milli Şef” muhalifidir. Yazılarında zaman zaman, CHP’den bahsederken üstü kapalı bir şekilde İsmet İnönü’yü işaret etmiş, zaman zaman da açıkça İsmet İnönü’ye yönelmiştir. Örneğin Nasreddin Hoca fıkrasıyla aktardığı yazısı doğrudan İsmet İnönü’yü deşifre etmeyi hedeflemektedir:

“Hocanın gayet huysuz bir karısı varmış. Adı da ; Gülsün. Adamcağız kadının yaptıklarından o kadar bıkmış ki, her gün: Allahım şunun canını al diye yalvarırmış. Tesadüf kadın bir gün ölüverir... Hoca sevin içinde... Hemen gene evlenmeye karar verir. Bir kızı methederler. Derhal alır. İşin garibi: bunun da adı Gülsün’dür. Üstelik de evvelkinden daha baskın. Talihsiz adamın hayatı tekrar zindan olur. Dostları yaşayışından memnun olup olmadığını sorunca Hoca iki elini göğse açarak cevap verir: Gitti Gülsün, geldi Gülsün..Azrail ettiğini bulsun”¹⁵⁹

Bu fıkra Azrail’le tanımlanan İsmet İnönü, Gülsün’lerle tanımlanan ise Saraçoğlu-Peker ikilisidir. Saraçoğlu hükümeti yerini Recep Peker hükümetine bırakmıştır, ancak siyasi anlayış da değişen birşey yoktur. Çünkü, aslında iktidar sadece İsmet İnönü’dür. Gelen hükümetler sadece İsmet İnönü’nün oyuna sürdüğü piyonlardır.

Bedii Faik’in Son Saat yazılarından özellikle ikisi Atatürk ve İsmet İnönü arasındaki farklılığı, İsmet İnönü’nün devrimleri devam ettirmeme konusundaki dirayetini göstermek amacıyla yazılmıştır. Yazılardan ilki Ağustos ayında meclisteki konuşmalar üzerine kaleme alınmış, ikincisi ise daha anlamlı bir tarihte 10 Kasım’da, Atatürk’ün ölümünün 8.yıldönümünde yazılmıştır.

¹⁵⁸ Son Saat, “Karganın Hatası”, 21 Eylül 1946

¹⁵⁹ Son Saat, “Bizim Gibi”, 8 Ağustos 1946

İlk yazı aynen şöyledir:

“ Mecliste “Kıyam” etmiyen Demokratlara hücum eden Halk Partisi muharrirleri, avaz avaz bağıyorlar.
Milli Kahramanlara toz kondurmazlarmış. Acayip! Halbuki memleketin en büyük kahramanına dil uzatan adam Meclise Reis yapınca ses çıkarmamışlardı.
Yoksa başka kahraman tanımıyorlar mı?”¹⁶⁰

Atatürk’ü anma yazısı ise daha imalı ifadeler taşımaktadır ve aslında “Milli Şef” döneminin bir özetidir. Atatürk’e son 8 yılın hesabını vermek üzere yazılmış ve bir anlamda İsmet İnönü kendisine şikayet edilmiştir:

“ Sana aramızdan ayrıldığın günden bugüne kadar yapılan güzel şeyleri iki satırla anlatıvereyim:
Hastalığınla beraber başlayan büyük harbin alevleri çok yakınlarımıza kadar geldi.
Senden sonrakiler çalıştılar çırpındılar ve bizi o badireye sokmadılar!
İşte hepsi bu kadar!”¹⁶¹

2) BEDİİ FAİK’İN TASVİR YAZILARI

Tasvir gazetesindeki yazılar 1947’nin son aylarında başlamış 1948 yılında Tan Gazetesi’ne geçişiyle bitmiştir. Buradaki yazıları , taşıdıkları sütunun başlıklarına uygun olarak iki açıdan incelenecektir. Bedii Faik Tasvir’deki yazılarına 14 Kasım 1947’de başlamış, bu gazetenin 1.sayfasındaki “Tepeden İnme” başlıklı fıkrasına ek olarak pazar günleri “Pazar Saatleri” başlığı altında da yazılar yazmıştır.

2.1) “TEPEDEN İNME” BAŞLIKLİ YAZILAR

1.sayfada yer alan bu sütun Bedii Faik’in günlük fıkralarıdır. Ancak bu başlığın diğer gazetelerde kullandığı başlıklardan farkı, gazetede bu adın Bedii Faik’ten önceki yazarlar tarafından da kullanılmış olmasıdır, yani sütunun adı gazeteye aittir.

¹⁶⁰ Son Saat, “Kahraman”, 10 Ağustos 1946

¹⁶¹ Son Saat, “Atatürk’e Rapor”, 10 Kasım 1946

Oysa ki diğer gazetelerdeki yazılarda, Bedii Faik'in yazmaya başladığı andan itibaren bu sütunların oluştuğu ve isimlerinin belirlendiği görülmektedir. “Tepeden İnme” sütunu ise uzun süre Ziyad Ebüzziya'nın kısa fıkralarıyla doldurulmuştur.

Bedii Faik yazmaya başladıktan sonra bu sütun doğrudan muhalif bakışı yansıtan bir içeriğe sahip olmuştur.

Nitekim Bedii Faik'in bu sütundaki ilk yazısı “Yedek Kaptan” başlığını taşımaktadır. Bu fıkra da yedek kaptan olarak nitelenen kişi İsmet İnönü'dür. Çünkü Atatürk'ün yerini almıştır ve Atatürk yaşasaydı bir süre sonra gerçek anlamda demokrasiye geçiş mümkün olabilecekken yedek kaptan İnönü bunu başaramamaktadır. Yazının anlattığı hikaye ve sonuç yorumu aynen şöyledir:

“ Boğaziçi'ne işleyen bir vapurumuzun son seferinde Kavak yolcularını Beykoz'a indirivermişler. İzahat isteyen yolculara ;
- Efendim, denmiş. Gemide asıl kaptan değil, yedeği var. O da, buradan ilerki suları bilmiyor.
Yedek Kaptan ve ilerki sular! Şimdi anladınız mı, demokrasi sahiline niye çıkamadığımızı”.¹⁶²

Aslında 1947 yılının önemli bir özelliği de çok partili hayata geçişle ve Truman Doktrinindeki baskılarla gelen yumuşamanın sonucunda muhalif yazılarda görülen artıştır. Üstelik basının –mebus gazeteciler hariç- büyük bir kısmı muhalif bakışı benimsemiştir ve artık bu dönemdeki yazılar daha cesurca yazılmaktadır.

¹⁶² Tasvir, “Yedek Kaptan”, Tepeden İnme, 15 Kasım 1947

Bedii Faik bu sütundaki yazılarının neredeyse tamamını “Milli Şef”e ve CHP’ne hitaben yazmıştır. Özellikle bir yazısında CHP’yi eleştirirken , önce tanımak gerektiğini belirtmiş ve iktidarın kendi lehine yapmaya çalıştığı bir uygulamanın , tamamen aleyhine nasıl yorumlanabileceğini göstermiştir :

“ Orta mekteplerimizde okunan bir yurt bilgisi kitabı var; çocuklarımıza ilk içtimai ve siyasi bilgileri aşılayan faydalı bir dersin kitabı.

.....

Fakat dahası var: Bütün bu meseleler arasına, nasıl olmuşsa olmuş, bir mevzu daha sokulmuş: Halk Partisi.

Evet, tüzüğüyle, teşkilatıyla, çalışmasıyla, bütün takım taklavatıyla Halk Partisi.

.....

Bu yurda yapılanları anlamak için Halk Partisi’ni tanımaktan faydalı ne olabilir!”¹⁶³

Bedii Faik’in yazım üslubunda dikkati çeken bir unsur da alaycılığıdır. Yazdığı her yazıya bu üslubu yansıtacak ipuçları yerleştirmiştir. Günlük dildeki tamlamalara yer vermiş ve bu tamlamaların halk arasında taşıdığı anlamlar nedeniyle yazıdaki hiciv belirginleşmiştir. Örneğin bu fıkradaki “takım taklavatıyla Halk Partisi” sözü, Halk Partisini ne kadar alaya aldığının açık ifadesidir.

21 Kasım’da, Recaizade Mahmut Ekrem’in aynı adlı eserinden esinlenerek yazılan fıkra, romanın başkahramanı Bihruz Bey’in karakterinde temsil edilen sonradan görmeliği referans almaktadır. Ama iktidara taktığı lakap son derece hazır cevap bir üslubu yansıtmaktadır:

“ Meğer şu fakir yurdumuzda ne kadar çok makam arabası varmış. Karabük fabrikasında 57, Zonguldak’ta 13, falan teşkilatta 20, filan Bakanlıkta 10, hasılı cem’an yekun tam 2000 adet makam arabası! Aman yarabbi! Adeta tekerlekli iktidar. Fakat gene de yürümüyor vesselam”.¹⁶⁴

¹⁶³ Tasvir, “Türk çocuğu iyi belle”, Tepeden İnme, 20 Kasım 1947

¹⁶⁴ Tasvir, “Araba Sevdası”, Tepeden İnme, 21 Kasım 1947

Bedii Faik, yazılarında sadece iktidara değil, iktidarın tüm kurumlarına ve icraatı temsil eden başbakanlara da atıfta bulunmuştur. Bu yolla, iktidarın elle tutulur, kabul edilir ya da hoşgörölür bir tarafı olamayacağına vurgu yapmaya çalışmıştır. CHP ve onun arkasında duran tüm yöneticiler başta “Milli Şef” olmak üzere Bedii Faik’in satırlarına taşınmış ve sadece yaptıkları değil, kişiliklerinin belirgin özellikleri de açığa vurulmuştur. Pek çok yazısında edebi eserlerde sıkça görülen teşbih sanatına başvurmuş ve bunu hicvedici yargılarının ana teması olarak kullanmıştır:

“ İzmir’de bir DP Kongresinde delegenin biri: “Recep Peker hiç olmazsa çatık kaşlarını göstermişti, halbuki yeni hükümet bizi avutmağa çalışıyor” demiş. Doğrusu hakları var. Amma anlaşılan Demokrat arkadaşlar “Saka”yı yanlış anlıyorlar.

Halbuki bizimki öten “Saka” değildir. Tabii icraatı sudan olacak. Siz tüneyişine ne bakıyorsunuz?”¹⁶⁵

Örneklerden anlaşıldığı üzere; Bedii Faik, aynı zamanda bir kompozisyonun en önemli ögesi olarak görülen yazı başlığı oluşturma konusunda da başarılıdır ve başlıkları yazıdaki hicvi doğrudan temsil etmektedir. Ayrıca başlıkların dikkat çekici ifadelerle oluşturulmuş olması yazının okunurluğunu da artırmaktadır. Yazıların tümü okunduğunda anlaşılıyor ki, günümüzdekinden farklı olarak o dönemin gazete yazarları gerçek bir edebiyatçı olma ayrıcalığını taşımaktadırlar. Zaten yazarların isimleri şöyle bir sıralandığında bu tezin doğruluğu kendiliğinden kanıtlanmaktadır.

Peyami Safa, Reşat Nuri Güntekin, Yusuf Ziya Ortaç, Hüseyin Cahit Yalçın v.b. isimler aynı zamanda dönemin ünlü edebiyatçılarıdır. Ayrıca o dönemde eser

¹⁶⁵ Tasvir, “Sade kuşlar tünemez”, Tepeden İnme, 16 Aralık 1947

vermemiş olan gazete yazarları da sonraki yıllarda yazdıkları anı kitaplarıyla yazarlık becerilerini bir kez daha kanıtlamışlardır.

Bedii Faik'in "Tepeden İnme" sütununda yer alan yazılardan biri de "Yangından İbret" başlığını taşımaktadır. Bu yazı Bedii Faik'in gündelik yaşam içindeki münferit olayları iktidarla nasıl da kolaylıkla bağdaştırdığını göstermesi açısından özellikle alıntılanmıştır;

"Milli Eğitim Bakanlığı'nı kül eden afet dolayısıyla öğreniyoruz ki; Ankara İtfaiyesi'nin otomatik merdiveni dahi yokmuş.
Yani iki katlı binalardan yukarısı için yangın erleri ancak seyirci kalıyorlarmış.
Tabi şimdi dövünüyorlar. Hey Koca Allahım!
Yukarıya adam çıkarmamızın lüzumunu daima ateş bacayı sardıktan sonra mı öğreteceksin"¹⁶⁶

Bedii Faik'in bu fıkrada ifade ettiği gibi, aslında gündelik hayat içinde yaşananlara dair haberler, hayata, topluma, idarecilere, hatta iktidarın ta kendisine bakışınıza göre anlam kazanabilir.

2.2) PAZAR SAATLERİ YAZILARI

Bu ismi taşıyan yazılar aslında günlük fıkralara benzer yazıların toplu halde sunulmasıdır. Gazetenin 3. Sayfasında yer alan yazılar, 3 veya en fazla 5 fıkradan oluşmaktadır. Günlük fıkralardan önemli farklılığı muhalif bakış açısının gündelik olaylardan çok hikaye misalleriyle aktarılmış olmasıdır. Ayrıca bu yazılardaki söylem de diğerlerine göre daha agresiftir ve iktidarın meşruiyetinin yokoluşunu ispatlamaya yöneliktir. Aslında tümü okunduğunda, kimi zaman içerik olarak da görünse bile daha çok biçimsel açıdan günümüz yazarlarının bu yazım tarzını taklit

¹⁶⁶ Tasvir, "Yangından İbret", Tepeden İnme, 26 Aralık 1947

ettiği farkedilmektedir. Günümüzdeki en belirgin örneği, Hıncal Uluç'un pazar yazılarıdır.

Bedii Faik 30 Kasım 1947 tarihli yazısında, matbuat katliamına değinmiş ve Atıf İnan adlı milletvekilinin kendisine yönelen saldırılarına kızıp kızmadığına dair sorulan soruları konu edinmiştir. Cevabı şu anekdotla aktarılmıştır:

“.....

Bir hastahane hastanın biri aniden sancılanmış. Bakmışlar ölecek. Hemen yalnız bir odaya kapatmışlar. Fakat hasta, koğuştta yanında yatan arkadaşını istetmiş”

Yazının bundan sonraki satırlarında hastanın diğer arkadaşına, karısı, kızı ve kızkardeşiyle ilişkilerini anlatması ve “gene mi bana kızmıyorsun” diye sorması yer alıyor. Ancak arkadaşının verdiği cevabın kendisi açısından yorumu hayli ilginç:

“.....ayaktaki gülerek cevap vermiş:

- Niye kızayım ki. İşte seni de ben zehirledim, ölüyorsun.

Hazretlerin dayandıkları destekleri de biz tekmeledik. Niye kızalım, işte ölüyorlar”¹⁶⁷

Aslında bu fıkra DP'nin iktidara gelişinde ne kadar önemli rol oynadığının da ispatıdır. Basın 1945 sonrasında demokrasi havasını sonuna kadar içine çekmiş ve yazılar bu havanın halka aktarıldığı satırları oluşturmuştur.

Nitekim Bedii Faik bu yazının ikinci haftasında yine iktidarın yokoluşuna gönderme yaparak, artık iktidarlarının güvende olmadığını, halkın desteğini de kaybettiklerini vurgulamak üzere şu olayı anlatmıştır:

“İngiltere veliahdı Prenses Elizabeth düğünü dolayısı ile, dünyanın her tarafından kendisine gönderilen hediyelerin hemen hemen hepsini İngiliz kızlarına dağıtmış.

.....

Belli ki, hiçbir zaman hürriyetlerine tahtın gölgesi düşmemiş, İngiliz milletinin, onun saltanatına ilişmiyeceğini hissediyor.

¹⁶⁷ Tasvir, “Niye Kızalım”, Pazar Saatleri, 30 Kasım 1947

Ve nihayet belli ki, kendinden en ufak bir şüphesi, milletinden en küçük bir kuşkusu yok.
Aman yarabbi ! Emniyet ne güzel şey!”¹⁶⁸

Bu yazının satır araları okunduğunda iktidara yönelik bir uyarının izlerini bulmak mümkündür. Ve dikkati çeken bir nüans da kendinden ve halktan emin olmanın verdiği güven duygusunun yansımasıdır. Bedii Faik , bu yazısında artık iktidarın gidişine kesin gözüyle bakmakta , halk oyunu kaybettiklerini şüphe götürmez bir biçimde anlatmaktadır.

Bedii Faik, Pazar Saatleri’nde uzun bir süre o günlerde gerçekleşen CHP Kurultayı’nı işlemiştir. Bu kurultayda yaşanan tirajı komik durumlar ve Bedii Faik’in muhalif tavrıyla gördükleri aslında bugün tanımladığımız anlamda “fıkra”lar oluşturacak kadar malzeme içermektedir.

Kurultayla ilgili pazar yazılarının ilki doğrudan Hilmi Uran’a ithaf edilmiş ve aslında son derece ağır bir üslup kullanılmıştır. Bugünkü özgürlük ortamında dahi yazılması cesaret isteyen satırlar, Bedii Faik’in yazısında rahatlıkla kullanılmış. Bu yazıdan sonra kendisine dava açılıp açılmadığını merak etmemek mümkün değil. Yazının içeriğinden dolayı tamamına bakmak doğru olacaktır:

“ Gelelim Kurultayın büyük falsosuna. Tabi anladınız, Hilmi Uran’ın nutku! Aman o ne acayip nutuktur. Yok parti sapa sağlamış. Yok Demokratikmiş. Herhangi bir zaman olursa olsun seçime emniyetle girilebilirmiş.
Ben sayın Uran’ın nutkunu Akşam gazetesinden okudum. Fakat tam sayfayı çevirirken bir de ne göreyim. Baş tarafa yerleştirilmiş bir resimde Hilmi Uran Kurultay üyelerine arkasını dönerek konuşmuyor mu!
İşte o zaman akıllı bir insan ağzından çıkması imkansız olan o sözlerin menşeiini anlayıverdim”¹⁶⁹

¹⁶⁸ Tasvir, “Kızım Sana Söylüyorum.”, Pazar Saatleri, 12 Aralık 1947

¹⁶⁹ Tasvir, “CHP Kurultayı”, Pazar Saatleri, 23 Kasım 1947

Aslında bu yazı aynı zamanda Bedii Faik'in dikkatli bir okuyucu olduğunu ve gördüklerini kendi pratik zekası ve hazır cevaplılığıyla nasıl revize edebildiğini de göstermektedir.

Kurultuyla ilgili bir diğer yazıda da doğrudan Nihat Erim hedef alınmıştır. Anılarından da bilindiği üzere, Bedii Faik'in Nihat Erim'e özel bir antipatisi vardır. Çünkü Nihat Erim'in CHP içindeki samimiyetine inanmamakta, hele "Milli Şef" in yanından ayrılmayan, adeta ona taparmış gibi görünen bu kişinin aslında kendi çıkarlarının peşinde olduğunu çok önceden farketmektedir. Nitekim Kasım Gülek, her zaman CHP davasına inanmış ve bu yoldan ayrılmamış biri olmasına karşın "Milli Şef" tarafından taltif edilmemesine rağmen, Nihat Erim, bir süre DP saflarında yer alıp, sonra geri dönüş yaptığında bile "Milli Şef" tarafından daima yakınlık görmüştür.¹⁷⁰

Kurultay'da Nihat Erim'in konuşmasıyla ortaya çıkan gerçekler, iktidarın kendi içinde yaşadığı çelişkilerin bir itirafıdır. Bedii Faik, bu itirafları yine kendi üslubuyla şöyle yorumlamıştır:

" İşte kurultayda nihayet kapandı. Fakat onun kapanmasıyla beraber, Nihat Erim'in ağzı açıldı. Ve böylece Peker'in nesi var, nesi yoksa hepsi ortaya saçıldı. Meğer biz, ne büyük tehlike atlatmışız; kaptanıyla çarkçısının uyuşmadığı bir gemide aylarca seyahat etmişiz de haberimiz yokmuş..... Gerçi biliyoruz; can kurtaran yelekleri "sandalyelerin" altındadır. Amma doğru dürüst kullanmamızı istemiyorlar ki..."¹⁷¹

¹⁷⁰ Tasvir, a.g.e., 2.cilt, s.110

¹⁷¹ Tasvir, "Çabalama kaptan, ben gidemem", Pazar Saatleri, 7 Aralık 1947

Burada iktidarı eleştirirken aynı zamanda seçimlerde durumun tamamen CHP aleyhine sonuçlanacağı da açıkça belirtilmektedir. Kurtuluşu sağlayacak can yeleklerinin bulunduğu sandalyeler doğrudan “Meclisi” işaret etmekte ve halkın kurtuluşa ait çözümün nerede yattığının bilincinde olduğu kastedilmektedir.

Pazar saatleri sütunu 16 Kasım 1947’de başlamış ve Aralık ayı sonuna kadar her pazar devam etmiştir. Yazıların tümü bir araya getirildiğinde , Bedii Faik’in iktidarı sorgulayan tavrı, muhalefetini nedenleriyle ortaya koyma amacı ve halkı yönlendirme çabası açıkça görülmektedir. Bu sütundaki hikayeleri , yine günlük olaylarla bağdaştırılmış ve okuyucu için cazip hale getirilmiştir.

Bu sütunda dikkati çeken yazılardan bir tanesi “Şeytanın Oğulları” başlığını taşımakta ve basınla iktidar arasındaki gerginlikte ne kadar haklı olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır. Bu fıkra iktidarın zaafiyetlerini ve iktidar-basın ilişkisindeki uzlaşmazlığın nedenini ortaya koymak amacıyla aynen aktarılacaktır:

“ Şeytanla oğlu bir dağın tepesinde oturup konuşuyorlarmış. Oğul babasına insanların onları lanetle anmalarını acı acı anlatıyor, Adem oğullarının iftiraya bayıldıklarını söylüyormuş.

Tam bu sırada bir köylü kadın da dağın yamacında ineğini sağmakta imiş. Ve tesadüf, hayvanın birdenbire ürkerek süt kovasını devirmesi üzerine kadın bağırmış:

- Hay körolası şeytan hay!

Bu hali gören şeytanın oğlu:

- Gördün mü baba demiş. Şimdi bizim ne kabahatimiz var?

Şeytan gülmüş.

- Yok çocuğum. Sen yanıyorsun. İnsanlar hiç haksız değiller. Çünkü ben, bir yandan seninle konuşurken bir yandan da görünmeyen kolumu aşağı uzatarak ineği dürtüverdim.

Her kusurun ortaya dökülmesinde bizleri suçlu, kendilerini melek kadar temiz sayanları gördükçe; Ah! Diyorum, bir gün olsun şeytan kadar basiret sahibi olabilseler!¹⁷²

¹⁷² Tasvir, “Şeytanın Oğulları”, Pazar Saatleri, 30 Kasım 1947

Bu yazıda iktidar şeytanla özdeşleştirilmeye çalışılmasına rağmen, şeytan daha üstün olarak değerlendirilmiştir. İktidarın basını tahrik edici uygulamaları, basın tarafından tabii ki tepkiyle karşılanacaktır, ama bu gerçeğin iktidar tarafından kabul edilmesi mümkün değildir. Burada Bedii Faik'in muhalif tavrı da haklılık kazanmaktadır.

Pazar Saatleri sütununda sıkça basın-iktidar mücadelesine yer verilmiştir. Yine hikayelerle vurgulanmaya çalışılan bir yazıda bu sefer hedef Örfi İdare'dir. Ancak o hedefi yaratan kişi de açıkça ifade edilmemiş olsa da hepimizce malumdur.

Yazıda Azrail'in , görevlendirilme nedeninden dolayı Allah'a sitem ettiği anlatılmış ve Allah'ın cevabı aynen şöyle aktarılmıştır:

“.....

- Merak etme ey kıymetli Azrail. Ben öyle sebepler halk edeceğim ki kimse seni hatırına bile getirmeyecek. İnsanlar birbirleri için “tifodan öldü”, ya da “kazaya kurban gitti” diyecekler. Fakat emin ol asla seni görmeyecekler. İşte politikayla örfi idarenin hikayesi. Hastalık Örfi İdare ama, acaba Azrail ki?”¹⁷³

Görülüyor ki; Bedii Faik tüm yazılarında iktidarın bir temsilcisi yada bir kurumunu kullanarak aslında “Milli Şef” in kendisini işaret etmektedir. “Milli Şef” basınının bu en kuvvetli muhalif yazarı, basın üzerindeki baskıcı politikalara rağmen sözünü sakınmamış, icraattaki yanlışlıkları ve sonuçta olabilecekleri her dakika satırlarından iktidara attığı oklara dönüştürmüştür.

¹⁷³ Tasvir, “Azrail Kim”, Pazar Saatleri, 22 Aralık 1947

3) BEDİİ FAİK'İN TAN GAZETESİ YAZILARI

Bedii Faik, 1948 yılında eski Tan gazetesinin Ali Naci Karacan tarafından alınmasıyla birlikte bu gazetede yazmaya başlamış ve 1950 yılında Tan'ın ismi değiştirilip Milliyet olduğunda da yazmaya devam etmiştir..

Ele alınan dönem 1950'ye kadar olduğu için Milliyet ve sonrasındaki yazıları incelenmemiştir.

Bedii Faik'in Tan Gazetesi'ndeki yazıları yine iki farklı sütunda yer almıştır. “Bize Göre” sütunu uzun yazılarını içerirken “Bir Damla” başlıklı sütun kısa fıkralarına ayrılmıştır. İki ayrı sütundaki yazılar zaman zaman paralellik gösterse de fıkralarındaki hicivler daha belirgindir

Her iki yazısında aynı sayfada (Sayfa 3) ve tek sütun olarak yer almaktadır. Tan Gazetesi'nde Bedii Faik imzasını taşıyan ilginç bir sütun daha vardır. Yine 3. sayfada 3 sütun teşkil edecek bir düzende yazılmıştır ve tefrika yani seri hikaye niteliğiyle dikkat çekmektedir. Bu yazının başlığı “Hitler hatıralarını yazsaydı” ifadesini taşımaktadır ve Hitler'in ağzından, savaş boyunca yaptıkları mizah uslubuyla yazılmaktadır.

3.1) “BİZE GÖRE” YAZILARI

Bu başlık altında toplanan yazılar dönemin iktidarının ve onun kurumlarının eleştirilmesine, matbuat kanununun tartışılmasına ve basına yönelik suçlamaların savunulmasına ilişkindir.

Bu yazılarına başlangıç olarak “Gazeteci” başlıklı makalesini almak, Bedii Faik’in gazeteciliğe nasıl baktığını, iktidarın gazetecileri nasıl gördüğünü anlamak açısından özellikle önemlidir.

Bedii Faik bu makalesinde, gazeteciliğin , içine girilinceye kadar son derece imrenilir bir iş olarak görüldüğünü, ancak başlayınca karşılaşılan her türlü kötü muamele nedeniyle hayal kırıklığına uğranıldığını anlatmakta ve bu muamelenin sorumlusu olarak da iktidarı göstermektedir. İnönü’nün huzurunda gerçekleşen bir haber kovalama mücadelesinde gazetecinin nasıl rencide edildiğini aktarırken, aslında gazetecinin zararlı bir mahlukat olarak düşünüldüğünü belirtir. Yazıda gazeteciye kötü muamele yapmanın köklü bir itiyat haline geldiği gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Gazeteci, kendisine kolayca açılacağını zannettiği kapılardan kovulur, küfür işitir, dayak yer ve bütün bunların üstüne de sıra sıra işbaşına gelen hükümetlerin tehditlerine , ithamlarına maruz kalır. “Gazeteci” başlığını taşıyan yazı şu sözlerle son bulur:

“ bir memleket idaresinin mahiyetini anlamak istiyor musunuz? İktidarın gazeteciye karşı takındığı tavra bakınız. En şaşmaz mihenk budur!”¹⁷⁴

Bu yazı iktidarın gazeteciye uyguladığı baskının eleştirisine yönelik gibi görünmekle birlikte, temelde tamamen iktidarın kendisine yöneliktir. Özellikle de iktidarın gazetecilere uyguladığı baskının boyutları açıklıkla gözler önüne serilmeye çalışılmış, dönemin siyasal anlayışının basındaki sonuçları örneklerle sunulmuştur.

¹⁷⁴ Bkz. Ek 2., “Gazeteci”, Tan, 9 Eylül 1949

Bedii Faik'in günlük yazıları genelde, o sırada mecliste tartışılan olayların derinine inmeye ve okuyucuya gerçeği bir başka açıdan göstermeye yöneliktir.

Ancak bunu yaparken, iktidara ve kurumlarına duyduğu öfkeyi de satır aralarına yerleştirmektedir:

“... mebusluk çocuk yaşında mümkün olmadığına göre, Millet Meclisine erişmek şerefini kazanan zevatın, mensuboldukları partilerin prensiplerini benimsemiş olmaları icabettiğini kabul etmek mecburiyetindeyiz....”¹⁷⁵

Bu satırlardaki alay açıkça hissedilmektedir. Buradaki “zevat” kelimesi bile menfilik taşımakta ve mebusların niteliğinden kuşku duyulması gerektiği yargısını uyandırmaktadır. Zaten Bedii Faik'in yazıları incelendiğinde üslubunun, son derece kibar bir dil kullanımının -hatta bazen altındaki gerçek söylem anlaşılamayacak bir kibarlıkta- alaycı bir yaklaşımla bütünleşmesinden oluştuğu görülmektedir. İmla kullanımına ve dil oyunlarına önem veren Bedii Faik, ağır suçlamaları dile getirdiği yazılarını öyle maharetli bir üslubla yazmıştır ki, cezai müeyyideye tabi tutulacak satırları bulup çıkarmak da aynı şekilde dile hakim olma maharetini gerektirir.

Bu üslubunun yansıtıldığı ve Meclis içindeki “laiklik” tartışmalarının ele alındığı yazı şu satırlarla devam etmektedir:

“ ve bunu kabul edince de , her gün din münakaşasına giren zevatın, partileriyle ihtilaf halinde bulundukları neticesine varmak iktiza eder. Halbuki iktidar partisine atfedilecek biraz derin bir nazar, bu neticenin tamamen aksini meydana vurmaktadır. O laik parti bu aşırı din adamlarıyla kaynaşmakta, hiç değilse kaynaşır görünmek gayretindedir. Ne laiklikten ayrıldıkları, hatta hiçbir zaman laik olmadıkları mutlak olan zevat, partilerinden çıkmak dürüstlüğünü gösteriyorlar; ne de laik olduğunu yirmi beş senedir bu milletin kafasına yerleştirmeğe çalışmış bulunan parti, prensiplerini kabul etmemiş o zevatı ifraz cesaretini kendinde buluyor.”¹⁷⁶

¹⁷⁵ Bkz. Ek 2., “Hem Laik Hem Müdahaleci”Tan, 23 Şubat 1949

¹⁷⁶ Bkz. a.g.m.

Bedii Faik'in kullandığı derinlikli üslub ya da dili manipüle etme yeteneği özellikle “laik olduğunu yirmi beş senedir bu milletin kafasına yerleştirmeye çalışmış bulunan parti” sözlerinde belirginleşmektedir.

Bu satırlar siyasi duruşunuza bağlı olarak iki şekilde okunabilir.

Biri, CHP'yi yeren bir okumadır ve ne derse desin bu parti laik değildir anlamı çıkmaktadır ki, Bedii Faik'in yazdığı düşünülürse bu anlam belirginleşir ; bir de tam aksine laik bir partinin laiklik anlayışını yirmi beş senedir bu cahil millete anlatamadığı mesajı alınabilir, o zaman da Bedii Faik'in iktidarı suçlayıcı bir ifade kullandığından bahsedilemez.

Bedii Faik'in okuyucusuna verdiği değer, yazılarının neredeyse tamamında hissedilir düzeydedir. Zaten üslubunun bir başka özelliği de yazım şeklinin bir sohbeti anımsatmasıdır. Yazılarında çok fazla “biz” kelimesi kullanmış ve anlatmak istediklerini son derece yalın ifadelerle aktarmıştır. Pek çok yazısının altına okuyucu mektuplarına verdiği cevaplar eklenmiştir. Yine pek çok yazısında vergi uygulamalarını ve vatandaşa sürekli yüklenildiğini işleyerek bir nevi okuyucunun sözcüsü olma misyonunu üstlenmiştir:

Lüks vergisinin gereksizliğini ve devlet bütçesine katkı sağlamayacağı gibi vatandaşın üzerinde “ acaba keseme başka hangi yollardan hücum edecekler” psikolojisini yaratacağını vurguladığı yazısında tüm yapılanların “ vatandaşa göre, vatandaş için değil, vatandaşa rağmen” yapıldığının altını çizmektedir.¹⁷⁷

¹⁷⁷ Tan, “Vatandaşa Rağmen”, 11 Ocak 1949

İktidarın, halkın taleplerini nazari dikkate almadığını işleyen bir diğer yazısı daha can alıcı ifadeler taşımaktadır ve hem iktidara halkı bu kadar hafife almaması gerektiği uyarısı iletilirken, hem de takip ettikleri politikaların artık farkına varıldığını bilerek hareket etmeleri mesajı verilmektedir. Bu makalede yer alan satırlar, önceki bölümlerde belirtilmiş olan, tek parti iktidarının bir deneme yanılma iktidarı olduğu yargısını kanıtlayıcı nitelikte olması nedeniyle özellikle önemlidir:

“ İktidar partisinin bugün ve hatta senelerden beri, halkın arzularını daima hayra yormak suretiyle, en ziyade muvaffak olduğu rol hiç şüphesiz oyalama politikasıdır. Şimdiye kadar iş başına hangi hükümet getirilmişse, selefenden bu politikayı tevarüs etmiş ve onun icapları olan bir sürü vaatleri halkın önüne sermekle işe başlamıştır. Fakat sadece bu kadar. İşbaşındaki hükümet, vadettiklerinin tahakkuku için, artık bir mazeret bulamaz hale gelince; iktidar partis, bir satranç oyuncusunun soğukkanlılığı içinde sıkışık duruma giren kabinesini, hemen bir yenisi ile değiştirecektir.

Falan hükümet, refahtan bolluktan bahsetmiş; fakat bunların hiçbirini temin edememiş midir? İktidar partisi için bu hal, en küçük bir endişeyi mucip değildir; filan kabine gelip, aynı nakaratı kendi hususiyetlerine uydurarak tekrarlar. Yenisi de oyalama işinde müddetini tamamladı mı, diğeri gelecektir....”¹⁷⁸

Bedii Faik Son Saat'te başlayan yazı hayatının ilk gününden itibaren “Milli Şef’e ve iktidara muhalif bir tavrı benimsemiştir. İsmet İnönü’nün ağabeyi hakkında yazdığı “kambur”¹⁷⁹, İsmet İnönü’nün kendisiyle ilgili yazdığı ve mizahi bir üslupla karakterindeki zaafiyetleri anlatmak istediği “nekini” fıkraları neredeyse bir ritüeldir. Tasvir’de matbuat kanununa rağmen yürüttüğü muhalefet , 1946 seçimlerinden sonra getirilen kısmi esnekliklerle beraber artmış ve Tan’daki yazıları, içindeki muhalef ateşini iyice alevlendirmiştir. Ama bu yazılarında doğrudan “Milli Şef” den asgari düzeyde bahsetmiş, ancak iktidara yüklendiği her satırda dolaylı yoldan iktidarı yöneten İnönü’yü hedeflemiştir.

¹⁷⁸ Bkz.Ek 2, Tan, “Vaidler ve Realite, 9 Nisan 1949

¹⁷⁹ Son Saat, “Kambur”, 8 Kasım 1946

Totaliter rejimin benimsediği anlayış gereği, muhalefetin hiç de sempatiyle karşılanmadığı ve yaptırımların ciddi sonuçlara yol açtığı düşünülürse Bedii Faik'in üstlendiği misyonun son derece tehlikeli olduğu görülür. Ancak bu durum, kendisi için caydırıcı olmamış, aksine yazılarına belirgin bir agresiflik katmıştır. Bedii Faik, bir yazısında da “muhalefetin zorluğunu” şöyle anlatmıştır:

“ Sayın Nihat Erim, üç dört yıldan bu yana bir tek muhalifin burnu kanamamıştır derken, hafızasına – vaktiyle hürriyet ilahına örttüğü cinsten – bir şal geçirmiş olsa gerektir. Sevimli Bakan şayet “burun kanaması” tabirini muhaliflerin sıkıştırılması manasında almıyor da, hakiki anlamıyla kabul ediyorsa bir şey diyemeyiz. Fakat tabir, mecazi planda bırakılmışsa, sayın Erim'in huzuruna çıkarabileceğimiz sayısız misaller mevcuttur. Olan biteni buraya döküp yürek kabartmakta mana yok. Nihad Erim ve arkadaşları aksini söylemekle, vakıalar silinecek değildir. Evet, bugün, artık eskisi kadar pervasızca işlenmiş hatalar, haksızlıklar olmuyor. Fakat bir gün gelip de tekrar edilmeyeceğinden kimse emin değildir ki, bu hali dahi muhalefetin burnundan çeşmeler gibi kan gelmesi olarak kabul edilebilir....¹⁸⁰

Bu makale aslında iki noktayı deklare edici özellik taşımaktadır. Birincisi, Nihat Erim'in “üç dört yıldan beri bir tek muhalifin burnu kanamamıştır” beyanatıyla , önceki olayların, muhaliflere uygulanan müeyyidelerin, hatta fiziksel eziyetlerin varlığını açıkça kabul etmesidir, ki iktidarın ve “Milli Şef”in bunları ısrarla reddedişleri düşünülürse önemli bir kabullenıştır, ikincisi de 1946 seçimlerinden sonra ve 1950 seçimlerine yaklaşırken, geçmişini temizlemeye çalışan iktidarın, seçimi kaybetme riskinin getirdiği tedirginlikle uygulamalarında yumuşamaya gittiğidir.

¹⁸⁰ Bkz. Ek 2., Tan, “Aldoğan Haklı”, 17 Ocak 1949

Bedii Faik, günümüzdeki görüşmede de beyan ettiği¹⁸¹ gibi İsmet İnönü'yü anlamaya çalışmıştır, ancak özellikle bir olay vardır ki, orada tamamen bütün sorumluluğun İnönü'ye ait olduğunu düşünmekte ve asla tolere edememektedir. Nitekim bu konuyu yazılarında sıklıkla işlemiş ve unutturulmasına izin vermemiştir. Tamamen “Milli Şef”in talimatıyla olduğunu düşündüğü konu, doğu sınırimızda hiçbir yargılama ve dolayısıyla mahkeme kararı olmadan 33 vatandaşımızın kurşuna dizilmesidir.

Konuyla ilgili ilk yazısını 5 Ocak 1949 tarihinde yazmış ve şunları söylemiştir:

“

Bir memleket düşününüz ki, idarecileri, vatandaşların öldürülmelerine karşı senelerce bigane oldukları yetmiyormuş gibi, haberdar edildikten sonra dahi davranmamaktadırlar.

Bir memleket düşününüz ki, adaleti, otuz üç insanı hükümsüz öldürmek suçunu taşıyan bedbahtların cezasını tecil yolundadır.

...

Yok, yok...Bu memleket Türkiye olamaz.....¹⁸²

Bedii Faik , konuyla ilgili yazılarına zaman içinde devam etmiş , konunun meclise getirilmesi ve suçluların cezalandırılması için yoğun çaba göstermiştir. Yazılarından anlaşılıyor ki bu çaba bir nebze de olsa başarıya ulaşmış ve yargılama sürecine girilmiştir. Durumu okuyucularına şu satırlarla aktarır:

“

Bu satırları, kanuni bir hüküm olmadan Özalp kazasında kurşuna dizilen 33 vatandaşımızın aradan 5 yıl geçtikten sonra haklarının aranmasına karar verilmiş olması vesilesiyle yazıyoruz.

Küçük çapta bir katliamı andıran bu facia, elbette ki bazı amillerin tesirile meydana gelmişti.

Anlaşıyor ki bu işi becerenler, kestirme yoldan aşiret kanunlarıyla hadiseleri hal yoluna gitmişler, fakat bir devletin mümessilleri olarak yaptıkları işin nerelere kadar dayanabileceğini düşünmemişlerdir.

Ellerine bir takım selahiyetler verdiğimiz kimselere, bu selahiyetleri boyunca mesuliyet de yüklediğimizi öğretmeliyiz. Bu memleketin orta çağdan kalma usullerle idare edilemeyeceği ve Türkiye Cumhuriyet hudutları içinde geri

¹⁸¹ Bkz. Ek 1.

¹⁸² Tan, “Yılan Hikayesi”, Tan, 5 Ocak 1949

kafalardan çıkan hükümlere göre değil, ancak kanunlara göre hareket edilebileceği en kati şekilde belirtilmelidir.....”¹⁸³

Bedii Faik, bu işin mesullerini ismen açıklamamış olsa da “devletin mümessilleri” ve “bu memleketin orta çağdan kalma usullerle idare edilemeyeceği” sözlerinden anlaşıldığı üzere sorumluluğu iktidara ve yöneticilerine yüklemektedir. Kendisinin de sohbetimiz sırasında belirttiği üzere, dönem içindeki her hareketin, her icraatın “Milli Şef” in direktifleriyle ya da bilgisi dahilinde gerçekleştiği düşünülürse nihai tahlildeki kişinin ismine kolaylıkla ulaşılacaktır.

Bedii Faik, gazeteci sıfatını halktan biri olmanın verdiği bilinçle üstlenmiştir. Bu nedenle herhangi bir partiye bağlı olmayı reddetmiş, böylelikle hangi parti olursa olsun yanlış icraatları rahatlıkla eleştirebilmiştir

Tek parti döneminde , çok partili hayata geçişi ve Demokrat Parti’yi destekleyici bir tavır alan Bedii Faik, Demokrat Parti iktidarının açmazlarını farkettiğinde de bu partiye verdiği desteğe son vermiş ve tekrar muhalefet saflarına geçmiştir. Doğuştan muhalif diye tanımlanan insanlar vardır. Ancak Bedii Faik, böyle bir sabitfikirlilikle değil, yaşanan sıkıntıların şahidi olmanın getirdiği vicdan muhasebesi nedeniyle muhaliftir. Özellikle basın hürriyetsizliği ve matbuat kanununun iktidara sağladığı yetkilerin sonuçlarına maruz kaldıkça , bu muhalefeti haklılık kazanmaktadır.

Bedii Faik’in iktidarın basına yönelttiği suçlamalar ve basın kanunu üzerine dile getirdiği fikirleri özellikle 3 makalesinde şiddetlenmiştir. Bunlardan birincisi 7 Eylül 1949 tarihinde Şemsettin Günaltay’ın Kars ilindeki konuşmasında basına yönelik

¹⁸³ Bkz. Ek 2., Tan, “Vicdanlarımıza Suikast”, 6 Eylül 1949

yaptığı çıkışlarla ilgilidir. Olaylara her açıdan baktığını göstermek ve “Sezar’ın hakkını Sezar’a vermek adına, yazısının başında Şemsettin Günaltay’ın kişisel meziyetlerinden bahsettikten sonra sıra sözlerine gelmiştir. Aslında derinlikli incelendiğinde övgü gibi görünen satırlar, aynı zamanda Günaltay’ın ne kadar ikiyüzlü bir tavır takındığının ortaya dökülmesidir. Günaltay’ın gazetecileri uyarırken söylediği “ ...gittikleri yol yol değildir, ve bunun çok vahim akıbetleri olabilir, intihaba gelsinler” sözlerini şu ifadelerle eleştirmiştir:

“.....

Korktuk mu? Hayır. Bir tek arkadaş tasavvur etmiyoruz ki, sayın Başbakanın bu tehdidi karşısında memleket hayrına inandığı dava yolunda tereddüde düşsün!

.....

Sayın Günaltay’ın “bazı” kelimesinin perdesi arkasına soktuğu gazeteler hangileridir? Bilmek isteriz. Eğer böyle gazeteler ve gazeteciler varsa, bir Başbakana bunları açıkça göstermek düşer. Ve hele bu meçhul arkadaşların işledikleri suçlar Sayın Günaltayın bahsettiği kadar korkunç ise adalet cihazı elbetteki harekete geçmekten geri kalmayacaktı. Nitekim şimdiye kadar, buna sık sık şahit olmuş bulunuyoruz.

.....kendisine bizler için söylediği bir cümle ile mukabele edeceğiz.
- Lütfen intihaba geliniz.”¹⁸⁴

Yazıdan da anlaşılacağı üzere; tek parti döneminde basına karşı geliştirilen stratejiler, çok partili hayata geçişle yumuşamaya başlamış olsa dahi iktidar, bundan çok da hoşnut değildir ve yine iktidar için , basına tanınan esneklikler içtenlikle değil, rekabetin ve dış politikada verilen sözlerin getirdiği zorlayıcılıkla yapılmaktadır. Bu nedenle , iktidar söylemini dile getirenler, bu duygularını çok da fazla bastıramamaktadırlar. Ancak tek fark artık bu tür yazılara dur demenin mümkün olmamasıdır.

¹⁸⁴ Bkz. Ek 2, Tan, “Konuşan Kim”, 7 Eylül 1949

Nitekim Bedii Faik, basınla ilgili yazılarına sonraki tarihlerde de devam etmiş, bu yazıları okuyucunun sağduyusuna duyduğu güvenle yazmanın iç huzurunu taşıdığını özellikle belirtmiştir. “Çektiklerimiz” başlığı altında yazdığı yazıdan alınan şu satırlar, basının içinde bulunduğu durumun vehametini açıkça yansıtmaktadır:

“Basın kanunu dediğimiz cendereyle sıkılması bir yana, Türk gazetecisi şahsi husumetlerin de baskısı altındadır: Hatalarının, hareketlerinin halka bildirilmesinden muğber olanlar, müdür beyler, emekli paşalar, parti ileri gelenleri, sabık bakanlar, ilk iş olarak hatalarını düzeltecek yerde, gazetecinin yakasına sarılırlar.

.....

Fakat bütün bunlar devam ededursun, Türk gazetecisi aradığı teselliye bol bol bulmaktadır: Hadiselerin örtüsünü tırnağının ucuyla kaldırmasını pek iyi bilen okuyucusunun güler yüzü ona yetiyor!”¹⁸⁵

Daha önceki satırlarda da belirtildiği gibi, Bedii Faik iktidarın ya da partilerin değil okuyucunun gazetecisi olmayı tercih etmiştir. Zaten gazeteciliğe başlama sebebi; halkın çektiği sıkıntıları birebir yaşayan biri olarak içinde birikenleri söylemek, yanlışlıkları haykırmak ve halkın temsilcisi olabilmektir.¹⁸⁶ Bu yazının başlığı çok anlamlıdır. Bedii Faik, basının içinde bulunduğu durumu neredeyse bir tek kelimeyle özetlemiştir. Yazının içeriğiyle biri bitse biri başlayan suçlamaların anlamsız niteliğine ilişkindir.

Bedii Faik ilerki tarihlerde yazdığı yazılardan birine bu nedenle “Basın Düşmanları” başlığını cesaretle atmış ve bu düşmanlığın sadece CHP tarafından değil Millet Partisi üyeleri tarafından da körüklendiğini belirtmiştir. Ancak bu yazının öncekilerden farkı; yapılanların sonuçları itibariyle uyarılanların, politikacılar olmasıdır. Bundan önceki yazılar, genel kapsamda siyasilerin basını uyarması ve

¹⁸⁵ Bkz. Ek 2, Tan, “Çektiklerimiz”, 2 Kasım 1949

¹⁸⁶ Bkz. Ek 1, Bedii Faik’le röportaj

tehdit etmesinin haksızlığı üzerineyken, artık bu yazıda Bedii Faik, gelecekteki gerçekleri gözler önüne serme gereği duymuştur. Şemsettin Günaltay'ın “ ya düzelirsiniz, ya da biz düzeltmesini biliriz” nidaları, bu sefer Bedii Faik'in satırlarındaki örtülü uyarıda gizlidir. İktidarın halk nezdindeki meşruiyetini sağlayacak tek organ basındır. Basından destek almayan iktidarlar, seçim arenalarında zor anlar yaşamaya mahkumdur. İşte Bedii Faik'in sözleri bütün bu manaların, hem de 1950 seçimlerine doğru giderken, üstü kapalı söylemidir:

“.....Netice olarak diyeceğiz ki, matbuat düşmanlığına yüreklerinin en geniş bölümünü tahsis eden politikacılarımız, artık düştükleri hufreyi görmeli ve kendilerine çeki düzen vermekle, basını kazanmanın ancak mümkün olacağını kavramalıdır.”¹⁸⁷

“Bize Göre” yazıları Bedii Faik'in , iktidara, mensubu olduğu basına, iktidarı temsil eden politikacılara ve dünyaya nasıl baktığının, baktığını kendi muhayyalesiyle nasıl gördüğünün yorumlanmasıdır. Ayrıca “Milli Şef” dönemine yönelik muhalefeti, satırlarına günlük icraatların yakından takipçisi olduğunun iktidar tarafından bilinmesi isteğiyle yansır.

3.2) “BİR DAMLA” FIKRALARI

Bedii Faik'in “Bir damla” başlığı altında toplanan kısa fıkraları aslında bir damlanın yarattığı etkiyle oluşan dairelerin yayılmasını amaçlamaktadır. Kanımca asıl polemik yazıları bunlardır. Bu yazılar aynı zamanda muhalif görüşlerinin geçmişe ait anekdotlarla sunulmasıdır. Belki de bir anlamda “anlayan anlar” görüşünü yansıtmaktadır. Örneğin; “Mevlevidir Sevdiğim” başlığı altındaki satırlar şöyledir:

“ Kûlahla gezenler çoğalmış. Halk Partisi saflarında endişe var. Kûlahların çıkarılması isteniyor.

¹⁸⁷ Bkz. Ek 2, Tan, “Basın Düşmanları”, 19 Kasım 1949

Evet şapka kanununun tatbiki lazım.

Fakaaaaat.. Halk Partisinin bu külahları çıkartıp, halka başka bir külah giydirmeyeceğinden emin misiniz?”¹⁸⁸

CHP’ye yönelik eleştiriler bu sütuna neredeyse gün aşırı taşınmaktadır. Ancak bunların çoğu misallerle yapılmakta, kısa hayvan hikayeleri ile süslenmektedir ki, bu hikayeleri üreten de yine kendisidir. Bu La Fontaine tarzı bir üsluptur. Hatta sonraki yıllarda bu özelliğini farkedene Şevket Rado ve Vedat Nedim tarafından teşvik edilmiş ve kısa bir süre, ideolojiden bağımsız hayvan hikayeleri de yazmıştır. Bu da Bedii Faik’le gelen bir iltir. Çünkü Türk edebiyatında o tarihe kadar hayvan hikayelerine rastlanmamaktadır. “Bir Damla” köşesi bu hikayelerin iktidara yapılan atıfları desteklediği örneklerle dikkati çekmektedir.

Şu fıkra kanımca başka türlü addedilemez:

“ Şöyle etrafımıza bakınca üç senedir yapılanların, yabana atılır şeyler olmadığında karar kılıyoruz. Fakat gene de, bir türlü, ama bir türlü iktidar partisine muhabbet duyulduğu yok.

Galiba hikaye bunun için:

Sevgili melekleri Allaha “Yarabbi demişler, şi kargayı kimse sevmiyor; müsaade et de süsliyelim” Yaradan razı olmuş. Ve melekler kargayı tellemişler, renklemişler, gözlerini pırıl pırıl, gagasını al al, tırnaklarını yaldız yapmışlar. Fakat biraz sonra, karganın insanlar tarafından gene makbul tutulmadığını görerek, Allahın huzuruna varıp “Yarab, demişler, olmadı”

Ulu Tanrı, kainatı ışıktandıran bir tebessümden sonra;

“Ey! Benim sevgili meleklerim buyurmuş, siz karganın kılıfını değiştirdiniz. Halbuki onu sevdirmeyen bu değil, ruhu idi”¹⁸⁹

İlginçdir ki; bu fıkralar düzenli bir şekilde takip edildiğinde, yeri geldikçe iktidarın ya da partinin sürekli “karga” ile tasvir edildiği farkedilmektedir. Bu tasvirlerde de çoğunlukla karganın sevilmeyen bir kuş olduğu, sesinin, görünüşünün beğenilmediği özellikle vurgulanmaktadır .

¹⁸⁸ Tan, “Bir Damla”, “Mevlevidir Sevdığım”, 2 Şubat 1949

¹⁸⁹ Tan, “Bir Damla”, “Can Çıkmayınca”, 4 Nisan 1949

Kendisine bu tespit sorulduğunda, bunun farkında olmadığını ama kargayı hiç sevmediği için refleks olarak karga hikayelerine yönelmiş olabileceği açıklamasını getirmiştir.¹⁹⁰ Anlaşıyor ki, bu tasvir Bedii Faik'in iktidarı nasıl gördüğünün kanıtıdır. Bu kanaatin isabetliliğini gösteren bir örnek de “Gazeteler ve resmi beyanat” başlığını taşımakta ve özellikle İçişleri Bakanına ithaf edilmektedir:

“ İnsanların kendi sesine tahammül edemediklerini farkedene karga,
Süleymanın huzuruna vardı:
- Sultanım, emret de Ademoğulları benim şarkılarımı dinlesinler.
Hazreti Süleyman güldü:
- İyi ama, buna karşı onlar da senin leş yemekten vazgeçmeni isterlerse
ne yaparsın?
Karga yutkundu ve boynunu bükerek uzaklaştı!”¹⁹¹

Bedii Faik'in , “Bir Damla” fıkraları içerik açısından günlük dile aktarılan hikayelere dayanırken, fıkraların başlıkları da günlük dilde kanıksanmış söylemlerden oluşmaktadır. “Tecrübe tahtası”, “Evlerden Irak”, “Sabahlar Hayrolsun”, “ Bizim Gelin”, “ Ah Kaynana Ah”, “Ne ararsan Bulunur” başlıkları, okuyucuya tanıdık gelen, daha başlıkta yüzünü güldüren sözler olma özelliği taşımaktadır.

Ayrıca hikayelerin kısalığı akılda kalıcılığı arttırmakta ve kanımca halk arasında anlatılabilir hale gelmektedir. Bu niteliği itibariyle, günlük konuşmalarda iktidarın meşruiyetinin ve icraatlarının halk tarafından sürekli sorgulanır hale gelmesini sağlamaktadır. Fıkraların tam da bu etkiyi yaratma amacıyla yazıldığı ortadadır.

“Bir Damla” yazıları zaman zaman iktidarı ciddi anlamda alaya almakta ve sabrını zorlayıcı bir hale gelmektedir. Yazılar bazen hoş bir latife hissi uyandırırken , bazen de şiddetli eleştirileri yansıtmaktadır;

¹⁹⁰ Bu konu kendisine 6 Aralık 2004 tarihinde yapılan telefon görüşmesi sırasında sorulmuştur.

¹⁹¹ Tan, “Bir Damla”, “Gazeteler ve resmi beyanat”, 3 Ocak 1949

“ Anadolu Ajansı bildiriyor:

Amerikada anadan doğma bir sağır çocuğa kulak takılacakmış!

Dahası var: Takılacak kulaklar, yavrucağın midesinde yetiştirilmekteymiş.

Şimdi siz, midede yetişmiş kulağı anlayamadınız tabi... İzah edelim: Bu kulaklar midevi olacak; yani işittiklerini kolayca hazmedebilir cinsten.

Halk Partisi kulakların çınlasın!”¹⁹²

Bu fıkralar okundukça, insanın içinde ne kadar da iktidarı tahrik edici ifadeler taşıyor intibası uyandırmaktadır.

Bedii Faik’in muhalif duruşunun belki de en belirgin örnekleri olarak yorumlanabilecek, iktidar tarafından da en şiddetli eleştiriler olarak görülebilecek ifadeler bu sütuna sıklıkla taşınmış ve bazen de farklı hayvan temsilleriyle desteklenmiştir. Ancak yukarıdaki satırlarda değinildiği üzere bunların içinde karganın yeri özeldir.

Fıkralar sadece iktidarın genel icraatlarına yönelik değildir. Zaman zaman gündelik uygulamalar içindeki çarpıcı ve aykırı noktalar da dile getirilmiştir. Dolayısıyla yapılan muhalefet iktidarın tüm kurumları ve temsilcileriyle birlikte varlığına yöneliktir. Zaten incelenen yazılarda ,ki 1945-1950 dönemini kapsar, iktidarı temsil eden herhangi bir kişinin övgüsüne rastlanmamıştır.

“Bir Damla” fıkraları işleniş şekli itibariyle gündelik olayları yakından takip etmeyen

ya da haberdar olamayan kişilere kısacık da olsa bir haber iletme niteliğine de sahiptir. Okuyucunun, gözden kaçırmış olduğu herhangi bir icraat bu sütunda eleştirilirken aynı zamanda haberi de verilmektedir. Bu sütunu günlük takip edenler, bu bilgileri yorumuyla birlikte almaktadırlar.

¹⁹² Tan, “Bir Damla”, “Kös Dinlemişlere İthaf”, 1 Mart 1949

Birkaç satırda bunu başarabilmiş olmak Bedii Faik'in gazeteci kimliğiyle birlikte yazarlıkta ki becerisini de kanıtlamaktadır:

“ Vaktiyle biz: Memurlar arasında namuslular bir yana, fakat rüşvet alanlar çoktur.

Onlar: Hayır, pek azdır. Memurlara teşekkür ve tebrikler.

Vaktiyle biz: Aman! Suistimal aldı, yürüdü.

Onlar: Asla... Tek tük vakalar vardır. Memurlara sevgiler.

Şimdi işitiyoruz ki, suistimal ve rüşvetle mücadele için, dehşetli kararlar alınıyormuş.

Horuzu kışkırtmışlar: şu dünyaya ne faydan var.

Kanatlarını çırparak:

Ah! Demiş. Öyleleri vardır ki, güneş beyinlerine vurur da, ben ötmeden gün doğduğunu yine anlayamazlar!”¹⁹³

1945 yılında savaşın bitmesiyle birlikte dünyaya hakim olan demokrasi havası Türkiye'yi de yakından etkilemiş, özellikle de Türkiye'nin San Francisco Konferansına çağrılması geleceğin demokrasi üzerine kurulacağını göstermiştir. Ancak Türkiye'de demokrasi söylemleri sadece sözlerde ve çok partili hayata geçiş pratiğinde kalmış, gündelik yaşam içindeki uygulamaları gerçekleştirememiştir. Bu gün 2.Cumhuriyetçiler tarafından da ısrarla öne sürülen bu durum doğal olarak dönemin gazetecileri tarafından da sorgulanmış ve Bedii Faik'in fıkralarına da taşınmıştır. Bu türdekiler yine, demokrasiyi gerçek anlamda hayata intikal ettirememiş olan iktidarın hicvedilmesiyle şekillenmektedir:

“ Evvelki gün İzmir'e gitmek üzere Yeşilköy'den hareket eden bir yolcu uçağı, havanın müsait olmasına rağmen, anormal bir seyir takibine başlıyor. Evvela tecrübeli yolcuların dikkatini çeken bu hal, bilahare bütün yolcularda bir huzursuzluk ve korku yaratıyor. Nihayet soruyorlar; meğer acemi bir pilota ders gösteriliyormuş!

Doğrusu bizim memleketin halini tasvir için, bu uçak seferinden daha canlı bir numune zor gösterilir.Hava pek müsait olduğu halde, dört senedir anormal bir seyir takibettiğimiz demokrasi semasında bocalayışımızın sebebi, hep acemi pilotların talimlerinden ileri gelmiyor mu?”¹⁹⁴

¹⁹³ Tan, “Bir Damla”, “Sabahlar Hayrolsun”, Şubat 1949

¹⁹⁴ Tan, “Bir Damla”, “Tecrübe Tahtası”, 8 Şubat 1949

Basının demokrasi karşısındaki duruşuna Bedii Faik'in anı kitabında da yer verilmiş ve burada da yazılarında olduğu gibi yine tamamlayıcı bir manzume kullanılmıştır:
“... ”

Kedim henüz bir yaşında
Uyuyor soba başında
Hem cesurdur hem kurnaz
Bir tıkırtı duyar duymaz
Uyanır, aslan kesilir
Gözleri volkan kesilir.....”¹⁹⁵

Basın 1947’lerde aynı böyle bir kediye benzetilmiştir. Henüz, tam anlamıyla yerleşip, tüm kurumlara yansımamıştır ama basın, artık demokrasiden vazgeçmek niyetinde değildir ve her ne kadar zaman zaman uysallıkla hareket etse de , demokrasinin tehlikeye girdiğini anladığı anda bir aslan gibi kükremekte ve cesaretle korumaktadır.

“Milli Şef” dönemi basınında Bedii Faik’le başlayan ve sonraki yıllarda bir süre Doğan Nadi’nin aynı tarz yazılarıyla¹⁹⁶ devam eden fıkra geleneği Bedii Faik’in gazeteciliği fiilen bırakmasıyla birlikte son bulmuştur. Bu kişiler bu geleneği sürdürürken aynı zamanda derdini küçücük bir köşede anlatabilme hünerini de göstermişlerdir. Bugün anladığımız anlamdaki köşe yazarlığından çok farklı bir üslup geliştirilmiş ve hiciv sanatı bir gazetecinin kaleminden okuyucuya aktarılmıştır. Bu yazılar tarzının ilk ve son örnekleri olarak günümüze kadar gelmiştir. Pratik zekanın, halkı tanımanın, okuyucunun varlığıyla yaşamının ve bir amaç için mücadele etmenin temsil edildiği bu fıkralar, aynı zamanda bir dönemin genel mahiyetiyle kolayca çözümlendiği ipuçlarıdır.

¹⁹⁵ Bedii Faik, a.g.e., 1.cilt, s.137

¹⁹⁶ Doğan Nadi fıkralarını 1946-1948 yılları arasında Tasvir gazetesinin 1.sayfasında “Bir Dakika” başlığı altında yazmıştır.

Yüzlerce fıkra içinden seçilen örnekler, tam da varılan bu yargının kanıtları olarak sunulmuştur. Son örneğe, yazarımızın ince alayının en güzel ifadesi olduğu gibi aynı zamanda 1946 seçimleri sonrasında çok fazla tartışılan CHP'nin seçimlere hile karıştırdığı iddiasının da muhalif bakış açısıyla değerlendirilişidir:

“-Genel seçimler yenilenmezse iktidarı zorla ele geçirmiş olanları yerlerinden atmak icabedecek!

Ne o? Şaşırdınız. “İktidarı zorla ele geçirmek! Tamam... Yüz bilmem kaçınıcı madde değil mi?

Fakat dostlar, bu bir dış politika yazısıdır. Dö Gol'ün nutkundan bahsediyorum.

Yani vak'a Fransa'da geçer...”¹⁹⁷

4) BEDİİ FAİK'İN GAZETE YAZILARININ GENEL DEĞERLENDİRMESİ

Bedii Faik'in dönem içindeki muhalif tavrını kanıtlamak üzere incelenen 1946-1950 yılları arasındaki Son Saat, Tasvir ve Tan yazıları sonucunda şu kanaatler ağırlık kazanmıştır:

- 1) Bedii Faik gerçek bir muhaliftir. 1945 yılında gazeteciliğe başlamış olması, gazetecilikte takip edeceği yolun kendiliğinden çizilmesini sağlamıştır. O güne kadar toplumsal ve siyasi hayatta yaşananlar, savaşın getirdiği yoksunlukların halktaki tezahürü, Bedii Faik'in de bu sıkıntıları yaşayan halktan biri olması ve önceki yıllarda biriktirdiği tepkiler yazılarıyla birlikte gazete sayfalarına yansımıştır.
- 2) Kendisi de Tasvir gazetesi yazarı olan arkadaşı Kadri Kayabal'la girdiği iddianın sonucunda 17 fıkra üretmesi, bu tepkinin kolayca yazıya aktarılmasının sonucudur. Bedii Faik bir Atatürk'çüdür. Atatürk dönemini yaşamış, devrimlerin sonucunu yakın çevresinde görmüştür.

¹⁹⁷ Tan, “Bir Damla”, “Evlerden Irak”, Şubat 1949

- 3) Ardından gelen İsmet İnönü'yle birlikte yaşananlar, muhalefetinin temel dayanağıdır. Gazeteci olmasıyla, baskının basındaki yansımalarına şahit olması , muhalif bakışını daha da arttırmıştır.
- 4) Bedii Faik, yazılarına Son Saat gazetesininin 1.sayfasında yer alan fıkralarla başlamıştır. Demirkırat, Tasvir ve Tan gazetelerinde bu fıkralara uzun yazıları da eklenmiştir. Uzun yazılar, iktidarın günlük icraatlarını anlatırken eleştirmeyi amaçlamaktadır. Çok partili hayata geçişle beraber yazılardaki muhalefet artarak devam etmiştir. Bu tür yazılarında hikayelere yer vermemiş, doğrudan kendi fikirlerini aktarmıştır.
- 5) Bedii Faik aynı zamanda iyi bir okuyucudur. Yazılarından anlaşıldığı üzere bütün günlük gazeteleri, diğer yazarların yazdıklarını ve haberleri yakından takip etmiştir. Detaycı bir kişiliğe sahiptir. Diğer yazılarda aktarılan olayları ve ifadeleri kendi bakış açısıyla yeniden yorumlayarak, içlerindeki çelişkileri kendi satırlarına taşımıştır.
- 6) Bedii Faik, aynı zamanda dili manipüle etme yeteneğine sahiptir. Özellikle fıkraları bunun açıkça görülebildiği örneklerdir. Olayları ve iktidarın söylemini kendi muhalif tavrına göre yeniden yorumlamış ve farklı bir anlam katmıştır. Aynı zamanda en hakaretane sözleri, bu yeteneği sayesinde kolayca kullanabilmiş, sözlerin yan anlamı ancak derinlemesine tahlil edildiğinde ortaya çıkmıştır.

- 7) Bedii Faik'in yazıları bir ideolojiden çok, yaşananların yanlışlığındaki nedenlerin aktarılmasıdır. Antidemokratik idare biçimi, zamlar, vergiler, adalet mekanizmasının taraflı işleyişi, basına uygulanan ağır cezalar, yaklaşan genel seçim ve umut bağlanan yeni bir iktidar yazıların ana temalarıdır. Ama hepsinin altında saklı olan insan onuru ve gazetecilik itibarının korunması çabasıdır.
- 8) Bedii Faik, aslında günümüzdeki sözlük karşılığı güldüren hikaye olan fıkraların, gazetecilik mesleği içindeki yaratıcısıdır. Nüktedan kişiliği , bu yazılarda, muhalif bakış açısıyla birleştirilmiş ve hicvin mizahla uyumu ortaya çıkmıştır. Böylece fıkralar kolaylıkla anlaşılır ve birbirine aktarılır bir nitelik kazanmıştır. Buradaki amaç, halkın, iktidarın benimsediği rejimi ve icraatlarını sorgulayabileceği malzemeyi üretmektir.
- 9) Bedii Faik'in fıkra üslubu bir yanıyla Nasreddin Hoca'yı, bir yanıyla La Fontaine'i anımsatmaktadır. Tasvir gazetesinde "Tepeden İnme" ve "Pazar Saatleri" sütunlarında yazdıkları tam bir Nasreddin Hocavari fıkralardır. Gündelik yaşam içindeki anekdotlar iktidara ve yöneticilere uyarlanmış, bu olaylarda herkesin göremediği can alıcı noktalar, mizahi öğeler ve hazır cevaplıkla okuyucuya aktarılmıştır. Hazır cevaplık belki de Bedii Faik'in fıkra yazmasını sağlayan en karakteristik özelliğidir. Tan gazetesinde "Bir Damla" başlığı altında yazılan fıkralarsa La Fontaine hikayelerine benzer ipuçları taşımaktadır. Çünkü bu fıkralar Tasvir'dekilerden farklı olarak hayvan hikayeleriyle şekillenmiştir. En belirgin hayvan ise iktidarla özdeşleştirilen kargadır. Karga, ilgili hikayelerin hepsinde görüntüsü çirkin, sesi çirkin,

seilmeyen bir hayvan olarak tasvir edilmiştir. Bedii Faik’e göre, iktidarla ortak yönü çoktur. İncelenen bütün diğer hikayelerdeki olaylar da yine hayvanlar arasında geçen diyaloglarla aktarılmıştır. Pek çoğunda hayvanlar ele alınan konu veya insana uygun olarak kişiselleştirilmiştir.

8) Bedii Faik, yazılarında sohbet tarzını benimsemiştir. Her yazısı bir nevi karşılıklı konuşma havasını yansıtmaktadır. Biz (şahsım anlamında) kelimesini sıklıkla kullanmış ve çoğu zaman yazılarını karşısındakine sorduğu anlamlı bir soruyla bitirmiştir. Bu sorunun cevabı aslında yukarıdaki satırlarda açıkça verilmiştir, ancak bu yöntemle okuyucunun bunu teyid etmesi istenmektedir. Bedii Faik’in kitapları da bu yazı tarzının toplu örnekleridir. Anı kitaplarını da aynı üslupla, okuyucusuyla konuşur gibi akıcı bir ifadeyle yazmıştır. Nitekim Ek 1.de kendisiyle yapılan röportaj incelendiğinde anlatımında herhangi bir farklılığın olmadığı görülecektir.

9) Bedii Faik, tüm muhalif tavrına rağmen hiçbir zaman bir parti mensubu olmamıştır. Bunun nedenini, Demirkırat gazetesinde yazarken, bu gazetenin Demokrat Parti yayın organı haline getirilmesi sebebiyle duyduğu rahatsızlığı Samet Ağaoğlu’na anlatırken kullandığı ifadeden öğreniyoruz:

“ ... Fikret Bey partili, ama ben değilim ve asla da olmak istemem. İstemem çünkü tabiatımı bilirim, bir partinin kuralları benim için pekala bir cendere hüviyetini kolayca kazanabilir...”¹⁹⁸

Kendisinin de açıkladığı gibi bu durum ona her iktidar döneminde kalem

bağımsızlığı sağlamış, başlangıçta sempatiyle baktığı bir partinin yanlış icraatlarını kolaylıkla eleştirebilmiştir. Oysa ki, “Milli Şef” basınının en belirgin

¹⁹⁸ Bedii Faik, a.g.e., 1.cilt, s.107

özelliklerinden biri de önemli kalemelerin hepsinin aynı zamanda iktidar milletvekilleri olmasıdır. Ancak Bedii Faik, en baştan ortaya koyduğu muhalif tavrıyla bunun kendisi için mümkün olmadığını göstermiştir.

Aslında Bedii Faik'in diğer mebus-gazetecilerle arasındaki farklar bu tavrı ve mebusluğu seçme-yişiindeki nedenleri belirlemiştir.

Bedii Faik gazeteciliğe başladığında 24 yaşındadır. Oysa mebus gazeteciler, Örneğin Falih Rıfkı Atay, Hüseyin Cahit Yalçın, Necmettin Sadak v.b. gazeteciler uzun zamandır yazı hayatının içinde yer almaktadırlar ve politikaya Atatürk'ün talebiyle girmişler, İsmet Paşa'yla devam etmişlerdir. Onlar için CHP, öncelikle Atatürk'ün partisidir.

Bir diğer neden gazeteciliğe başlayana kadar Bedii Faik'in "Milli Şef" iktidarını ve seçtiği rejim biçimini kavramış olmasıdır. Yazılarına başladığında, iktidarın yanında mı yoksa karşısında mı yer alacağını çoktan belirlemiştir. Ancak muhalif tavrı basına uygulanan yaptırımlarla ve okunan bir yazar olma ayrıcalığıyla daha da şiddetlenecektir.

- 10) Son olarak Bedii Faik, "Milli Şef Dönemi Basınının" verdiği varolma mücadelesinde, kalemini bu mücadeleyi kazanmaya adanmış önemli bir gazeteci ve yazardır. Antidemokratik bir ortamda gazetecilik yapmanın tüm ağırlığını omuzlarında hissetmiş, defalarca cezai müeyyideye tabi tutulmuştur. Dönemin Babıali'si o güne kadarki kemikleşmiş yapısıyla geçit vermeyen bir kale olmasına rağmen tutunmayı başarmış ve son yıllarda yayınlanan anı kitaplarıyla da bu tarihi günümüze taşımıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türk gazeteciliğinin matbuattan başlayıp basına ve medyaya kadar geçirdiği süreç, Türkiye Cumhuriyeti tarihiyle paralellik gösteren bir sistem içinde geçmiştir. Önce Atatürk'le yaşanan tek parti dönemi, sonra İsmet İnönü'nün kendini "Milli Şef" ilan ederek , dönemin faşizmle yönetilen ülkelerinin yürüttüğü idare sistemini benimsediği tek parti dönemi, çok partili hayata geçişle beklenen demokrasi anlayışı ve bu anlayışın zaman içinde bertaraf edilmesi, devam eden çok partili hayat, koalisyonlar ve günümüz.

1945-1950 yılları arasında basın organları için başlıca amaç, çok partili demokrasinin yaşatılması üzerinde toplanmıştır. Basın, biri diğerinden doğmuş partilerde, yönetici kadronun savaş sonrasındaki yeni koşullara uyum sağlayan , toplumsal dönüşümü devam ettirecek olan, popülist mobilizasyona daha yatkın ilerici kesimini desteklemiştir. Bu bir anlamda Batılılaşmanın doğal seyridir.¹⁹⁹ Ancak bu gerçek, siyasal iktidarın basın üzerindeki baskısını tamamen kaldırmamıştır.

Basın bu yönetim biçimlerinin içinde bazen fikir özgürlüğünün getirdiği nimetleri sonuna kadar kullanırken, çoğu zaman da iktidarın getirdiği baskı neticesinde oluşan varolma mücadelesi vermiştir.

Bu tez, ne yaşanmamış bir tarihin ve o tarihin getirdiği koşulların bilinçsizce bir eleştirisi, ne de bugünden düne bakmanın getirdiği üstünlüğün bir aymazlığıdır.

¹⁹⁹ Gürkan, a.g.e., s.465

Sadece,tamamen kaynaklara dayandırılarak edinilmiş fikirler doğrultusunda, 1945-1950 yılları arasında verilen basın mücadelesinin yeniden yorumlanmasıdır.

1938 tarihinde İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığına seçilmesiyle başlayan ve 1950 seçimlerine kadar yaşanan süre, uluslararası konjoktürde popülerlik kazanmış bir yönetim biçimi olan otoriter devlet anlayışının tüm organlarıyla etkili olduğu ve İnönü tarafından da hararetle benimsediği yılları kapsar. Atatürk döneminde de denenmiş çok partili hayata geçiş pratiklerine rağmen tek partili bir sistem etkili olmuştur. Buna rağmen bugün, tek partili dönem olarak anılan sadece İnönü dönemidir..

İnkılapların yapıldığı, Cumhuriyet'in ilan edildiği, ülkenin köyünden kentine kadar yeniden inşa edildiği dönem, bu yeniden doğuş nedeniyle tek partili dönem olarak değil , Atatürk dönemi olarak kabul görmektedir. Ancak 1937'de İsmet İnönü ile Atatürk arasında yaşanan gerginlik ve ardından gelen kopuş, bir sonraki dönemi neredeyse tetiklemiştir. Çünkü İnönü, başa geldiği andan itibaren Atatürk döneminde etkili olan ve onun misyonunu sürdürmeyi bir görev bilen devlet adamlarını tek tek bulundukları kadrolardan almış ve yerine kendi taraftarlarını yerleştirmiştir. Atatürk'e beslediği derin muhabbeti(!) yeri geldikçe dile getiren İnönü, kendi dönemine vasiyet olarak intikal etmiş yenilikleri başlangıçta desteklese bile, önce savaşın sonra da seçimi kaybedecek olmanın getirdiği psikolojiyle tamamen yoketmiştir.

İnönü, aslında partiler üstü bir devlet adamı olarak kabul edilmektedir. Savaş meydanlarında gösterdiği kararlılık ve mücadeleyi, barış zamanında gerçekleşen konferanslarda da kanıtlamış ve dünya liderlerinin gözünde haklı bir prestij kazanmıştır. Ancak Cumhurbaşkanı ve CHP Genel Başkanı olarak gösterdiği performans, bu prestije gölge düşürmüştür. Kendi döneminde işbaşına getirdiği bürokratlar tarafından istenildiği gibi yönetilmekle beraber, pek çok karar ve direktifi doğrudan kendisi vermiştir. Bu durumun en ciddi örnekleri bizzat basın tarafından yaşanmıştır.

1938 yılına kadar basın , tamamen Atatürk inkılaplarının yanında, gönülden destekleyici olarak görev yaparken, İnönü'nün Cumhurbaşkanı seçilmesiyle bu desteğe devam edeceğini beyan etmiş, ama 1938 yılında değiştirilen Matbuat Kanunu'ndan sonra mücadelesine başlamıştır. Çünkü bu kanun bir anlamda basının zincire vurulması ve kapalı bir dünyaya hapsedilmesidir.

2. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte, halkın infiale kapılmaması için benimsenen politika aslında çok da yersiz bulunamaz. Zaten bu dönemde kendiliğinden taraf olan Almancı ya da İngilizci yazarlar çok da sıkı bir denetime tabii tutulmamışlardır. Bunun en önemli nedeni o tarihlerde savaşı hangi tarafın kazanacağını çok da belirli olmamasıdır. Sonuçta bu da İnönü'nün güttüğü denge politikasının paralelinde gerçekleşen bir harekettir. Ancak bu dönem yine de direktiflerin sık sık basını yönlendirdiği ve Milli Şef'in özellikle kendisiyle ilgili haberlerinin yayınlanmasını istediği bir dönem olarak görülmektedir.

1945 yılı sadece savaşın değil, dünyaya hakim olan ideolojilerin de bitmesi demektir. Batılı devletlerin zaferi aynı zamanda demokrasinin de zaferidir. Oğünden itibaren hakim olan hava, iktidardan basına uzanan hiyerarşide yumuşamanın ve kısmi özgürlüklerin habercisidir. Nitekim İnönü'nün 19 Mayıs 1945 tarihli konuşması “çok partili” hayata geçişin müjdesini verirken, aynı zamanda basın da bu çokseslilik içinde yer alabileceğini göstermiştir. 1946 seçimleri öncesi, muhalif gazetelerde Demokrat Parti'yi destekleyen yazılar sıklıkla yer almaya başlamıştır.

Gerçi Demokrat Parti'nin kuruluşundan önce basında yükselen demokrasi nidaları , partiden önce basının çok partili hayata geçişinin kanıtlarıdır. Nitekim, Celal Bayar ve Adnan Menderes, destekleyici yazılarının kendilerine atfedileceği endişesiyle Bedii Faik'i uyarma ihtiyacı duymuşlardır. 1950 seçimlerine doğru giderken “Milli Şef” , bu seferde, çevresindeki kişilerin uyarılarını dikkate alarak seçimi kaybetme riski dolayısı ve basının desteğini alabilmek amacıyla basın üstündeki baskıları hafifletmiştir. Ne var ki, bu hafiflemenin getirdiği özgür ortamda yazılanlar daha çok Demokrat Parti lehinedir.

1938 yılından 1950'ye kadar süren Matbuat Kanunu yaptırımları, Matbuat Umum Müdürlüğü, Basın Yayın Umum Müdürlüğü ve son olarak da Sıkıyönetim Komutanlıklarına verilen denetleme yetkileri basının hareket kabiliyetini sınırlarken, bu sınırları zorlayanlar cezai müeyyidelerle karşılaşmıştır. Bu müeyyidelerin sonuçları zaman zaman oldukça trajik olaylara yol açmış, ancak ne “Milli Şef”, ne de kurumları bu sorumlulukları üstlenmemiştir.

Dönemin basınının içinde bulunduğu şartların, bir varolma mücadelesi yaratmasının en önemli sebepleri şunlardır;

1. Basının bir örtülü sansür gölgesinde faaliyet göstermesi: Bu yıllar içinde farklı denetim mekanizmaları devreye sokulmuş olsa da “sansür” kelimesi hiçbir şekilde kullanılmamıştır. Dolayısıyla zaman zaman bu kurumlar tarafından önceden basına iletilen tebliğler ve CHP’nin resmi yayın organı Ulus Gazetesi’nde Falih Rıfkı Atay’ın bir beyanat niteliği taşıyan yazılarının haricinde basın önceden belli bir denetime tabi tutulmamıştır. Ancak “Milli Şef” kurumları, yazıların hemen arkasından beğenmediklerini cezalandırma yoluna gitmiş, gazeteleri uzun süreli olarak kapatmıştır. Önceden bir denetimin olmaması, hem basındaki muhalif kalemlerin fişlenmesini sağlamış, hem de iktidar elinde bulundurduğu subjektif yargılama keyfiyetini sonuna kadar kullanma şansına sahip olmuştur. Ayrıca “sansür” kelimesinin hiçbir yerde kullanılmamış olması dış ülkelerdeki yayın organlarının tepkilerini de bir ölçüde azaltmıştır.

2. Basın mensuplarına uygulanan cezalar: “Milli Şef” in ve kurumlarının gazete yazarlarına uygulanmasını haklı gördüğü cezalar, aslında gazetelerin yayın hayatlarının tamamen bitmesine neden olacak niteliktedir. Çünkü uzun süreli kapatmalar , gazetelerin mali yüklerini arttırmış, çalışanlara maaş ödeyemeyecek hale getirmiştir. Nitekim, Ahmet Emin Yalman, Vatan gazetesinde yayınladığı “Berraklığa Doğru” seri makalelerinin ardından gazetesinin 45 gün kapatılması üzerine önemli bir dönüm noktasına gelmiştir. Gazete yazarlarının zaten halkın bir parçası olarak savaşın getirdiği ekonomik şartlar içinde yaşam mücadelesi verdiği bir sırada , tek gelir kaynaklarının da kesilmesi son derece güç günlerin

yaşanmasına neden olmuştur. Bazen de gazetelerle birlikte matbaalar da kapatılmış ve basın mensuplarının gelir kaynakları tamamen kesilmiştir.

Bu koşulların caydırıcı olamamasının en önemli sebebi, gazete sahiplerinin kendilerinin de birer yazar kimliği taşımalarıdır. Dolayısıyla gazetesini kapatılan hiçbir gazete sahibi bunun mesuliyetini yazıları sebep olmuş olsa da yazarlarına yüklememiştir.

Bu dönemde uygulanan cezalar , sadece gazetelerin kapatılmasını içermez, aynı zamanda bireysel olarak yazarlara uygulanan cezalarda mevcuttur. Örneğin Eşref Şefik ve Peyami Safa uzun süreli olarak yazı yazmaktan men edilmişlerdir. Bu bir gazeteciye verilecek en ağır ceza olmaktadır.

Ayrıca dönemin İstanbul Emniyet Müdürü'nün Bedii Faik'e söylediği “seni pencereden aşağı atarım, sonra da intihar etti diye zabıt tutarım” sözleri oldukça trajiktir. Bedii Faik'in dediği gibi “kimbilir kaç kişi atılmıştır, bunu bu kadar rahatlıkla söylemesi merak uyandırıcıdır.” İşin daha da ilginç yanı daha sonra İnönü'ye bu olayı anlatmasına rağmen, adı geçen kişinin Emniyet Genel Müdürlüğü'ne atanmasıdır.

3. Basının üzerindeki demokles kılıçları: Matbuat Kanunu, özellikle 50. Ve 51.maddeleri neredeyse tarihe geçmiştir. 50.madde memleketin umumi siyasetine dokunacak yayınlara ait cezai yaptırımı içerirken, bu aynı zamanda “Milli Şef” , ne yaparsa yapsın eleştirilmeyecek demektir. Nitekim daha sonra gönderilen bir tebliğle “Milli Şef” haberlerinin sadece Anadolu Ajansı'ndan gönderilen şekilde

yayınlanacağı bildirilmiştir. Bu madde basının muhalif kalemlerinin kanadını kırmaya yöneliktir. Ancak istenilen başarıyı gösterememiştir. Örneğin; Bedii Faik, “Milli Şef”e muhalif yazılar yazan, onun da hicvedilebileceğini gösteren ilk yazardır ve tüm cezalara rağmen yazmaya devam etmiştir.

51.madde ise “Türkiye’de veya yabancı bir memlekette çıkan ve bu kanunun birinci maddesinde yazılı olan matbuaların dağıtılması ve Türkiye’ye sokulmasına” ilişkindir , ancak iktidarın hangi hallerde,ne tür yayında bulunulduğu takdirde toplatma kararı alacağı açıklanmamıştır. Bu da yine iktidarın duruma göre , istediği keyfiyette hareket edeceğinin ifadesidir.

İktidara yaslanarak hareket eden Matbuat Umum Müdürlüğü ise, yine iktidar eliyle, iktidar adına görev yapmakta ve aynı keyfiyeti kullanmaktadır. Sonraki yıllarda sıkıyönetim uygulamalarının arkasına sığınarak hareket edilmesi, yine iktidarın kendi meşruiyetini ispat için başvurduğu bir yöntemdir.

Savaş yılları boyunca gerçekleşen yaptırımlarda, savaşın getirdiği koşullar ve birlik beraberlik ruhunun zedelenmemesi için gereken uygulamalar olduğu bahanesine sığınılmış olsa da hem dönemin yazarları tarafından, hem de günümüzdeki kaynaklar tarafından bu bahane geçerlilik taşımamaktadır.

4. Mebus gazetecilerin varlığı ve basın özgürlüğünü üzerine yazdıkları:

1938-1950 yılları arasında TBMM içindeki pek çok kadroyu teşkil eden mebus gazeteciler, durumlarının gerektirdiği şekilde hareket etmiş ve iktidar söylemini

desteklemişlerdir. Falih Rıfkı Atay ve Hüseyin Cahit Yalçın bu yazarların önde gelenleridir. Bu kişiler tarafından yazılan yazılar, doğal olarak basının yaşadığı sıkıntılar şöyle dursun, tam aksine basın özgürlüğünün olduğuna yöneliktir. Dolayısıyla mebus gazeteciler bir nevi duyarsızlık içindedirler ve basının verdiği mücadeleyi desteklememektedirler.

İktidarın böyle pek çok gazeteciyi, milletvekili sıfatıyla elinde tutuyor olması da ayrı bir güç teşkil etmektedir. Parti içindeki kadroların bu kişilere ayrılmış olması iktidarını meşrulaştırmak isteyen bir partinin en önemli silahı olarak görünmektedir. Çünkü bu yazarlar, aynı zamanda çok okunan ve halkı yönlendirme gücüne sahip olan yazarlardır. Bu sayede “Milli Şef” yönetimi muhalif yazılara karşı kendini savunacak bir kalemşörler topluluğu yaratmıştır.

Mebus olan ve olmayan gazetecilerin ortak özelliği Kemalist ideolojinin savunucusu olmalarıdır. Bu kişilerin savundukları fikirler, Cumhuriyeti kuran, ondan sonar siyasal yapıyı şekillendiren elit kesimle aynı ortamlarda oluşmuş, aynı tarihsel süreçten geçmiştir.²⁰⁰ Gazeteciler bu dönemde siyasal iktidarla halk arasındaki köprüyü oluşturmuşlardır. Ancak mebus gazetecilerin iktidarın sözcüsü olmaları, basını kendi içinde de bir mücadeleye sürüklemiştir.

5. Teknik imkansızlıklar, sayfa tasarımına müdahaleler: Bu dönemde gazetelerin Sayfa sayısı 6'yı geçememektedir. Üstelik bu sayfalar son derece kalitesiz kağıtlardan oluşmaktadır. Sadece Ulus gazetesi daha iyi bir kağıda ve 8 sayfa basılabilmektedir.

Ayrıca sayfa düzeninden haberlerin puntosuna kadar tüm teknik konulara iktidarın müdahalesi vardır. Bu müdahalenin en belirgin örneklerinden biri de “Milli Şef” ve ailesine ilişkin haberlerin yayınlanacağı yer ve şekildir. “Milli Şef” ve ailesine ait haberler, sayfanın üstünde, gazete logosunun sağında veya solunda yayınlanmak zorundadır. Hatta gece gelen haberi bu şekilde vermediği, sayfanın altında neşrettiği için Akşam gazetesi geçici olarak kapatılmıştır.

Yukarıdaki örneklerin gösterdiği üzere, iktidar sadece içeriklere değil, tamamen gazetecilik pratikleri içinde değerlendirilmesi gereken faaliyetlere de ceza vermiş, böylece tek yetkili organın, tek karar merciinin kendisi olduğunu kanıtlayabilmek adına otoriter yönetiminin karanlığında varolmasını istediği basını baskıyla yönlendirmeye çalışmıştır.

6. Basın Birliği’nin hakimiyeti: Asıl olarak gazeteciliği gerek meslek olarak kurmak, gerek onun mensuplarına şimdi için ve yarın için emniyet vermek ve gazetecilik hizmeti vasıflarını tespit etmek üzere kurulan Basın Birliği, gerek idare heyetinin, gerekse haysiyet divanı üyelerinin mebus gazetecilerden oluşması nedeniyle gerçekte iktidarın bir başka denetim aracı olarak işlev görmüştür.

Üstelik Basın Birliği, “basın kartı” gibi hem gazeteci kimliğini meşrulaştıran, hem de ekonomik olanaklar sağlayan bir yetkiyi de elinde bulundurmaktadır. Çünkü bu karta sahip olmayanlar bir nevi stajyer gazeteci olarak kabul edilmekte,

²⁰⁰ Gürkan, a.k., s.462

bulunduranlarsa gazeteci sıfatını taşımaya hak kazanmaktadır. Ayrıca yine dönemin ekonomik yoksunlukları kartın getireceği bedava avantajları daha da cazip hale getirmiştir.

Dolayısıyla , her gazeteci bu karta sahip olma gereğini duymaktadır. Ancak kartın verme yetkisi iktidarın temsilcilerinin elindedir ve Basın Birliği, Matbuat Umum Müdürlüğü'nün bir nevi yansımasıdır.

Yukarıda sayılan maddelerin içeriklerinden de anlaşılacağı üzere, “Milli Şef” dönemi basını her türlü zorluğa ve baskıya rağmen ayakta kalabilmenin mücadelesini verirken, aynı zamanda yaptırımlarından kaçamayacağını bilmenin tedirginliği içinde muhalefet etmeyi de göze almıştır.

Bedii Faik, dönemin önemli gazetecilerinden olma kimliğini taşıırken, aynı zamanda “Milli Şef”e muhalefet edilebileceğini gösteren yazılarıyla dönem içinde ayrı bir yere sahip olmuştur. Son Saat’te başlayan yazı hayatı, Tasvir, Demirkırat, Tan, Milliyet, Yeni İstanbul ve Dünya gazetelerinde devam etmiş, hem “Milli Şef” döneminde, hem de Demokrat Parti Dönemi’nde muhalif yazılarıyla dikkat çekmiştir. En önemli özelliği hiçbir partiye dahil olmamasıdır. Tek parti döneminde “Milli Şef”i eleştirip, Demokrat Parti’nin gelişini desteklerken, Demokrat Parti hükümeti dönemindeki yanlış uygulamalardan sonra da bu partiye muhalefet eden yazılar yazmıştır. Nitekim, bunu Adnan Menderes’le olan bir görüşmesinde de şöyle açıklamıştır:

“ icraatınıza yönelen her tenkidi CHP’ye bağlamanızı kabul etmek imkansız. Mesela ben, dört yıl boyunca CHP’yi yererken DP’li olmadığım gibi, sizin icraatınızı tenkit ettiğim zaman da CHP’li olmayı kabul etmiyorum”²⁰¹

Muhelif yazılarıyla tanınmakla birlikte , gerçek bir polemikçi olarak da tanınmaktadır. Ancak Bedii Faik’in bu konudaki tutumu da gazeteciliğe bakış açısını göstermektedir. Faik, polemiği son derece ciddi bir iş olarak görmekte, adeta bir stratejist mantığı içinde yapılması gerektiğini söylemektedir.

Dönemin ünlü kalemliyle yaptığı polemikler bugün bile pekçok kitapta yer almaktadır.

Bedii Faik’in , dönemin tüm saygıyla anılması gereken yazarları gibi önemli bir özelliği de gazetecilik mesleğine gönül vermiş olması ve bu özelliği nedeniyle de gazeteciliğe başladığı yıllarda , kendi içine dönük bir topluluk içinde bile kendini kabul ettirmesidir. Gazeteciliğe ve okuyucuya duyduğu saygı , onu zaman zaman zor kararların eşiğine getirmiş, hatta bu kararı vermek zorunda bırakmıştır. Örneğin; Tasvir gazetesinde yazarken, gazete sahibinin Nihat Erim hakkında fazla yazı yazmaması konusunda uyarılması nedeniyle gazeteden ayrılırken, Tan gazetesinde yazdığı sıralarda Ali Naci Karacan’la arapça ezana dönülmesine yönelik eleştirel yazıları ve Karacan’ın tam aksi görüşü savunması ve bunun da okuyucu gözünde tutarsız bir duruşu temsil edeceğini düşünmesi nedeniyle buradan da ayrılmıştır.

“Milli Şef” dönemini ve ondan sonraki çok partili hayatın geçirdiği evreleri takip etme şansına sahip olan Bedii Faik, dönemin yaşayan tek gazetecisi olma özelliğini

²⁰¹ Bedii Faik, a.g.e. 2.cilt, s.113

de taşımaktadır. Bu sayede kendisiyle görüşebilme ve o yılları gerçek bir kaynaktan öğrenme ve fikirlerinden yararlanabilme avantajına sahip olmak özellikle önemlidir.

Tez kapsamında incelenen Tasvir ve Tan gazetelerindeki yazıları öncelikli olarak “Milli Şef” ve basın hürriyeti konulu olanlardır. Bu yazılar, içerik analizi yöntemiyle incelenirken, aynı zamanda dönemdeki varolma mücadelesinin kanıtları olarak değerlendirilmiştir. Tasvir’deki yazıları ilk muhalif yazılar olarak kabul edilmesine rağmen, 1950 seçimlerine giden süreçte Tan gazetesindeki yazılarında bu muhalefetin giderek artan bir şiddette devam ettiğini görülmektedir.

Bedii Faik’in bir diğer özelliği de kısa fıkralarıdır. Son Saat’te ve Tasvir’de “taşı gedğine” başlığını taşıyan bu fıkralar, Tan’da yazarken “Bir Damla” başlığına taşınmıştır. Fıkralar daha çok günlük gelişmelerin veya diğer gazete yazarlarının yazılarının hicvedilmesine yöneliktir.

Bedii Faik’in yazı hayatının en ilginç anlarından biri de , sonraki yıllarda İsmet İnönü ile geçirdiği, sohbet ettiği zamanlardır. Bu anlarda konuşulanlar, Faik’in İsmet İnönü hakkındaki geçmişte muhalefet ettiği görüşlerini değiştirmemiş, tam aksine ne kadar haklı olduğunu ispat etmiştir.

“Milli Şef Dönemi” basını ve onun en önemli temsilcilerinden Bedii Faik’in yazıları ve anıları matbuattan bu güne basının verdiği varlık mücadelesinin kanıtları olarak ortaya konulmak amacıyla ele alınmış ve incelenmiştir.

Dönem içinde yaşananlar, bugünlere gelen yolların üzerindeki duraklama noktaları olarak görülmektedir. Köy Enstitülerinden, Varlık Vergisine, Toprak Reformundan Basın Rejimine kadar , başlamış ama bitirilmemiş tüm devrimler, ya da iktidarın meşruiyetini zaman içinde yok eden tüm yanlış uygulamalar bu dönemin bugün bile tartışılmasının nedenlerini oluşturmaktadır. Ancak bunların içinde, halkın haber alma özgürlüğüne, basının sahip olması gereken en önemli değer olan fikir özgürlüğüne getirilmiş olan engeller , hangi bahane altında sunulmuş olursa olsun haklılık taşımayacak kadar önemlidir. Bu nedenle otoriter bir devlet yönetimi altında basının verdiği mücadele gerçek bir varolma mücadelesidir.

“Milli Şef” dönemini savaş ve sonrası olarak değerlendirirken objektif bir yaklaşım getirmek adına son tahlilde belki de Bedii Faik’in şu sözlerine kulak vermek gerekir:

“ O devre sempati duymak zordur, ama anlamak mümkündür”.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Ağaoğlu, S. (1972). **Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri**. Ankara: Baha Matbaası.

Akar, R. (1999). **Aşkale Yolcuları: Varlık Vergisi ve Çalışma Kampları**. İstanbul: Belge Yayınları.

Akın, B. F.(2000). **Matbuat Basın Derken.....Medya, 1. ve 2. cilt**. İstanbul: Doğan Yayınları.

Akşin, S. (2001). **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi**.Ankara: İmaj Yayıncılık.

Atatürk, Mustafa Kemal. **Nutuk**. Haz. Prof.Dr.Zeynep Korkmaz (1984). Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (1945). Cilt 1. İstanbul: Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları.

Avcıoğlu, D. (1994). **Milli Kurtuluş Tarihi 1838'den 1995'e, Dördüncü Kitap**. İstanbul: Tekin Yayınevi.

Aydemir, Ş.S.(2000). **İkinci Adam 2.Cilt** . İstanbul: Remzi Kitabevi.

Barutçu, F. A.(1977). **Siyasi Anılar (1939-1954)**. İstanbul: Milliyet Yayınları.

Çavdar, T.(1995). **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950**.Ankara: İmge Kitabevi.

Cihan, A. R. ve A. T. (1989). **Çağdaş Devlet Adamı İsmet İnönü**. Ankara: Tekin Yayınevi.

Dündar, C. (2000). **Köy Enstitüleri**. Ankara: İmge Yayınları.

Gorni, O.(1944). **Toprak Islahatı**. Ankara: TC Başvekalet Yayınları.

Güntekin, R. N. (2003). **Çalığıuşu**. İstanbul: İnkılap Yayınları.

Gürkan, Nilgün. (1998).**Türkiye’de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)**. İstanbul: İletişim Yayınları

Güvenir, O.M. (1991). **2.Dünya Savaşında Türk Basını**. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları:31.

İskit, S. (1943). **Türkiye’de Matbuat İdareleri ve Politikaları**. Ankara: Başvekalet Basınve Yayın Umum Müdürlüğü Yayınlarından:2.

----- (1939). **Türkiye’de Matbuat Rejimleri**. İstanbul: Ülkü Matbaası.

Karakuş, E. (1977). **İşte Ankara (40 yıllık bir gazetecinin gözü ile)**. İstanbul: Hürriyet Yayınları.

Karpat, H.K. (1996). **Türk Demokrasi Tarih**. İstanbul: Afa Yayınları.

Koçak, C. (2000). **Türkiye’de Milli Şef Dönemi**. İstanbul: İletişim Yayınları.

Nadi, N. (1991). **Perde Aralığından**. İstanbul: Çağdaş Yayınları.

Ökte, F. (1976). **Varlık Vergisi Faciası**. İstanbul: Nebioğlu Yayınları.

Sertel S. (1978). **Roman Gibi**. İstanbul: Cem Yayınevi.

Sertel, Z.(1977). **Hatırladıklarım**. İstanbul: Gözlem Yayınları.

Tekil, F. (1989). **İnönü Menderes Kavgası**. İstanbul: Tekil Neşriyat.

Timur, T. (2003). **Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş**. Ankara: İmge Yayınevi.

Timur, Taner (1971). **Türk Devrimi ve Sonrası (1919-1946)**. Ankara: Doğan Yayınları.

Toker, M. (1998). **Demokrasi'mizin İsmet Paşa'lı Yılları**. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Topuz, H. (1996). **100 Soruda Türk Basın Tarihi**. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Toy, E. (1982. 22.Basım).**İmparator**. İstanbul: May Yayınları.

Turan, Ş. (2000). **İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği**.Ankara: Bilgi Yayınevi.

Türkiye Cumhuriyeti 80.yıl kronolojisi (2003). Ankara: Anadolu Ajansı Yayını.

Yalman, A. E.(1997).**Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim 1922- 1971**. İstanbul: Pera Yayınları.

Yeşilyurt, S.(2001). **Atatürk İnönü Kavgası**. Ankara: Hiv Yayınları.

Yetkin, Ç.(2002). **Karşı Devrim 1945-1950**. İstanbul: Otopsi Yayınları.

MAKALELER

Erem, F. (5.8.1980). **“Basının Sorunları ve Örtülü Sansür”**. Milliyet Gazetesi.7.

Gevgilili, A. "Türkiye'de Basın". **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**.
İstanbul: İletişim Yayınları: s.217-218.

Kabacalı, A. "Milli Şef Döneminin Örtülü Sansürü". **Tarih ve Toplum** 38(1987):
83-85.

Koçak, C (2000). "Siyasal Tarih 1923-1950". S.Akşin (Der.) . **Çağdaş Türkiye
1908-1980** (6.Baskı) içinde (164-181). İstanbul: Cem Yayınevi.

-----, "40. Yıldönümünde Tan Olayı". **Tarih ve Toplum** 24(1985): 19-24.

Tunçay, M. "Tek Parti Döneminde Basın, 1925 Takrir-i Sükundan 1945 Tan
Olayına". **Tarih ve Toplum** 38(1987) : 48-49.

Yılmaz, M. "İsmet İnönü Döneminde Bakanlar Kurulu Kararı ile Yasaklanan
Yayınlar 1938-1945. **Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi** 34 (1985): 187-215.

GAZETELER

Akşam (Sahibi: Necmettin Sadak, Basıldığı Yer: İstanbul).

Cumhuriyet (Sahibi: Yunus Nadi. Basıldığı Yer: İstanbul).

Milliyet (Sahibi: Ali Naci Karacan, Basıldığı Yer: İstanbul).

Son Saat (Sahibi: Cihat Baban, Basıldığı Yer: İstanbul).

Tan (1945 Yılı Sahibi: Halil Lütü Dördüncü Başyazarı: Zekeriya Sertel. 1949 Yılı

Sahibi : Ali Naci Karacan , Basıldığı Yer: İstanbul).

Tasvir (Kurum Sahibi: Ziyad Ebüzziya. Sahibi: Cihat Baban , Basıldığı Yer: İstanbul).

Ulus (Sahibi: CHP Ulus Müessesesi, Basıldığı Yer: Ankara).

Vakit (Sahibi: Asım Us, Basıldığı Yer: İstanbul).

Vatan (Sahibi: Ahmet Emin Yalman, Basıldığı Yer: İstanbul).

BELGELER

CHP Nizamnamesi, 1939.

Resmi Gazete, 14 Temmuz 1938.

Resmi Gazete. 6 Mayıs 1940

TBMM Tutanakları. Dönem 7.

TBMM Zabıt Ceridesi,. Devre 6, İçtima 1, Cilt 10.

YARARLANILAN TEZLER

Dinçtürk, İ. S (2004). “**Varlık Vergisi Yıllarında Türkiye Basınında İrkçi ve Milliyetçi Söylemler**. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yiğitsoy, S (1999). “**Türkiye Cumhuriyeti’nde Basın ve İktidar İlişkisi (1938-1945)**. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

DERİNLEMESİNE MÜLAKAT

Bedii Faik – Şükran Akpınar

28.Ekim.2004

Nişantaşı-İstanbul.

EK 1:

BEDİİ FAİK'LE YAPILAN GÖRÜŞME

Bedii Faik'le yapılan görüşme, röportaj başlığı altında toplanmış olmasına rağmen, soru cevap biçiminden çok, kendisinin akıcı anlatımıyla gerçekleşmiştir.

Ş.A.: Milli Şef dönemindeki bakış açınızı ve üslubunuzu biliyoruz. Ancak bugün, o yılları değerlendirseniz neler söylediniz?

B.F.: O devre sempati duymak zordur ama anlamak mümkündür. Belki anlayabilirsiniz ama asla sempati duyamazsınız. O devrin basınının en güzel örneği Basın Birliği'dir. Hakkı Tarık Us İstanbul bölümünün başındadır. Bu Baro gibidir. Sarı basın kartı verir. Dolayısıyla o zaman kart çok lüzumlu ve değerliydi. Fukara basın mensupları onun tenzilatından, onun bedavasından yararlanırdı. Sarı basın kartı hüviyet gibiydi. Baro gibi olduğu için onun onayı gerekirdi. En başında Falih Rıfkı Atay vardı. Bir gün İsmet Paşa , başvekil, Falih Rıfkı Bey'ı çağırılmış, Tasvir-i Efkâr gazetesini göstermiş ve demiş ki, "bu nedir? Tasvir-i Efkâr, altında müstakil-ül efkâr Türk gazetesi- hür fikirli Türk gazetesi- bu nasıl olur? Tek parti döneminde müstakil-ül efkâr". O devrin matbuatını sırf bundan anlamak kabildir. Bunu başlık yapıp, bunu giydirin herşeye ordan bellidir. Falih Rıfkı Bey'de demiş ki; "efendim, mücade ederseniz yapamazsak bile hiç olmazsa ibare olarak bulunsun. Bu bile bizim devrimiz için iyidir". Çünkü Falih Rıfkı Bey'in kafası böyle bir şeyi kabul etmiyor. O Atatürk'e hayran, Atatürk'e meftun. Yani Atatürk'ün dışında bir insanı baş olarak kabul etmesi mümkün değildir. Nitekim Atatürk öldükten sonra yerine İsmet Paşa geçince Falih Bey'de ne parti fikri kalmıştır, ne lider anlayışı!

Tamamen müstakil-ül efkar olmuştur. Bence o devrin matbuatı nedir, nasıldır, ne olabilir, ne yapabilir, ne yapmıştır, ne yapmamıştır, niçin yapmamıştır hepsine cevabı bu anekdot verir. Şimdi böyle olduğu halde bazı hür fikirli insanlar çıkmıştır. Mesela Tasvir-i Efkar öyle yazmıştır ama öyle midir, muhafazakar taraflarıyla değildi tabii. Ama mesela Ebüzziya Velid Bey, Tekel'in aleyhine, bazı muarrif teşkilatının aleyhine, bazı kanunlar aleyhine gayet güzel çıkışlar yapmıştır, onlar görülebilir. Yani vicdanen konuşmak gerekirse, diktatörlerin matbuatları vardır. Hitler'in, Mussolini'nin, Peron'un, Franco'nun devirlerindeki gazetelerdeki kadar ezik değildir bizim tek parti matbuatı. Bütün bu baskılara rağmen başkaldıran olmuştur, bütün baskılara rağmen istenileni yazmayan olmuştur. Tabii bunun yani cenderenin devam etmeyeceği muhakkaktı. Dünyanın hiçbir yerinde sürekli olmamıştır çok şükür. Aslında tek parti devrini ikiye ayırabilirsiniz. Bir Atatürk'ün zamanında tek parti, bir Atatürk'den sonraki tek parti devri. Kendi kendime çok tahlil etmişimdir. Atatürk'ü çok sevdiğim için, O'na çok bağlı olduğumuz için acaba iltimash bir gözle mi görüyoruz, İsmet Paşa'yı da çok sevmediğimiz için ona da bir haksızlık mı ediyoruz diye çok düşünmüşümdür. Ama vardığım netice şudur; Atatürk'ün varlığıyla, Atatürk'ün cazibesıyla, Atatürk'ün radyasyonuyla beraberce matbuatı incelediğiniz zaman o kadar fazla batıcı gelmiyor insana, çünkü o çok inkılapların yapıldığı bir devre, harf inkılabında tabi çoşacak matbuat. O zaman, Atatürk'ün devrinde inkılaplar peşpeşe geldiği için matbuatın tenkit edecek fazla birşey bulamaması çok tabi gibi geliyor bana. İsmet Paşa devri savaşla beraberdir. İkinci Dünya Savaşı'nın tüm ekonomik sıkıntıları üstümüze yığılmıştır. Savaş hududumuza kadar gelmiştir.

Savaşı girmeme mücadelesini güzel yapmıştır İsmet Paşa, ama onun dışında iç meselelerde hiçbir şeyi takmamıştır. Aslında tek parti matbuatı diye bence İsmet Paşa matbuatını daha fazla gözlemek gerekir. Atatürk'ün devrinde, devamlı inkılaplar yapılmasını yazan matbuatı dalkavukluk olarak göremem ben. Devrimleri yazmayıp ne yazacaktı? O zamanda tenkit edilecek şey yoktur. Bundan daha fazla yapılan inkılapları desteklemek görevini üstlenmiştir. O bakımdan asıl tek parti matbuatı bütün sıkıcılığıyla, örfi idaresiyle, 50. Maddesiyle İsmet Paşa matbuatıdır!. O dönemde gazetelere küfür bile ederlerdi. Gazeteler küfürle telefonla kapatılırdı, öyle tebligat komite kararıyla olmazdı. Mesela Selim Sarper çok iyi bir diplomattı. BM'de bizi sonradan çok iyi temsil etti, büyükelçilikler yaptı, çok değerli bir diplomattı ama tek parti döneminin Basın Yayın Umum Müdürü olarak Selim Sarper çok sert bir adamdı.

Bir gün gazeteye telefon açıp yazı müdür Atıf Sakar'la konuşur. Söylediği şu; “bugün yediğiniz haltı gördün mü?” , “ne yapmışız efendim” der Sakar, “ Nedir o İsmet Paşa ailesine karşı saygısızlık” , “ Efendim, ne yaptığımı anlayamadım” cevabını duyar Sarper'den bu defa tepki şudur: “kapattım ulan gazetenizi”!Sapsarı olan olan Atıfın “kapattı mı şimdi sahiden” deyişini unutamam. İnanamıyor çünkü, inanılır gibi değil. Ben bunu 10 – 15 sene evvel, İngiltere’de beni Basın Kulübüne götürmüşlerdi, orada İngiliz gazetecisi arkadaşlara anlattığım zaman, “bu dediler, bir tiyatro sahnesi, bir piyes mi?” . Yok gerçek olay, olmuş vaka dedim. İşte tek parti dönemi budur!. Bir defa İsmet Paşa, memleketi farzedin ki belki 30 sene idare etti, bunun 28 senesi sıkıyönetimdir. İsmet Paşa’nın sıkıyönetimsiz kaldığı süre ya 6 aydır, ya bir senedir. Hiçbir zaman, son devresinde bile bahaneler yaptı. Yani son

devresinde bile İsmet Paşa geldiği vakit yine sıkıyönetimdir. İsmet Paşa sıkı yönetimleri çok sever.

Ş.A.: Bu durum kendi zaafiyetlerinden mi kaynaklanıyor. Yani sadece mesela 2.Dünya Savaşı'na girmemesini her zaman öne sürmüş. Ve orada işte, doğru taktikleri uyguladığını, ama birçok yazar “bunu bahane etmiştir” yani Türkiye’de birtakım olaylarda gerçekten ağırlığını koyamamış olmasının ya da Toprak Reformu’nu, Köy Enstitülerini devreye sokamamış olmasını ilerleme aşamasında, hepsinin bahanesi olarak 2.Dünya Savaşı'na bağlamıştır ama bu çok da doğru değildir, derler.

B.F.: Doğru değildir tabi. Yani o arkadaşlar kimlerdir bilmiyorum ama en az yarı yarıya doğrudur, en az. Şimdi efendim, İsmet Paşa bir defa arapça tabirle mütekellimi vahde olmak, yani tek söz sahibi olmak durumunu bir türlü bozmak istememiştir. İstemediği odur. İsmet Paşa’nın onun için çok takdir ettiğim tarafı bu huydan demokrasiye geçmeye razı olmasıdır. İsmet Paşa, öyle derler, Franco gibi kalabilirdi. Bana kalsa kalamazdı ama...

Ş.A.: Gerçi çok partili hayata geçişte dünyada esen demokrasi rüzgarının etkisi de çok olmuştur.

B.F.: Evet öyle diyenler vardır ama bizi San Francisco Konferansı'na hemen çağırdılar. İsmet Paşa'ya rağmen çağırdılar. Tek parti yönetimine rağmen çağırdılar.

Halbuki orasının demokrasilerin yeri olması lazımdı. Temsil edildik orada. Bunun bir inanışa göre, İsmet Paşa'nın önüne kırmızı halı sermektir diye yorumlanmıştır.

SF Konferansı'na davet edilmeyebilirdik biz. Ama bana kalırsa edilmeseydik dahi demokrasiye geçerdik, geçmeliydik.

Ş.A.: Zaten o dönemde artık muhalefetin sesi yükselmışti. Dörtlü taktir herhalde bunun son aşamasıydı. Herşey hazırda yanı...

B.F.: Evet, dörtlü taktir hazırda, kendi partisinin içinde de vardı. İsmet Paşa'nın tezatlarla doludur bazı hadiseleri. Mesela demokrasiye karar veren de veya razı olan da İsmet Paşa'dır, hangisini kabul ederseniz, Köy Enstitüleri'ni kapatan da İsmet Paşa'dır.

Ş.A.: O zaten galiba en ilginç olanı. O dönemde "ben buna inanıyorum" diyen de kendisi, bunu kaldırım da kendisi...

B.F.: Evet inanılır gibi değildir. Bakın Hasan Ali'yi seçen de odur, Şemsettin Sirer'i seçen de. Hasan Ali'yi seçtiği zaman göklere çıkaran da odur, sonra yerin dibine sokan da odur. Hayret edilecek bir şeydir. Şimdi böyle dönemlerin kendi hırsızları vardır. Mesela bir yaverinin çaldığı tespit edildiği zaman "ona dokunmayın" demiştir, sonra "beytülmane dokundurmam" diye bar bar bağırın da kendisidir. Böyle garip şeyleri vardır. Şimdi eğer bu tezatlara düşmeden demokrasiye girerken, Hasan Ali Yücel klasik yayınlarına devam edebilseydi, Hasan Ali Yücel yapmak istediklerini yapabilseydi, İsmet Paşa bunlara destek olsaydı, biz pek çok sonra çıkan

kavgalara uğramazdık. Köylerimiz bugünkü yılgınlıkta ve bugünkü gerilikte kalmazdı. Köy Enstitüleri, o kadar güzel gidecekti ki, köye müziği sokmakta idiler köye hayatı sokacaklardı, köye kadın-erkek birarada olmayı sokacaklardı.

Orada efendim neler söylendi. Bize neler söylendi. Bizleri de kandırdılar. Bize belge getirdiler. Çok genç gazetecilerdik. Tasvir’e boyuna Köy Enstitüler’indeki fuhuşlar, oradaki gayet ahlaksızca ilişkilere ait belgeler, fotoğraflar gelirdi. Ben bazı fotoğrafları gördüm, gayet flu çekilmiş, o zamanki fotoğraf makinelerinin özelliği zannettim, halbuki onlar kasten öyle yapılmış. Bu resimler bizi dehşete düşürdü. Köy Enstitüleri bizim düşündüğümüz gibi değilmiş derdik. Sonradan öğrendik ki bu bir cereyandır. Bunu pek çok Anadolu ağası planlamış. Bunları bulmuşlar, bunlara para vermişler. Tasvir’de Cihat Baban, Ziyad Ebüzziya, bir de Muharrem Togay, onlar yayın yaptılar, yazılar yazdılar. Mesela Ziyad Ebüzziya pişman oldum demiştir sonradan. O zaman Ankara’ya trenle giderdik, onlardan birinde beraberdik, eski günleri konuşuyorduk. “Yazdıklarından pişman oldun mu hiç?” diye sordular, olmaz olur mu hiç dedim. Ben çok kavgacıydım, çok kalp kırdım, onlardan pişman olduklarım vardır. Ama o şartlar gene olsa gene yaparım. Sonra Cihat’a sordular, “valla Bedii” dedi “Tasvir’de sen hatırlarsın, bizi çok baskı altına aldılar, sizler biraz geri kaldınız ama ben Köy Enstitüleri fotoğraflarından iğrendim doğrusu. Tabi biz o zamanlar bunları basına intikal ettirilmiş kaynaklar olarak görmüştük. O zaman yazılar yazdım. Sonradan öğrendim ki bunlar gerçek değildir. Çok pişman oldum”. Bundan da anlaşılacağı üzere Köy Enstitüleri’ni kötülemek için komplolar kurmuşlar.

Ş.A.: Sizce buna neden izin verdi?

B.F.: Efendim, İsmet Paşa'ya dediler ki, “şimdi çok partili hayata giriyoruz. “CHP olarak bunları tutamazsınız, köy ağalarının istediği oylar verilir oralarda. Bunlarla seçime girerseniz, kaybedersiniz”. Bir de partinin içinde toprak ağaları vardı. Onlar baskı yapıyorlardı. Zaten onlar Hasan Ali'yi devirmek için propaganda yapıyorlardı. Mesela Hasan Ali Yücel, İsmet Paşa'nın annesine kuran okurmuş, mevlit okurmuş derlerdi Hasan Ali'yi dalkavuk gösterebilir diye...Halbuki Hasan Ali öyle bir adam değildi. Mesela birgün bir arkadaşım trende Cavit Oral'la berabermiş. Cavit Oral ağzından birşey kaçırması “ şurada sıkıntımız Hasan Ali Yücel, onu gönderelim sonra hallederiz” demiş. O arkadaş sonra bana geldi. “Hasan Ali'yi ne yapacaklar bunlar” diye sordu. Ben biliyordum Ankara'da birtakım şeyleri. Hasan Ali gidecek galiba onu kastetmiştir dedim. Tabii bütün toprak ağaları böyledir.Şimdi, parti yönetimi öyledir ki, bütün tek parti yönetimi öyledir ki, parti içi demokrasi vardır diyemeyiz, şimdi biraz olsun farklı, o zaman öyle değil. Başkan partinin tepesindedir, yanında birtakım adamlar vardır. Bu yanınızdaki adamlar eğer, bir fikir etrafında birleşmişlerse siz şef de olsanız fena vaziyete gidersiniz. O yanındaki adamların hepsi Köy Enstitüsü aleyhine birleşmişlerdi.

Ş.A.: Şöyle bir tespitim var, bilmem siz nasıl karşılırsınız. İnönü belki tek adamdı, ama aynı zamanda kendi döneminin, kendi bürokratlarının da mağduruydu.

B.F.: Aynen öyleydi. Şimdi o devirde eğer basın, tek parti devrinin 50.maddesine rağmen basın orada görev yapabilirdi. Tek parti devrinin basınına iyi puanları

verirdik. Savaşta Fransız basını gibi para alıpta herhangi bir milletin davulunu çalmak gibi birşey olmamıştır bizde.

İngiltere basınıyla mukayese edebiliriz, çok temiz kalmıştır İngiliz basını. Ama Fransız basını gibi, Alman işgaline uğrayan bütün basın ahlaksızın tekidir. Dünyanın en ahlaksız basınının da Fransa'da olduğu tespit edilmiştir. Ama Türk basını , 2.Dünya Harbinde çok parlak bir imtihan vermiştir.Necmettin Sadak'a bir kasa şampanya gönderebilmişlerdir Almanlar tek hediye odur. Halbuki casus doluydu Türkiye ve bunların hepsi Türk matbuatını kendi leyhlerine çevirmek için ne yırtınıyorlardı. Ama bizde kendiliklerinden Almancılar vardı, Nadir Nadi, Yunus Nadi, Peyami Safa gibi. Hüseyin Cahit başta olmak üzere İngilizciler vardı. Bunlar para alarak yapmadılar, inandıkları için yaptılar. Bu parlaktır. Matbuat göz yaşartacak kadar temizdir. Ama mesela pekala bir mücadeleyi açabilirlerdi Köy Ens. İçin. Bir Köy Enstitüsü kavgası yoktur basında. Kendi kendine açılmış, kendi kendine kapanmıştır.

Ş.A.: Söylediğiniz kanıtlar nedeniyle mi? İnsanlar bu kanıtlara mı inanıyorlardı?

B.F.: Hayır, sonradan oldu kanıtlar. Sonradan Köy Enstitüleri aleyhine İsmet Paşa hazırlanmaya başlayınca Hasan Ali gidipte Şemsettin Sirer geliyor, Köy Enstitüleri kapatılıyor dendiği zaman yavaş yavaş başladı. O zamanın basını Köy Enstitüleri'nin ehemmiyetini anlayamamıştır bence. Sonradan kavradılar, elden kaçırıldıktan sonra. Nadirler falan Köy Enstitüleri taraftarıdır. Ama çok sonradan. Köy Enstitüleri kapanmış gitmiş, ah Köy Enstitüleri olsaydı. Olsaydı ama sen daha evvel gitmeseydi deseydin. Bir kişi yoktur. Mesela ben Falih Rıfkı Bey'le konuştum. Falih Rıfkı Bey,

Köy Enstitüleri hayranıydı, çok iyi bilirim. Tonguç onun ahababı. Hasan Ali dostu olmasa dahi takdir ettiği insandı, ilericiydi. İsmet Paşa'yı sevmese bile, o hareketi çok beğenmişti. Türkiye'nin kurtuluşu için en güzel yol olarak görmüştü.

Bunu birkaç defa yazmıştır. Ama Köy Enstitüleri kapanacağı zaman da birşey yapamazdı. Çünkü partinin gazetesinin başındaydı. Parti, hükümeti birşey yaparsa ya çeker gidersin. Neden yapmamıştır. Mesela ben Nadir'e sordum birkaç defa, he he dedi geçti kendine ait üslubuyla. Ama dikkat ederseniz benim gördüğüm şey, kusurlardan bir tanesi budur. Ancak Varlık Vergisi'nde de bir infial yoktur. Varlık Vergisi'ni hatta desteklemiştir, sevmiştir basın.

Ş.A.: Mesela Ahmet Emin Yalman kitabında çok eleştiriyor, ancak kanun yürürlüğe konduğunda destekleyici yazılar yazmış...

B.F.: Bizim basının yeisi budur. Ben demiştim, en büyük hataları budur. Vaktiyle bir hata yapmış olabilirsiniz, ama sonradan pişman olursunuz. Mesela ben çok hata etmişimdir, söylerim. Ama oturup da onu söylemişim, yapmışım demem. Varlık Vergisi'ne gelince, hiç kimse Varlık Vergisi'ne karşı koymamıştır. Varlık Vergisi sonradan Batı'da büyük akis uyandırınca, çok büyük bir ırk ayrımcılığı, din ayrımcılığı içinde yorumlanınca Ahmet Emin Bey hoşlanmamıştır. O zaman aleyhinde olmuştur. Ama ben o zamanki gazeteleri gayet iyi hatırlıyorum. En büyük vergiyi Barzilai verdi, 2 milyon. Bu rüya bir paraydı. Ve Türk halkı vay canına amma zengin varmış içimizde havasına girdiler. Ama sonradan gördük ki Ermeni vatandaşımız, biz Cihangir'de otururduk. İki apartman altta, bodrumda ayakkabıcılık yapardı. O gidip bakmış ki 15.000 lira yazılmış. Çok büyük para. Şaşırmış adam.

Şimdi halk bu hikayelerle soğudu. Tabi meseleye şovence bakanlar vardı. Türk pazarları Türk'e döndü diye seviniyorlardı. Halkın o yorumuna hiç ehemmiyet vermem.

Halkın önüne gelen gazetede hiçbir yol göstericilik yoktu. Yani devlet bunu yaptı ama ayrımcılık ayıptır diyen veyahut da böyle olmamalıydı diyen, başka türlü olmalıydı diyen. Varlık Vergisi verelim, hep beraber verelim, ama bunu varlığa göre verelim, dine göre vermeyelim, ırka göre vermeyelim havası yapsalardı, halk da o yorumculuğu başka türlü yapardı. O zamanın halkı gazetelere daha çok inanırdı. Şimdi halk gazetelerin önüne geçmiştir. Ama o zaman öyle değildir. Ben 2.kusur olarak Köy Enstitülerinden sonra bunu görürüm. Bu gibi hareketlerde basın ayıplıdır. Tek parti basını savaşta namusludur, ama barışta ayıplıdır. Şimdi, Vali Lütfü Kırdar, Ahmet Emin'den daha çok karşı durmuştur. Hiç olmazsa fazladır diye mücadele edip, indirmiştir. Defterdar o zaman Faik Bey vardı. O anlatır. Aşkale'ye adam sürmeler başladıktan sonra dahi basın sessiz kalmıştır. Mesela incellerseniz Aşkale'de ne yapıyordu,onları basında bulamazsınız. Bir alay insan gönderilmiştir Aşkale'ye. Şimdi böyle birşey olsa hemen yazılır, fotoğrafçı gönderilir. Hiç böyle birşey olmamıştır. Basın bunları takip etmeye lüzum görmemiştir.

Ş.A.: O dönem, baskılar nedeniyle geri çekilenler var mıydı?

B.F.: Basında daha evvel şöyle cezalar olmuştur. Mesela Eşref Şefik, yazı yazmaktan men edilmiştir. Eşref Şefik 1,5 yıl yazı yazamamıştır. 6 ay Peyami Safa'ya ceza verilmiştir.Gazete kapatılması elbet patronların aleyhinedir. Çünkü masrafları devam

eder, gelirleri kapanıyor. Tek parti döneminde matbaa kapatmak pek fazla değildi. Patronlar, bugünkü gibi değildi, patronlar yazardı, başyazardı çoğu. Yazarlığın ne demek olduğunu bildikleri için patronların çoğu “ yazmasaydın da başımıza bu işi açmasaydın” demezlerdi. Dememişlerdir. Ama ne olursa olsun, mesela ben çok sebep olduğum için oradan bilirim, gazetenin zararına sebep oldum, herkesin kısmetine mani oldum diye, vicdani baskı hissederdim. Bu eziklikler olmuştur. Ama patron yazarlıktan ayrı değildi. Yunus Nadi, sonra çocukları, Ahmet Emin Yalman, ben, Falih Rıfkı Atay, Ethem İzzet Benice, Selim Ragıp Emeç, Akşam’da Necmettin Sadak. Hepsi. Bugün ben Hürriyet Gazetesi’ni 10 gün kapattırayım, Aydın Doğan’ı görürüm ben. Genel Yayın Müdürüne iltifatlar devam edecek mi? Ben pek çok gazetenin kapanmasına sebep oldum. Sonra kendi gazetemde yine kendim yüzünden kapandı. Ama bir kişinin bana, ya da benim diğer arkadaşlara “Ya yazma da başımıza iş açılmasın” dediğini hatırlamıyorum. 90 gün kapatılmıştır “Alman Realitesi” yazısından Cumhuriyet gazetesi. Doğan’ın Nadir’e “yazmasaydın da başımıza bu belayı açmasaydın” dediğini hatırlamam. Yapmazlardı. Mesleği bilmek, yazarlığı bilmek önemliydi. Bunu yaşayan bir adamsa farklıdır. Gazeteleri satın almakla, gazeteciliği bilmek farklıdır. Bir gazeteciliği yaşamak vardır, bir de gazeteciliği yaptırmak vardır. Bunların hepsi gazeteyi satın almışlardır, ama sahip değillerdir. Gazeteye sahip olmak başka vasıflar ister. O vasıfları olmadığı içindir ki, gazeteleri inandırıcı değildir. Niye matbuata kimse inanmıyor. Bizim zamanımızda gazete yazmış demek kafi derecede ispattı. Şimdi ise gazete yazıyor, boşver diyorlar. Bunu bugünkü neslin oturup düşünmesi lazım. Ama umurlarında değil. Kendi kendilerine değerler icat ediyorlar. Bunlar beni sinirlendiren şeyler. En büyük ayıp bir gazetede o gazetenin içindeki insanların birbirini methetmesidir. Bu halka karşı

en büyük saygısızlıktır. Birbirlerini tenkit etsinler, birbirlerine latife yapsınlar. O da her zaman değil, uygun düştüğü zaman.

Bunları okuyorum, biri diyor ki dünyanın en büyük yazarı kim biliyor musunuz, bizim gazetede ki bilmem kim, öteki de diyor ki, Genel Yayın Müdürümüz dünyada bulunmaz diyor. Dünya'yı çıkarırken, bir yazıda Falih Rıfkı Bey için birşey yazmış biri "büyük üstat şöyle demişti, böyle demişti gibi". Falih Bey geldi bana "Bedii dedi, bu çocuklara söyle, senden benden bahsederek yazı yazmasınlar" dedi. Mesela benim tefrikam çıkardı gazetede. Onun reklamı olacak, siz yazın derlerdi. Ben nasıl yazarım. Yazı işlerinden geldiler, o zaman bir tarif ver derlerdi. O sırada Falih Bey geldi, " ben vereyim tarifi, Falih Rıfkı yazarsınız, Bedii Faik yazarsınız, bizim gazetede bizi methetmeyin" dedi. Şimdi bu anlayışı göstermek için söylüyorum. Tek parti basını içerisinde şöyle tipler vardı. Hatta çok partiye geçişte intikal edenler oldu. Bunlar birbirlerini överler ama aynı gazetenin içinde değil, biri Son Posta'dadır, bir tanesi Son Saat'dedir veya Akşam'dadır. Yazılarını yazarken sevgili bilmemkim diye bahsederler, birbirlerine iltifat ederler. O eski Osmanlı adabının, Osmanlı üslubunun gereği gibi görülürdü. Bunlardan sıyrılmış olan bir nesil vardı. Mesela Peyami Safa gibi. Onlar tam batılı anlamda gazete yazarlarıdır doğrusu. Peyami Bey öyleydi, ve kendine mahsus üslubu, kendine mahsus kelimeleri, kendine mahsus Türkçesi ve güzel bir Türkçe olarak onların hepsinden üstündü bence ama o mültefit değildi. Daha ziyade haşindi, tenkitçiydi. Ben Babıali'ye geldiğim zaman yadırganacağımı biliyordum. Çok gençtim, bana 1.sayfada yer verildi. Ben yazarken biliyordum dışlanacağımı. Ama buna karşı ne yapabileceğimi de düşünmüşümdür kendi

kendime. Yazılarım beğenilmeye başlandı. Bana ilk elini uzatan Peyami Safa oldu. Benimle tanışmak isteyen o oldu. Haber gönderdi, tanıştık. Peyami Safa'nın bana destek olması, beni övmesi bana güç kazandırdı doğrusu ve ötekilere karşı haşın olmayı tercih ettim.

Onları onlara vurdurdum. Öyle bir taktik güttüm, alay ettim. Yazılarını hırpaladım. Kasten yaptım. Yani benim korkusuz olduğumu, öyle ezilecek bir adam olmadığımı hissettireyim diye yaptım. Babıali'ye gelip tutunmak çok zordu. Almazlardı aralarına. Ama ben tutundum. Bizim nesil, bizden evvelkilerden farklı bir iyilik içindedir. Bizden sonra gelenleri dışlamadık. Çetin Altan'lar, İlhan Selçuk'lar filan bizden sonra gelmiştir. Onlara hep kolaylık göstermişizdir. Onları hep teşvik etmişizdir, yapabileceklerini göstermişizdir. Hiç karşı koymamışızdır. Ama bizden evvelkiler yenileri kabul etmemişlerdir. Neler gelmiştir Babıali'ye kimbilir. Mesela bana Tekin Erer bir gün birşey anlattı. Sorbon'da okumuş bir hemşehrileri varmış, İstanbul'a gelmiş, varlıklı da bir aile. Avukatlık yapmak istemiş ama mevcut durumu benimsememiş. Yazılar yazmış, muharrir olmak istemiş ve çok da güzel yazılar yazarmış. Birkaç yazısı da çıkmış bir tanesini gönderdiler bana. Çok medeni. Ama adamı kaçırmışlar. Cumhuriyet gazetesinde bir muhabirin imzasının verilmesi ancak 1960'lara doğrudur. Hiç kimsenin ismini koymazlardı. Şöhret yetiştirmemeye dikkat ederlerdi. Basın nerelerden nerelere gelmiştir. Ama o sıkılık iyi midir, değil midir bilmiyorum herhalde bugünkü sululuktan iyidir. Bugün artık şarkıcı hanımlardan, dansözlere, mankenlere kadar herkes yazılar yazıyor. Bakın benim 5. Kitabımın adı medya olacak. Başlığı böyle. Doktor bir akrabamız vardı. Baktriolog. Annem birgün buna dedi ki "oğlum neden seçtin. İlk tatbikatın neydi" "ben ilk tahlilde ceza aldım,

bir türlü yapamadım, kadavrada çalışmadım, fakat iyi ki vazgeçmemişim, çok zor da olsa sonra vazife olarak kabul ettim” dedi. Ben de bir türlü medyayı ele alamıyorum. Çabuk da yazarım, onu yazmaktan korkmuyorum. Ama sinirleniyorum. Neresinden yazacağıma karar veremiyorum. Bir de son zamanlarda çok kişi yazdı, bu medyanın canını çıkardılar. Yazılacak tarafı kaldı mı kalmadı mı onu incelemem lazım. Medyayı yazdığım zaman pek çok tipi de yazmam lazım.

Gelelim bizim döneme. O yıllarda Demokrat Parti’nin marifetlerini yazıyorum, alay ediyorum falan. İsmet Paşa Ulus’ta bu yazıları görmüş. Hüseyin Cahit Bey’i yemeğe çağırdığı akşam sormuş, demiş ki “bu Bedii Faik aleyhimize yazan Bedii Faik değil mi, aynı adam değil mi?” Hüseyin Cahit Bey’de “Paşam, bu gençler anladılar artık Demokrat Parti’yi, biz de rica ettik, kabul etti arada bir yazıyor” demiş. “Neden hergün yazmıyor” demiş İsmet Paşa. “Bunu bilmiyorum, öğrenirim” demiş Hüseyin Cahit Bey’de . Hüseyin Cahit Bey, Hürriyet Tepesi’nde otururdu. Beni oraya davet ederdi. Yaşlı hemşireleri vardı. Bana dedi ki “ İsmet Paşa, hergün yazmanı istiyor”, “aman beyefendi” dedim “ ben Ulus yazarı değilim, şimdi boştayım diye yazıyorum, elim durmasın diye, sözüm duyulsun diye yazıyorum, yoksa ben bir parti gazetesinin yazarı olamam” dedim. “Siz partinin üstünde sayılırsınız. Ama ben bir parti disiplini altına kalemimi sokmam” dedim. “Peki” dedi. Sonra İsmet Paşa’ya söylemiş. Ömer İnönü’yü evlendiriyordu, Belediye Gazinosu’nda, bana davetiye geldi. Davetiyeyle beraber “İsmet İnönü” kartı koyulmuştu. Hiç adeti değildi, herkes sana ne kadar değer vermiş dedi. Biz refikamla beraber gittik. Paşa geliyor dediler, ayağa kalktık, beni öptü. Daha evvel Dolmabahçe Sarayı’nda Reisicumhurken karşılaşmıştık, o zamandan beri karşılaşmamıştık. “Her sabah ziyafet oluyor bizim için yazılarınız” dedi. “Afiyet Olsun Paşam” dedim. Çok hoşuna gitti. Yanağımı okşadı ve yürüdü.

Ondan sonra beni pek sevdi yani beni benimsedi. Sonra adaya geldi. Başvekilliğinden beri gelmiyordu. Hepimiz yerleşmelerine yardım ettik. Ondan sonra pek muhabbetli bir vaziyete girdik.

Ş.A.: Bu durum önceki düşüncelerinizi değiştirdi mi?

B.F.: Şimdi bakın, Süleyman Demirel uzaktan pekçok kişiye antipatik gelir, pek çok kişiye itici gelir. Fakat Süleyman Demirel’le beraber olduğunuz zaman Süleyman Demirel her konuşmada kazanır sizi. Ne kadar yaklaşırsanız o kadar siz de kazanırsınız. Ben mukayese etmek için söylüyorum. İsmet Paşa, uzaktan bir cazibedir. Koca İsmet Paşa. Her zaman itinalıdır, batılıdır, tipi de öyle itici falan değildir, tonton bir yaşlıdır. Ama size birşey vermez. İsmet Paşa konuştuğu kaybeder. İsmet Paşa, hep almak ister, sağlamak ister karşısındakini. “Ne yaptın, ne ettin”. Kendisi anlatmaz. Sorar, karşısındakini sağlar. Kulaklarının duymamasından dolayı ses ayarı yoktur. Belki de bu yüzden çok konuşmayı sevmez. Daha ziyade okumaya, yazmaya vermiş kendini. Hoşsohbet bir adam değildir ama güzel yazar, nutuklarını hep kendi yazmıştır. Makinada kullanmaz, ben İsmet Paşa’yla her konuşmamda sesim kısılırdı. Devamlı bağırsınız. İsmet Paşa, herkesten faydalanmayı, kullanmayı sever. Ben de senden faydalanmak istiyorum. Hayır, olmaz. Ama bazı şeyler anlattırılmışımdır mesela. Atatürk’ü anlattırırdım. Onun görüşüyle Atatürk’ü. Tabi benim Atatürk’çü olduğumu, Falih Rıfkı Bey’le beraber olduğumu bildiği zamanlar Atatürk’ü göklere çıkartmak zorunda kalacağını bile bile anlattırırdım. Yalnız bir güzel şeyini iyice bilirim. Bunlar paçası bağlı uzun kilot giyerlermiş. Atatürk Çankaya’da otururken bunları da çağırmış. Bacak bacak üstüne

attıklarında “ o nedir” demiş Atatürk, “ işte kilotum” demiş İsmet Paşa. Bekir Çavuş’u çağırmış Atatürk. Bekir Çavuş Atatürk’ün uşağı. Bekir Çavuş’a emretmiş. Bekir Çavuş, Atatürk’ün kilotlarından dört tane getirmiş, birer tane vermiş bulunanlara. Atatürk demiş ki “Karaoğlan Çarşısı’nda terziler var. Pazardan patiska alın, bunları da numune verin, 6’şar, 10’ar tane diktirin. Bundan sonra ayağınızda bunları görmeyeceğim”. “Atatürk bize don giymesini bile öğretmiştir” dedi İsmet Paşa bana. Ben bunu Falih Rıfkı’ya anlattım, “tabi Atatürk inkılapları da İsmet Paşa’ya buradan değil, oradan (!) geldi” dedi bana o kadar. Çok güzel bir tabiri vardır Falih Rıfkı Bey’in. **“İsmet Paşa Atatürk inkılaplarına düçar olmuştur”** . Atatürk inkılaplarını benimsemiştir değil düçar olmuştur. Bu “düçar” kelimesinin derinliği güzeldir orada. Düçar tam karşılığı olarak istenmeyen bir olaya girmektir. Sıtmaya düçar olunur, hastalıklara düçar olunur. “Atatürk inkılaplarını anlayışı budur” dedi.

Ş.A.: Aslında İsmet Paşa Atatürk’ün devamı olarak kabul edilmiş, halk tarafından öyle görülmüştür. Bu yüzden hüsrân büyük olmuştur sanırım.

B.F.: Efendim şimdi, Atatürk ölür ölmez Atatürkçülük kaybetmeye başlamıştır. Atatürk inkılapçılığı hergün düşmüştür. İsmet Paşa’ya “Paşam, Atatürk’den asla geri kalmaman lazım senin” telkinlerini İsmet Paşa elinin tersiyle itebilseydi, mesele hemen halledilecekti. Yani daha birinci gün o sözler tesirsiz kalabiliyor olsaydı tamamen tersine Atatürk’e dönecekti iş. “Paşam paralarda sizin resminiz olmalı, pullarda sizin resminiz olmalı” dendiğinde ne icap ediyorsa yapın derse bir adam. İlk gün verdiği karşılık bu olmuş, yani birtakım dalkavuklara kanmış. Atatürk’ün

ölümünden sonra olağanüstü kurultayda takrirler verilmiştir. O takrirlerden bir tanesi Behçet Kemal'indir. Bir tanesi Ferudun Fikri Bey'indir. Bu takrirlerde İsmet Paşa'ya "Milli Şef" denmesi teklif edilmiştir. Yani o sıfatla anılsın diye. Ama sadece tebliğlerde. Böylelikle de tabi yayılacak. Bu teklif kabul edilmiştir ve bu teklifin oylandığı sırada İsmet Paşa salonda değil, sonra gelmiş. Geldiği zaman ayağa kalkılıp "Milli Şef" diye bağırılmış. Kendisi buna bayıldı. Atatürk'e takrir verdiler, hayattayken. Atatürk "Ebedi Cumhurbaşkanı" olsun bir daha seçim yapmayalım dediler. Atatürk reddetti bunu. İstemeyen adam reddettirir. "Böyle bir karar vermişsiniz, benim sıfatım yeter bana" de, "Cumhurbaşkanlığı, kurduğumuz devletin başkanlığı, Atatürk'ün yerine gelmek bunlar Milli Şef'likten aşağı şeyler mi" de, böyle şeyleri uydurmayın de, bunlar faşizme ait şeylerdir" de, bir şeyler söyle. Zaten o dönemin siyasi konjoktüründe var örnekleri, Duce var, Franco var, Führer var. Zaten öyle bir sıfatı sevmeyen insan hemen tavır takınır. Böyle şeyleri sevmeyen insan gazetenin başında istediği haber yayınlanmadığı için gazete kapatmaya girişmezdi.

Son Telgraf gazetesi, bir de Gece Postası diye gazete çıkardı. Son Telgraf gazetesinde çıkmış, Gece Postası'na da sevgili Murat, yazı işleri müdürü, oradan almış sayfanın dibine koymuş İsmet Paşa ile ilgili haberi. Hemen yetiştirmişler, ihtar aldı, neden üstü değil de alta konmuş diye.

Ş.A.: Aslında başta bu noktayı belirtmedim galiba ama tezimin ana başlığı "Babıali'nin varolma mücadelesi". O yüzden sözlerinizden anladığım kadarıyla çok da yanlış birşey kullanmamışım.

B.F.: Hayır , hayır...çok doğru. Hakikat budur.

Ş.A.: Hatta bir intihar olayı var biliyorsunuz. İzmir gazetesinin sahibi Bülent Üstündağ, kendi yazdığı haberdan dolayı hamile olan eşi cezaevine konulunca , bu durumu onuruna yedirememiş ve intihar etmiş...

B.F.: Evet doğru, hatta İsmet Paşa “çok sonra haber aldım durumu” demiştir. Ama değildir. Besbelli ki bu bir faciaydı. O hadise bütün Ege’yi İsmet Paşa aleyhine kaldırmıştır ayağa. O hadise çok acı bir hadisedir ama çok ateşleyen bir hadisedir.

Ş.A.: Yeri gelmişken, Tan hadisesini nasıl değerlendiriyorsunuz?

B.F.: Şimdi hadise şudur. Parti müfettişi vardı, o İstanbul’a geldi. Maarifin talebe yurtları vardı, CHP’nin yurdu vardı. O yurda geldi parti müfettişi, talebelerle konuştu. demiş ki; “ komünistler çok büyük faaliyete geçmek üzereler, uyanık olun”. Zekeriya Sertel, Sabiha Sertel ve arkadaşları gerçekten devletin siyasetini hiçe sayan yazılar yazıyorlardı, hakçası budur. Onlar durup dururken taşlanmış insanlar değildir. Ama yazı yazdı diye yapılacak muamele başkadır, yazıya infial etmek başkadır, cevap verirsın, sen kalemine güveniyorsın yazarsın, ben canına okurum onun. Solu tutuyorlarda, Rusya’yı övüyorlardı. Ne yaparlarsa yapsınlar, ama öyle silah çekilecek yazılar değil, kalem kaldırarak yazılardır. Ve kudretli kalemler var Babıali’de. Peyami Safa var, Hüseyin Cahit Bey var, bunlar okunan insanlardı. Zekeriya Sertel’den de iyi yazıyorlar, daha çok okunuyorlardı. Buna rağmen bu yazılar partiyi sinirlendirmeye başladı, çünkü evvela parti harekete geçti. Hüseyin Cahit Bey, yani

bir odun düşünün şömineye koymuşuz, o kibriti çaktı. Hüseyin Cahit Bey “Kalkın ey ehl-i vatan” dedi kalktı hemen , hemen kalktı herkes. Böyle bir tesir görülmemiştir dünyada. Şimdi beni Tahkikat Komisyonu’na götürmüşlerdi. “Sen Kore destanı diye yazı yazdın, Kore’deki çocukları övdün, üniversitedekiler etkilendi” dediler. Olabilir, çünkü ben yazı yazdıktan iki gün sonra oldu hadise. İki günde yazıyı okumuşlardır, tesir etmiştir denebilir, olabilir. O besbelliydi. “Kalkın ey ehl-i vatan” dedi, elinde balyozla vesaireyle derhal Tan gazetesinin önünde herkes. “Ben kalktım, nereye gideceğim” diye sorar insan. Bunlar hemen kalktılar ve Tan gazetesine gittiler. Seyrettim, korkunçtu. Bobinlerin ta...yeni caminin önüne geldiğini bilirim, yuvarlanmışlardır. Tan tabelasını balyozla kırdılar. Hüseyin Cahit Bey, fevkalade entellektüel bir kalem, fevkalade güzel kalem, fevkalade muhterem bir adam ama partizan.

Cumhuriyet gazetesi hemen Hüseyin Cahit Bey’in arkasından gelir, hemen. Hüseyin Cahit Bey’i asalım desem, ötekini de ebedi mahkum edelim derim. Ama o olayı ben bir gazeteci ayıbı saymaktan ziyade parti ayıbı sayarım. Hüseyin Cahit Bey’in ne gücü öyle bir şeye yeter, ne vicdanı razı olur.

İnönü, kendisine sorduğum zaman “hiçbir şeyden haberim yoktur” demiştir. Birgün, “Ahmet Demir” dedim, “ siz biliyor musunuz, beni çağırdı, “seni şu pencereden atarım” dedi bana, siz böyle bir emniyet müdürü olduğunu biliyor muydunuz”. “Hiçbir şeyden haberim yok” dedi. Başvekil oldu. İlk işi Ahmet Demir’i emniyet genel müdürü yapmak oldu. Şimdi haberin yoksa ben sana haber verdim. Sen böyle adamı sevmiyorsan emniyet genel müdürü yapamazdın. O zaman ben anladım ki herşeyden haberi var. “Sizin haberiniz var mıydı” dedim, “ hanımefendinin,

zatiâlinizin ve valideniz rahmetlinin İstanbul'a teşrifleri gazetelerin başmakalelerinin üstünde çerçeveyle konulmazsa gazete kapatılırdı" "nasıl olur" dedi. Ama Ahmet

Demir vakasından biliyorum ki, ondan da haberi vardı. Hiç olmazsa sorar insan. Ben Cumhurbaşkanı olacağım bir yerde ve benim memleketimde bir gazete kapatılmış olacak, gel buraya niye kapattınız bu gazeteyi diye sormaz mıyım. Bizim gazeteyi, Dünya'yı , Talat Aydemir vakasından sonra birtakım karışıklıklar oluyor memlekette, orduda bölünmeler var. Bizim gazeteyi 45 gün kapattı İsmet Paşa. Aslında ebediyyen kapattı da 45 gün sonra açıldık. O zaman Dragos'ta oturuyorum ben, o da Maltepe'den denize giriyor. Falih Rıfkı Bey'in Almanya'da Führer hediye etmiş, bir teleskobu var. Ben onu balkona koyuyorum, her yeri görüyorum. Ve oradan İsmet Paşa'yı da seyrediyorum. Birgün Örfi İdare Kumandanı geldi, İsmet Paşa'ya bir bornoz verdiler, oturdu, sahilde konuştular. Ben refikama dedim ki, bizim gazeteyi kapatacak bunlar. Ertesi sabah Falih Rıfkı Beyle benim "vatan haini" olduğumuzu ilan ederek, günde radyolara 4-5 defa ilan ettirerler bizim gazeteyi ebediyyen kapattılar. İsmet Paşa , gazete kapatılmasını bizzat idare etmiştir. İsmet Paşa değişmedi. Şimdi takdir ediyorum tabi, oturup da öyle kolay değil seçimlere girmek, tepeden herşeye idare ederken tekrar gidip de halkın önüne çıkmak, kafası taşlanmak, oy istemek, bunlara girmek.

Bizi kapatmalarının bir nedeni de "sendeki ne kini" yazımdır. Şimdi İsmet Paşa doymuş olması lazımken doymamıştır. İsmet Paşa tüm ikballere doymuş olmalıdır. Atatürk'ün yanında kumandanlık yapmış, Cumhurbaşkanlığı yapmış, başbakanlık yapmış. Söylerken de öyle derdi, "sizin ikbal dedikleriniz benim arkamda kaldı" diye bağırdı Adnan Menderes'e. Eeee arkanda kaldı ama senin gözünde arkanda kalmış.

Yani yalnız ikbal kalmamış. Ondan sonra artık ne verirse almayacaktır. Ve o zaman büyürdü. Nitekim Ecevit tarafından dahi mağlup edildi, Ecevit tarafından dahi partisinden kaçmak zorunda bırakıldı.

Türkiye’de politika açısından şekilce çok ilerleme var tabii. Ama manada çok geri kalmıştır bence. Şimdi geçen kabinelere baktıkça haksızlık etmişiz diye düşünüyorum. Ne mühim adamlarmış eskiler. Seviye her memlekette yükseliyor diyemem ben. Mesela Tony Blair’in Winston Churchill’den daha ileri olduğunu söyleyemem. Ama Tony Blair geldi diye, Tony Blair’le birlikte İngiltere’de artık biz battık diyemem. Geçmişteki adamları beklemiyorum. Bizdeki seviye düşüklüğü her yerde yoktur. Uçurumlar yok aralarında. Türkiye ilerledi tabi, ama matbuatta geriledik biz. Ben tiyatroda, müzikte de ilerlediğimizi söyleyemem. Bir memleket ki, hala 10.yıl marşıyla Cumhuriyet’ini kutlar. Hiç mi 50.yıl, 60.yıl, 80.yıl marşı yazacak adam çıkmamıştır. Hayretle bakıyorum. Herşeyle birlikte gazetecilik de geriledi Türkiye’de. Gazeteci gazete sahipleri bitti. Şimdikiler zeytinyağı tenekesine bakar gibi bakıyorlar gazetelere.

Şimdiki patronların kalemşörleri var. Kalemşörü silahşör gibi kullanıyorlar, öyle zannediyorlar. Halbuki kalemşör lakırdısı Falih Rıfkı Bey’indir. Kalemşörü menfaat karşılığı yazı yazarlar için kullanıyorduk. Mesela Necip Fazıl kalemşördü. Bir gazete aldığı zaman Necip Fazıl’ı, kavga ettirirdi. Ama kendi fikriyle polemik yapan mesela Bedii Faik’e kalemşör demek günahtır. Ama bütün yanlışlar şimdiki medyada hakikat olarak kabul ediliyor. Nazlı Ilıcak köşe yazarı diye bir şey çıkarmış. Canım dedim, gazetenin coğrafyasına göre yazarlık olur mu? Köşe yazarı, orta yazarı, alt yazarı. Yazının tarzı vardır, başmakale vardır, makale vardır, inceleme yazısı vardır,

sanat yazısı vardır, fıkra vardır. Sizin köşe yazısı dediğiniz fıkradır. İstersen köşede yaz, istersen ortada yaz. Peyami Safa köşe yazarı değild, Peyami Safa fıkra yazarıdır.

Yazısının cinsi budur. Efendim orkestrada piyanistsinizdir, köşe piyanisti ya da orta piyanisti değilsinizdir. Orkestra şefi parçaya göre sizin müziğinizi aksettireceğiniz yeri verebilir. Şimdi bu köşe yazarlığı yerleşti, bütün fakültelerde köşe yazarlığı diye okunuyormuş.

Mesala polemğin bile bir stratejisi vardır, bir erkan-I harbiyesi vardır. Polemikte oturup da dangıl, dungul yazmak marifet değildir. Polemğin esası adamı pes ettirmektir. Bunun için ilk taktik, zayıf noktanızı kuvvetli göstermek, kuvvetli noktanızı zayıf göstermektir. Ben nered zayıfsam, onu kuvvetli gibi gösterecek yazıyı yazardım. Ama o zaafı da hissettireceksin, karşı taraf haa bu burdan yandı diyecek. Şimdi ben kuvvetli yerimi zaaf diye gösterirsem, orana yüklenir ve orada bitirirsin işini. Şimdi bunlar kendi zayıflıklarının veyahut kuvvetlerinin farkında değiller. Kendii bir döküman yakalamış, o dökümanı adamın kafasına vuruyor. Ama karşı taraf buna cevap verrse ne yapacak. O cevaptan sonra da ne yapacağını bileceksin. Demek ki, bir kavganın en aşağı üç noktasını görmeden kavgaya girilmez. Bir tane olay yazıp geçiştiriyorlar. Yalnız bu tarifi söylemesi kolaydır da yapması zordur. İnsanın kendni yenerek kuvvetli yerini bir kavgada zayıf gibi göstererek orayı tutması çok zor bir iştir. Ona tahammül etmek gerekir. Onun için bir polemikte birinci yazılara bakarak, hemen hüküm verirler. Birinci yazı elensedir. Sonradan saf dışı yapıyormu, yapmıyor mu ona bakacaksın. Şimdi bunlar kavgada hemen iddiaya giriyorlar, Abdi İpekçi'nin Türk basınına yaptığı bir fenalık var. Abdi İpekçi genel yayın müdürlüğü diye birşey icat etti. Eskiden bu, yazı

müdürlüğüydü. Tamam gazeteler büyüdü, genel yayın müdürüne ihtiyaç olabilir. Ama genel yayın müdürlüğü ya çok mühim bir iştir, o zaman yazı yazmaya vakti yoktur, ya da genel yayın müdürlüğü bi fiyaka işidir, o zaman bir de yazı yazarsın. Eger genel yayın müdürlüğü bütün gazetenin herşeyini kavrayacak, kararını verecek ve onu düzenleyecek kadar mühim bir işse o zaman hergün yazı yazamazsın. Çünkü yazı mühim bir iştir. Yazı başlı başına bir iştir. Bunlar ila maşallah, Abdi de öyleydi, hem başmakale yazardı, hem de genel yayın müdürü diye damgayı basardı. Öyle olunca da kötü yazardı. Hiçbir zaman iyi bir yazar olamadı. Şimdi bunlar, Abdi'den sonra genel yayın müdürü olarak yazılar yazmaya başladılar. Ben onun patronu olsam söylerim. Sen ya yazı yazarsın,, ya genel yayın müdürü olursun, ayda bir yazı yazarsın. Gazeteyle ilgili yazı yazarsın, gazetede bir hamle olur, bir yenilik olur yazarsın.

Ş.A.: Sizin döneminizdeki basında bu kadar hiyerarşi de yoktu sanırım. Mesela Ercüment Ekrem Talu'yla karşılıklı oturur, yazarmışsınız...

B.F.: Zaten gazeteciliğin güzelliği, eskiden daha güzel yazı yazılmasının sebebi bu meşverettir. Ben Hürriyet Gazetesi'ne geldiğim zaman beni üst kata çıkaracaklar, asansör bekliyoruz, kalabalık dikkatimi çekti. Dedim ki, orada iki asansör boş, niye böyle. Dediler ki “ onlar patronların”. Ha bakın birşey söyleyeyim size dedim. Hiçbir zaman sizi tanımayacaklar, hiç bir zaman da kaynaşamayacaklar, bu gazetenin patronu da olamayacaklar. Personel değildir gazeteci, görüşmeyen, onların yüzünü görmeyen patron, patron olamaz. Onlarla birlikte olmaktan alacağı intibalar vardır ve

onlar da patronlarını görmeli, moral almalılar. Bunlardan uzak durursanız gazetecilik yapamazsınız. Biz Cihat Baban’la sürekli birlikteydik, kızar odasına girerdik.

Şimdi, bakın bi defa İkitelli’yi anlattım bir yerde, bir programda. O atmosferde soğukluk yapılır, gazetecilik yapılmaz. Okuyucunun gelip gidemediği bir yer, okuyucuyla temas etmeyen grupların yaptığı gazetecilik, gazetecilik değildir. Bir yazar demiş ki “ben Bedii abinin fikrinde değilim”. Ama sonra kendi anılarını anlatırken bir gün bir şeye kızmış, Erol Simavi’nin yanına gitmiş, Erol Simavi’ye demiş ki, “ters ters işler yapıyor yazı işleri, ben direktifi kimden alacağım”. Erol da kalkmış pencereye yürümüş, Babıali’deki binada, “gel buraya” demiş ve yoldan geçenleri göstermiş, “işte sen bunlardan alacaksın” demiş. Yani halk ne isterse o olur, okuyucu senin asıl amirin. O da bunu anlatıyor. İkitelli’de olsaydın kimi gösterecektin.? Sen benim fikrimin aleyhinde misin, yoksa teyid mi ediyorsun?.

Şimdi halk gazeteden kopmuş. Ondan dolayı bunlar herşeyden koptular. Bir halk kendi gazetesini savunur. O kendi gazetesini müdafaa eder, öteki kendi gazetesini. Öylesine, öğretmenler vardı, bizim gazeteyi okuyorlar diye fişlenirlerdi. O yüzden abonelerde Dünya gazetesi üste gelmeyecek şekilde katlatırdık. O kadar benimserlerdi. Burhan Felek’in kapısında “Üsküdar Dert Dinleme Ofisi” diye yazardı. Şimdi yazarlarından kopmuş. Biz yazılarımızı yazıp işimizi bitirdiğimiz vakit 5-6 arkadaş bir yerlere giderdik, içki içerdik. Bilir misiniz ki ben her öğle yemeğinde, akşam içkisinde 8-9 tane fıkra çıkarırdım. Çünkü o kadar güzel konuşulurdu ki. Mesela Doğan Nadi “bunu yazmayacaksan ben yazayım” derdi. Şimdiyse ancak fikir çalmalar var.

Ş.A.: O yıllar Babıalı'nın en yoğun yaşandığı yıllarmış herhalde... Bir de serbestiyet olsaymış neler olurmuş kimbilir..

B.F.: Haklısınız. Şimdi hoş sohbet insan kalmadı Babıalı'de. Konuşacak insan kalmadı. Eskiden her gazetenin içinde en az 20 tane sohbetine doyulmaz insan vardı. Ben şaşıyorum şimdi. Hıncal'a dedim ki birgün, böyle davetleri yapmaz mısınız birbirlerinize. "Ne münasebet abi, gözlerimizi oyarız" dedi. Mesela Vatan gazetesinden pek çok arkadaşım vardı benim. Orada işini bitiren, bize gelir, veyahut biz de işini bitiren Vatan'a giderdi. Gazeteciler Cemiyeti'ni o hale sokmuştum ben yani orası bir basın kulübüydü.

Bir gün Enver Ören'in gazetesindeki bir gruba bakın dedim, bir gazetenin ağabeylere ihtiyacı vardır. Batıda da böyledir. Bir ağabeylik vardır gazetede, ya öyle olmaya çalışın, ya da öyle birini bulun. Bakın dedim, gazetede sinirli bir hava eser, o havayı dağıtır, gazeteyi neşelendirir. Ben kendi gazetem ağabeyiydim. Ben yazımı sabahtan yazardım, her öğleden sonra yazı işlerine çıkardım, her gün, yazı işleri müdürünün karşısına otururdum. Sohbet ederdim, işgal etmemek şartıyla, nerede yoğunlar, nerede rahatlar bildiğim için ona göre konuşurdum. Oradan başkalarına giderdim. Şimdi böyle tipler yok. Murdoch varya,meşhur. Avusturalya'daki gazetelerinin birinde bir hanım mektup yazmış, sizin gazeteyi okuduğum zaman içim kararıyor, bu gazetede bir neşeye ihtiyaç var demiş. Bunu yazı işlerine yazdığım zaman cevap olarak siz mizah mecmuası alın dediler diye yazmış.

Murdoch'da kadını haklı bulmuş, gazetesine biraz magazin eklemiş, gazetenin tirajı artmış. Tirajı artmış ama bu arada mektuplaşmaya devam ediyormuş ve fikrini

soruyormuş. Bunlar bir basın kulübü kurmuşlar, gazetenin havası değişmiş. Bir gün bakmış ki, eski bir spor yazarı, diğerlerine hikayeler anlatıyor, eğlendiriyor. “Gel buraya” demiş Murdoch. “ Ben sana ayda şu kadar para maaş vereceğim, tek istediğim bu düzenini devam ettirmen, gazetenin yüzünü güldür, arkadaşları yemeğe götür, onlarla sohbet et”. “O zaman anladım ki” diyor Murdoch , bir gazeteye moral verecek kişilere ihtiyaç vardır. İngiltere’de Times gazetesi de kendini değiştirdi, normal bir gazete haline geldi ama itibarını kaybetmedi. Şunu söylemek istiyorum, birbirleriyle konuşsalar, Hürriyet’teki 5-6 tane yazar, Sabah’taki 5-6 yazarla buluşsalar gazetelerin havası değişir. Ne kadar seviyesiz olurlarsa olsunlar biraraya gelmelerinden bir seviye doğar. Bunlar, belki kitap da okumuyorlar.

Ş.A.: Bir konuyu merak ediyorum doğrusu. Deniliyor ki, İsmet Paşa isteseydi, idamlara engel olabilirdi, ama çaba sarfetmemiştir.

B.F.: İsmet Paşa başından itibaren samimiyetle davransaydı belki engel olabilirdi ama telefon etmiştir. Ancak İsmet Paşa “sizi ben dahi kurtaramam” dedi ya onun gerçek çıkmasını daha çok tercih etti. Haklı çıktığını gösterdi. Çünkü İngiltere kraliçesi Yassıada görüşmeleri başlayınca buradaki İstanbul Başkonsolosuna talimat verdi, sefirde kralicenin mektubu var, nasıl takdim edelim diye sordular Milli Güvenlik Kurulu’na. Çok iyi biliyorum, çünkü ben önerdim sormalarını.

Kraliçe o mektupta “idamlar bizi çok üzer, sakın idam etmeyin” demiştir. Bunu da yazdım ben. O zaman İsmet Paşa, beyanat verebilirdi. “Ben de aynı fikirdeyim, idam etmeyin” diyebilirdi. İsmet Paşa itibarlıydı çok. Korkuyorlardı, çekiniyorlardı ondan.

Hiç ses çıkarmadı. O zaman başlasaydı daha başka devletler de desteklerlerdi. İhtilalin tabi neticesi idamdı, hepimiz biliyorduk bunu. O kadar tabiiydi. Son günleri bilirim. İrtibat Bürosu'na gittiğimde Ankara'da, kararlar verilmişti. Orada ağlaşıyorlardı.

Ş.A.: Tahmin ediyor muydunuz Adnan Menderes'in böyle bir akıbetle karşılaşacağını..

B.F.: Adnan Menderes garantiydi bir kere. Fatin Rüştü de belliydi. Ona hayran olmuştum. "Ben atıfet istemiyorum" diye bağırdı hakime. Adnan Menderes eğilip bükülürken, o aslanlar gibiydi. Çok değişmişti, çok düşmüştü Adnan Menderes. Nitekim sonra hepsine sırayet etmiştir o korku. Süleyman Demirel'i düşünsenize, kendinden önceki başbakan asılmış. Aynı muhalefet orada da var, aynı İsmet Paşa. Süleyman Bey'in geçirdiği şey, korkunç bir şeydir. Hergün darağacının gölgesinde yaşamak, onun önünden geçmek korkunç bir şeydir.

Ş.A.: Peki siz Demokrat Parti'ye destek veriyordunuz...

B.F.: Hepimiz 1946 demokratiyiz. Zaten basın partiden evveldir. Onlar arkamızdan geldiler. Celal Bayar'ın dediği gibi, kuşun kanadına kuvvet veren bizdik. İktidara gelmelerinde basının %50'nin üzerinde payı vardır. Onların söylemediklerini biz söyledik. Mesela benim Tasvir'de İsmet Paşa hakkındaki yazılarım, Son Saat'te kambur fıkralarını düşünün. Bir tane lakırdı var mıdır Adnan Menderes'te. Söylemezlerdi, korkarlardı parti kapatılır diye. Biz o kadar ileriydik. Biz İsmet

Paşa'ya yazı yazılabileceğini, İsmet Paşa hakkında da hiciv yapılabileceğini gösterdik. Onlar sonra geldiler ve beni yatıştırmaya çalıştılar, irtibat kurarlar aramızda ve bizi kapatırlar diye korkuyorlardı. Ama geldiler, evvela baktık matbuat kanunu çıktı. Aslında başlangıçta hiç ses yoktur. Gittik Ankara'ya Celal Bayar'a çıktık. Adnan Menderes kabul bile etmedi bizi. Celal Bayar meclisi toplattı. Ondan sonra matbuat kanunu çıktı. Bir ay.. Adnan Menderes talimat verdi, komisyonlarda tadilat yaptırdı. Yazı yazıyorduk o başka. Ama onlar gaddarlıkta, matbuata karşı olmakta CHP'den aşağı kalmadılar. Onlar da başka yollar buldular, kağıdımızı kestiler, ilanları kestiler. Onları daha ağırdır. Halk Partisi örfi idarelere yüklemiştir işi. Komutanların arkasına sığınmıştır. Demokrat Parti, mesela bankalara talimat verirdi, dünya gazetesine ilan vermeyin diye. Halk Partisi böyle şeyleri düşünememiştir. Onlar ilan kesmesini bile bilememişlerdir. Demokrat Parti, bunların ana damarı neyse kes demişlerdir. Demokrat Parti kadar bir vaatler silsilesiyle bütün ülkeyi bombardıman etmiş olanı yoktur. Yapma imkanı olmayan şeyleri vaatetmişlerdir.

Efendim, o havayı sıyralım, şunlardan kurtulalım. Sonradan Adnan Menderes şu havaya girivermiştir. “Canım, halk partisinden kurtardık ya memleketi, yeter bu” demeye başlamıştır. Sonra “Vatan bize minnettardır” demeye başladı . Atatürk'e İsmet Paşa'nın dediği gibi. Adnan Menderes'i çok daha şeytani bulabilirsiniz, daha gayri ciddidir. İsmet Paşa ciddi biridir. Adnan Menderes lafazandı, öyle derin bilgisi yoktur ama cazibedir, ışıktır, biraz aktördür. Ben fazla ciddiye almadım. Vazife taksimi yapıldı. Celal Bayar Cumhurbaşkanı oldu. Adnan Menderes'in de istibdatçı olduğu muhakkaktır. Eger asıl görevi demokrasiyi yerleştirmek olduğu inancında

olsaydı, o misyonu kabul etseydi, ne ihtilale düşerdik biz, ne de başka bir şeye. Bambaşka bir Türkiye olurdu. O kadar iyi bir demokrasimiz, sağlam bir demokrasimiz olurdu ki, batı hayran olurdu. Ama o yerinde kalmayı demokrasinin çok önünde kabul etti. Süleyman Bey'den farkı odur. Süleyman Bey bir misyonu kabul etmiştir. Süleyman Bey “sekiz seneden fazla iktidarda kalmamalı, çok hatadır” diye kaç defa söylemiştir. Adnan Bey için misyon yoktu, kendi vardı.

Ş.A.: Milli Şef dönemi, siyasi idare açısından bakıldığında biraz deneme-yanılma yöntemi uygulanmış gibi düşünülebilir mi? Benim saptamam böyleydi, bu yanlış olmaz değil mi?

B.F.: Hayır, zaten tamamen böyledir. Atatürk'ten sonra İsmet Paşa'nın zorluğu vardı. Şimdi bir Atatürk ki vatanı kurtarmış, Cumhuriyeti kurmuş. Tartışılması mümkün değil. Sonra bir hastalık devresi gelmiş.

Atatürk aslında 1938'de değil, çok daha evvel ölmüş. Yani fiziki manada 1938 ama öncesi var. Celal Bayar başbakan olup, Savanora yatında tedavi edildiği zaman Atatürk, Atatürk değil artık. Atatürk, o zaman Hatay davasını halletmiş, ondan sonra ölmüş denebilir. Hatay davası tamamen Atatürk'ün eseridir. Orada başkaları yok. Hatay davasından sonra daha büyük hastalanıyor, Falih Rıfkı Bey dedi ki, koskoca Atatürk “çocuğum çok canımı acıtıyorlar” dermiş. O acılar içinde, Atatürk hiçbir şeyle meşgul olamamış. Öldükten sonra Mareşal Çakmak, İsmet Paşa için ağırlığını koymuş. İsmet Paşa tabi, bir takım şeylerin içinde. Çankaya'da her yerde Atatürk. Makbule Hanım'a göndermiş bazı eşyalarını. Maalesef hepsi kaybolmuştur.

Atatürk'ün kızkardeşi kendisine layık bir insan değildir, hepsini yok etmiştir. Ben bilirim, bir arkadaşım vardı doktor oldu, o Atatürk'ün mendillerini kullanırdı. İsmet Paşa bir yandan Atatürk'ü kendi çevresinden uzaklaştıracak, bir yandan Atatürk'ün adamlarına şüphe içerisinde, bir yandan kendi adamlarını yerleştirecek. Tabi denemelere başlamıştır işte o zamanlar. Evvela Atatürk'ten geri kalmamak için sert olmalıdır havasına girmiştir ve serttir. "Devri İsmet geldi" diyen, paraları yapan Refik Saydam'dır. Tapardı İsmet Paşa'ya. İsmet Paşa'ya hem yaranmak, hem Atatürk'e karşı olmak için. O denemeyi yapmışlardır. Tabii o zaman Halkevleri var, Türk Ocakları kapandı ve valiler aynı zamanda parti başkanı, pek çok vali aynı zamanda belediye reisi de. Bunlardan istihbarat alırlardı. Mesela Avni Doğan Bey her seferinde halkın memnuniyetini bildirmiştir. Kasım Gülek canlandırdı partiyi ama İsmet Paşa hiçbir zaman ona tahammül edememiştir. Kasım Gülek, İsmet Paşa tarafından istiskal edildiği halde hiçbir zaman karşıya geçmemiştir. O Nihat Erim, o kadar benimsendiği halde hemen Menderes'le beraber olmuştur.

O zaman basının ekonomik varlığı da kötüdür. Gazete ancak 6 sayfa çıkabilir. Tek Parti devrinde pembe kağıtlara basılırdık, karaborsa yapılmasın diye kağıtları pembeye boyarlardı ve böyle 3.hamur, 5.hamur kağıttan daha adi kağıtlardı. O zaman baskı tekniği de kötüydü. Ama Demokrat Parti zamanında daha varlıklı bir basının mücadelesi vardır. Tek parti devrinde herşeye rağmen yazı yazan adam açtı. Çoluk çocuğuna ekmek götüremezken o mücadeleyi vermiştir. O zaman çoğu idealistti, çoğu fedakardı. O bir yazıyı yazmak için hayatını hiçe sayan insanlar çoktu. Ben gazeteciliğe başladığım zaman otomobil sahibi gazeteci, gazete sahibi ya 4'tü ya 5'ti. Yani Yunus Nadi Bey'in arabası vardı, Ahmet Emin Bey'in arabası vardı, o da

Tatko'nun sahibi kardeşi olduğu için oradan verilmiş bir arabaydı. Bugünün genel yayın müdürü o zaman ki dört patrondan daha zengin. Biz iki mücadele yapardık. Bir iktidarla mücadele ederdik, bir de gazete idaresiyle mücadele ederdik, haftalığımızı alalım diye. Bu aç gazeteciye teveccüh de gösterilmemiştir. Yani kapılardan kovulmuştur, ama gene mücadelesini yapmıştır. Ben herkese yazı makinası aldığı zaman gazetedeekilerin bayram ettiğini bilirim.

Ş.A.: Bütün bunları, bu devirleri yaşamış olmak, basının değerli şahsiyetlerini, ünlü yazarlarımızı, şairlerimizi tanımış olmak bugün size neler hissettiriyor. Yazı yazdığınız günlerden bugünlere Türkiye öyle çok değişti, öyle dönemler yaşadı ki. Ancak kitaplarınızda anlattığınız şahsiyetleri tanımış olmak, öyle bir mücadelenin içinden çıkmış olmak ve bugünün basınına tam tepeden bakabilmek nasıl acaba..

B.F.: Bir defa güzel bir duygu. Yaşamak en büyük şeydir. Ve size bir doygunluk, size bir olgunluk, size başka bir üstünlük getiriyor. Gençliğin bazı şeylerdeki infialini gördüğünüz zaman siz çok üstünsünüz. O isyanın boşuna olduğunu biliyorsunuz. Ve böylelikle bazen yeknesak ve tatsız tarafı vardır. Ama bilmek var ya, umumiyetle hadiselere öyle bakıyor insan. Ben bunu biliyorum, böyle olacak. O size rahatlık da verir. Ben, doğrusu kendimi çok şanslı sayıyorum. O şeyleri görmüş olmanın, siz de olmayacak ve olmasına imkan olmayan şeyler var ben de. Sizin devrinize ait değişmeler olsa bile yavaş oluyor. Biz öyle bir devrede vardık ki, o devrede herşey çok süratli değişiyordu. Çocukluğunuzdan başlayın, mesela ben ilkokula yeni harflerin ilk tatbik edildiği zaman 1927'de başlıyorum ve babam bir gün fesli çıktı evden şapkalı döndü. Sessiz sinemaya gittiğimiz zaman, oradaki sokakları

gördüğümüz zaman, bizim sokaklarımızdan başka yerler olduğunu, başka toplumlar olduğunu görürdük. Birdenbire, sokağa çıktığım zaman filmdeki sokak oldu bizim sokağımız da. Bizim sokağımızda da şapkalı insanlar oldu. O zaman biz kadınları fazla düşünmezdik, onlar evdeydi, birdenbire herşey değişti. Babalarımızın feslerini kesip, onları kıvrıp tahta silmek için silgi yapardık. Onları gördük biz. Derken bir de baktık annelerimiz açıldılar. Sokaklara başları açık çıktılar, elbiseler giyip çıktılar. Bunlar öyle çabucak değişti ki, film gibi olmuştu. Sonra, Çarlistonlar devri gelmiştir. Şimdi, basında da böyle oldu. Basın da birdenbire otomatik telefona geçti. Heybeliadayla, Büyükadayla, Burgazla santralli konuşulurdu. Bundan geçilerek gelmiştir. Cihat Baban Avrupa'ya gitti, geldi dedi ki “ öyle makinalar var ki, adam odasında yazıyor, aşağıda kurşun dökülüyor”. Odasına çıkınca atıyor, öyle şey olur mu diyordum. Teleksler geldi, faksılar geldi. Bizim ilk öğrendiğimiz şey, gazetecilikde, 8 sütundur. 96'dan başlar, 6 puntoya kadar iner harfler. 8 sütuna 96 punto kaç harf alır. Bunu ezbere bilirdi sekreterler. Bir başlık attığınız zaman, mesela “Başbakan İstanbul'da” sayarsınız, sığmaz. Bu başlıktan vazgeçilir. Şimdi öyle değil ki, değiştiririz. Bir gazeteyi hazırlamak işkencedir. Şimdi kolay, böyle olduğu halde kendilerini yormamaları, halk adına birşey yapmamaları günahtır, haramdır! O imkansızlıklar içerisinde gazeteciler halkın yardımına koşarlardı, halkı dinlerlerdi. “sizi görmeye gelmişler” dedikleri zaman işimizi gücümüzü bırakıp dinlerdik. Okuyucu o , gücendirmeye gelmez. Derdini anlatır.

Ş.A.: Peki, gazeteci olmak nereden aklınıza geldi...

B.F.: Efendim, ben zaten okulda da herkesin yazısını yazardım, çok okurdum, çok tartışırdım. Tütüncülük maceram oldu. Orada arkadaşım acelecilik etti, asıl sermaye onundu. Ben böyle şeylerde çok kırılıveririm. Hemen bıraktım. İşte o sırada Kadri'nin tahriki çıktı. 17 tane fıkra yazdım.

Ş.A.: Gazeteci olmak sizin için ne ifade ediyordu aslında..

B.F.: Ben çok söylemek istediğim şeyler olduğu kanaatindeydim. Çok, birşeyleri haykırmak isterdim.2.Cihan Harbinde çektiğimiz sıkıntı ve totaliter rejim beni bir arayışa sevketti diyebilirim. Zaten gazeteciliğe başladığım zaman muafakat yapabilir, İsmet Paşa'yı methedebilirsin, hiç olmazsa aşağıdan alırsın. Neden birden bire o kadar ateşli girmişim. Dolmuşum, demek ki, 2.Cihan Harbinin sıkıntılarını çekmeler, karartmalar, o sıkıntılar canıma tak ettirmiş herhalde.

Birdenbire o imkanı bulur bulmaz, o imkanı istedim, yarattım ve bulduğum anda da zannederim boşaldım. Ondan dolayıdır ki, gazeteciliği çok güzel bir meslek olarak bilirim, çünkü insanın içinde hicran bırakmaz. Yazma imkanınız olduğu zaman çok rahatlarsınız. Söylemek istediğiniz bir şeyi ertesi gün görmek var ya, ben idari işlerim dolayısıyla yazmayı ihmal ettiğim zamanlarda, gazeteyi aldığım zaman olması gereken yerde göremeyince öldüm zannederdim. Ben ölünce böyle olacak derdim kendi kendime.

Ş.A.: Halk Milli Şef'in yanındı mıydı? Bizi savaşa sokmadı duygusu daha üst bir duygu muydu?

B.F.: 2. Cihan Harbinde halk ne İsmet Paşa düşünecek haldeydi, ne de başka şey. Ekmek karneyle, şeker yok, yağ yok. Üzüm bulursa çayını içebiliyor. Sadece ekmek peşindeydi ve o sıkıntılar içerisinde halkı ilgilendirmiyordu. Çoğu da Alman taraftarıdır. Kahvelerde ikiye ayrılmışlardı. Almancılar- İngilizciler.

Savaşa girmeyip de sulh olunca o zaman bu halkın bir kısmı, tabii gazetelerin de tesiriyle, savaşa girmediğimiz halde şu halimize bak, savaşa girmiş milletlerden daha beteriz noktasına geldiler. Gazetelerin muhalefete başlaması, bütçe konuşmalarında Hikmet Bayur, Refik Şevket İnce hükümetin canlarına okurdum . Gazeteler bunları yazarlardı. Ne zaman bu müzakereler yazılmışsa tiraj artmıştır. Savaşta askeri yazarların yazıları tiraj arttırırdı, bir de bütçe müzakerelerinde muhalefet eden milletvekillerinin yazıları tiraj arttırırdı. Bunu yazanlar kaçırır mı, gördüler bu muhalefeti devam ettiler. Muhalefet başladı, muhalefet başlayınca dörtlü takrirler başladı, arkası Demokrat Parti'yle geldi. Demokrat Parti kaldırdı halkı ayağa.

Ş.A.: Basın hem varolma mücadelesi vermiş, hem de demokrasiye açılan kapının anahtarı olmuş diyebiliriz.

B.F.: Aslında dünya tarihinde yalnız bizim basındır. Yoktur öyle bir basın, başka memleketlerde yoktur. Savaştan sonra totaliter bir rejimin artık durmaması gerektiğini, bunun mücadelesinin başladığını, daha da ileri gitmesi gerektiğini basın göstermiştir. İsmet Paşa'nın sezgileri var, İsmet Paşa'nın muhakemesi var, İsmet Paşa hesap yapmıştır. İsmet Paşa, en sonunda demokrasi de karar kıldı. İsmet Paşa, o zaman çok sertliklerle de karşılaşabilirdi doğrusu, çünkü İsmet Paşa'nın artık "Milli

Şef’lik havasının ve ortadan kalkması gerektiği inancı Halk Partisi’nin yukarki kademelerinde de görülmüştür. Demokrat Parti, 33 vatandaşın idamı meselesini ortaya attığı zaman İsmet Paşa’nın ödü koptu. En çok korktuğu hadisedir. Çünkü haberi var. Mustafa Muğlalı’ya sahip çıkmadı. Tabi daha kimbilir neler vardı tek parti devrinde. Bunları biliyordu. Ancak demokrasiye geçerek kurtardı. Franco döneminde “karakola götürüldü demek yok edildi demektir” İspanya’da. Belki Türkiye’de de böyle şeyler vardı, kimbilir neler yapıldı. Şimdi biz mücadelemizi verirken, çok partili rejim olduğu halde bir emniyet müdürü benim gibi tanınmış bir adama “seni pencereden atarım” diyebiliyorsa kimbilir kaç kişiyi attı. Kimbilir neler vardı. Çünkü Umumi Müfettişlikler ihdas etmişlerdi, Şarkta,Güneyde Bunlar hükümet gibiydiler. Onlar biliyorlardı. Bu kapalı rejimler, bu diktatörlükler, kendilerine ait birtakım şeyleri de gizli olarak sürüklerler, sırtlarındadır. Görünmez ama onlar hissederler. Onlar bir ağırlığın altındadır, o ağırlıkta 33 vatandaşın kaybı vardır, bilmem daha başka kimin kaybı vardır.

Ş.A.: Sizce Lozan Konferansındaki devlet adamı İnönü ile Milli Şef İnönü’yü birbirinden ayırabilir miyiz?

B.F.: Lozan Konferansı önemli bir şeydir. Ama Lozan tamamen İsmet Paşa’nın malı gibi saymak da hata. Milli Mücadeledeki İsmet Paşa vardır, Milli Şef İsmet Paşa vardır. İsmet Paşa’yı şöyle ayırabilirsiniz. Atatürk’ün yanındaki İsmet İnönü, Atatürk’den sonraki İsmet İnönü. Atatürk’le beraber olan İsmet Paşa apayrıdır. İsmet Paşa 1.İnönü Zaferi’nde yenildik zannetmiş, gitmiş yatmıştır. Atatürk gelmiş, söylemiş “Muzafferiyetinizi tebrik ederim” demiş. Yunanlılar çekiliyormuş, onları

takviye kuvvetleri geliyor zannetmiş. Atatürk onları raporlarda anlamış, İsmet Paşa'dan farkı da o. Atatürk pek çok zaferi hediye etmiştir İsmet Paşa'ya. Lozan da da Atatürk "diren burda" demiş direnmiş , "gel" dese gelirdi. İsmet Paşa şahsen her şeyi yapmamıştır. Ama Lozan'da tabi İsmet Paşa'nın damgası vardır, tabi hizmeti vardır. İsmet Paşa'nın hayatının bir dönüm noktası, bir kilometre taşı saymam ben şahsen. Ama muhalefet lideri İsmet Paşa, çok ayrıdır , Milli Şef İsmet Paşa çok ayrıdır, Atatürk'ün başvekili İsmet Paşa apayrıdır. Atatürk'ün başvekili İsmet Paşa hazine bekçisi havasındadır, kapitülasyon korkusundan gelen bir İsmet Paşa'dır. Otoriterdir. Memurun herşeye hakim olmasını, halk hizmetkari değil de halk patronu olmasını savunur. Tabi askerlerin kurduğu bir devlet de memur hakimiyeti doğaldır. Ordu taksimi gibi yapmışlardır. Bakın İngiltere'de devlet halkın hizmetkarıdır. Halk kafa tutar devlete. Biz de tamamen tersidir. Ancak Atatürk daha hovarda, daha sosyaldır. Atatürk dehadır. İsmet Paşa muhafazakardır, daha kısır bir dönem yaşatmıştır Türkiye'ye. Türkiye bir türlü kıpırdayamamıştır, bir türlü fişkıramamıştır. Demokrat Parti yabancı sermayeyi başlattığı zaman 1954'te muhalefet etti. Öyle zannetti ki halka bunu söylediği zaman halk galeyana gelecek. Halk "gelsinler" dedi. 1954'te silindi. Seçimde meclise 54 kişi girebildi. Evet savaşa sokmamıştır. İsmet Paşa'nın Churchill'e "savaşa girerim, her Türk erinin yanına bir İngiliz askeri vereceksiniz. Biz kaç kişi sokarsak, o kadar vereceksiniz ve siz hangi silahlarla girecekseniz bize de vereceksiniz" dedi. Churchill arkasına baka baka gitti. Adam zaten kendi askeri ölmesin diye girmemizi istiyor. İsmet Paşa'nın buradaki rolü elbet büyüktür.

Ş.A.: Pişmanlık duyduğu şeyleri hiç söyledi mi size

B.F.: Hiç. Ben anlatırdım kendisine. “böyle böyle oldu” diye. “Haberim yok” derdi. Gayet rahattır. Mesela Mustafa Muğlalı meselesinde vazife verdiği ve idama doğru giden generalini koruyabilirdi. O zaman “ben devlet reisiyim, elbette bu emirleri veririm” diyebilseydi kurtarırdı. “Yetki onundu, ne yapmıştır bilemem” dedi. Hasan Ali’yi, İsmail Hakkı Tonguç’u hiç savunmadı. İsmet Paşa , “ **bayramlık elbisesini giydiği zaman ötekini bırakırdı**”. Bayram çocuğu gibiydi. Nasıl ki, bayram çocukları bayramda giydikleri elbiseyi çıkarmak istemezler, öyleydi. Ama başka bayramda yeni elbise giydiğinde de eskisini atardı, hatırlamazdı.

SON HABERLER

Ankara'da Zikrederken Yakalanan Naksibendiler

Marmek ve Kayaşta 19 Kişi Dahil Nezaret Altına Alındı

Çektiklerimiz

İstanbul Kanunî adanmış ve zikrederken yakalanan Naksibendiler, Marmek ve Kayaşta yakalanan 19 kişi, Nezaret altına alındı. Bu kişilerin, Marmek ve Kayaşta yakalanan 19 kişi, Nezaret altına alındı. Bu kişilerin, Marmek ve Kayaşta yakalanan 19 kişi, Nezaret altına alındı.

Yunanistan İç Harbi

Ceteler Grammos'ta Mağlup Oluyorlar

İsrail'le Sulh Müzakereleri

Ürdün Heyetile İlk Görüşme Yapıldı

Libyalılar İstiklâl İstiyorlar

Yabancı İdareye Karşı Sıkla Mukabele Edilecek

Bir Damla

Hangisi ?

Başın dışındayım. Bay Barlas mı Tercih Bakanımızdır, yoksa dışındayım mı? Bay Barlas mı Tercih Bakanımızdır, yoksa dışındayım mı? Bay Barlas mı Tercih Bakanımızdır, yoksa dışındayım mı?

İLACLA İTİRAFLAR

Rusyada ve Peyklerinde Zorla Elde Edilen Kimyevi İtirafılar

Sovyet Rusya ile peyk memleketlerinde apar suçluların itirafı, ancak zorla elde edilmiştir. Bu itirafın, ancak zorla elde edilmiştir. Bu itirafın, ancak zorla elde edilmiştir.

34 Aydır Uyuyan Hintli Çocuk. Yeni Delhi 28 (Nafes) - Güney Hindistan'da 34 aydır uyuyan Hintli çocuk, bu ay uyandı. Bu ay uyandı. Bu ay uyandı.

34 Aydır Uyuyan Hintli Çocuk. Yeni Delhi 28 (Nafes) - Güney Hindistan'da 34 aydır uyuyan Hintli çocuk, bu ay uyandı. Bu ay uyandı. Bu ay uyandı.

34 Aydır Uyuyan Hintli Çocuk. Yeni Delhi 28 (Nafes) - Güney Hindistan'da 34 aydır uyuyan Hintli çocuk, bu ay uyandı. Bu ay uyandı. Bu ay uyandı.

34 Aydır Uyuyan Hintli Çocuk. Yeni Delhi 28 (Nafes) - Güney Hindistan'da 34 aydır uyuyan Hintli çocuk, bu ay uyandı. Bu ay uyandı. Bu ay uyandı.

34 Aydır Uyuyan Hintli Çocuk. Yeni Delhi 28 (Nafes) - Güney Hindistan'da 34 aydır uyuyan Hintli çocuk, bu ay uyandı. Bu ay uyandı. Bu ay uyandı.

34 Aydır Uyuyan Hintli Çocuk. Yeni Delhi 28 (Nafes) - Güney Hindistan'da 34 aydır uyuyan Hintli çocuk, bu ay uyandı. Bu ay uyandı. Bu ay uyandı.

34 Aydır Uyuyan Hintli Çocuk

Yeni Delhi 28 (Nafes) - Güney Hindistan'da 34 aydır uyuyan Hintli çocuk, bu ay uyandı.

Evlerdeki Resmi Telefonlar Kalkıyor

Ankara 28 (TAN) - Milli Bakanlık, alacakları resmi telefonları kaldırıyor.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

16 Yaşında Bir Kefil Gıyathine İdam Edilecek

La Roche - Sur - Yon (Fransa) 28 (TAN) - 16 yaşında bir kefil, gıyathine idam edilecek.

Bir Gestapo Ajansı İdam Mahkûm Oldu

Büldiz 28 (A.A.) - (A.C.P.) - Bir Gestapo ajansı, idam mahkûm oldu.

RESİMLE GÜNÜN HADİSELERİ

Sahne: İstanbul'da Cumhuriyet Meydanı'nda, dün saat 14.00'de, Mustafa Kemal Atatürk'ün cenazesi için düzenlenen tören. (Foto: A. Kaya)

Çirkın Bir Tecavüz

İzmit 28 (TAN) - Çirkın bir tecavüz.

Peride Celâl

İzmit 28 (TAN) - Peride Celâl.

Aşk ve Macera Romanı

İzmit 28 (TAN) - Aşk ve Macera Romanı.

Yeni Yal İnşaat Atelyeleri

Ankara 28 (TAN) - Yeni Yal İnşaat Atelyeleri.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

İşçilerin Yollanma Mahvut Beyanname

Ankara 28 (TAN) - İşçilerin yollanma mahvut beyanname.

SON HABERLER

Memleketimize Turist Celbi İçin Çalışmalar

Pasaport ve Gümrük İşlerinde Mümkün Olan Her Türlü Kolaylık Gösterilecek

Ankara, 5 (TAN) — Memleketimize turist getirmek maksadıyla pasaport ve gümrük işlerinde mümkün olan her türlü kolaylık gösterilecek. Bu maksadla pasaport ve gümrük işlerinde mümkün olan her türlü kolaylık gösterilecek. Bu maksadla pasaport ve gümrük işlerinde mümkün olan her türlü kolaylık gösterilecek.

London'da Dedikodulu Bir Evlenme

London, 5 (TAN) — Bir evlenme dedikodusu London'da dedikodulu bir evlenme. London'da dedikodulu bir evlenme. London'da dedikodulu bir evlenme.

Bir Datala

Diş Piyasa

Diş piyasası... Diş piyasası... Diş piyasası... Diş piyasası... Diş piyasası... Diş piyasası... Diş piyasası... Diş piyasası... Diş piyasası... Diş piyasası...

Yerimden Fırılyarak Bağirdim : "Ne Uğünü de Derhal Kurguna Diziniz!"

Yerimden fırlayarak bağirdim : "Ne Uğünü de Derhal Kurguna Diziniz!" Yerimden fırlayarak bağirdim : "Ne Uğünü de Derhal Kurguna Diziniz!" Yerimden fırlayarak bağirdim : "Ne Uğünü de Derhal Kurguna Diziniz!"

Dünya Sağlık Elazığ'da Bir Hâdise

Dünya Sağlık Elazığ'da bir hâdise. Dünya Sağlık Elazığ'da bir hâdise. Dünya Sağlık Elazığ'da bir hâdise. Dünya Sağlık Elazığ'da bir hâdise. Dünya Sağlık Elazığ'da bir hâdise.

Yarısı Kedi, Yarısı Tavşan Bir Hayvan Yakalandı

Yarısı kedi, yarısı tavşan bir hayvan yakalandı. Yarısı kedi, yarısı tavşan bir hayvan yakalandı. Yarısı kedi, yarısı tavşan bir hayvan yakalandı. Yarısı kedi, yarısı tavşan bir hayvan yakalandı.

Yunanistan'da Müthiş Bir Orman Yangını

Yunanistan'da müthiş bir orman yangını. Yunanistan'da müthiş bir orman yangını. Yunanistan'da müthiş bir orman yangını. Yunanistan'da müthiş bir orman yangını.

RESİMLE GÜNÜN HADİSELERİ

Almanya'daki Amerikan Askeri Birlikleri Manevrası

Almanya'daki Amerikan askeri birlikleri manevrası. Almanya'daki Amerikan askeri birlikleri manevrası. Almanya'daki Amerikan askeri birlikleri manevrası.

Hollandalılar Cava'da Boşalıyorlar

Hollandalılar Cava'da boşalıyorlar. Hollandalılar Cava'da boşalıyorlar. Hollandalılar Cava'da boşalıyorlar.

Yeni Alman Kabinəsi

Yeni Alman kabinesi. Yeni Alman kabinesi. Yeni Alman kabinesi. Yeni Alman kabinesi.

Bes Bos Şişeye Bir Tıytor Bileti

Bes bos şişeye bir tıytor bileti. Bes bos şişeye bir tıytor bileti. Bes bos şişeye bir tıytor bileti.

Son Yunan Askerleri de Teslim Oluyor

Son Yunan askerleri de teslim oluyor. Son Yunan askerleri de teslim oluyor. Son Yunan askerleri de teslim oluyor.

Atoma Karşı Korunma Tedbirleri

Atoma karşı korunma tedbirleri. Atoma karşı korunma tedbirleri. Atoma karşı korunma tedbirleri.

Atoma Karşı Korunma Tedbirleri

Atoma karşı korunma tedbirleri. Atoma karşı korunma tedbirleri. Atoma karşı korunma tedbirleri.

Henüz Zondort Yasımdayım

Henüz zondort yasımdayım. Henüz zondort yasımdayım. Henüz zondort yasımdayım. Henüz zondort yasımdayım.

Atoma Karşı Korunma Tedbirleri

Atoma karşı korunma tedbirleri. Atoma karşı korunma tedbirleri. Atoma karşı korunma tedbirleri.

Atoma Karşı Korunma Tedbirleri

Atoma karşı korunma tedbirleri. Atoma karşı korunma tedbirleri. Atoma karşı korunma tedbirleri.

Uçak Seferlerinde Tehlike Önleyici Mühim Keşifler

Sen amirlarda loqs'edilen bir unak mesele uqqs'edildi. Saman, andeco redymoni mu mayyan bir frekansa ayarlanarak. Bunden sonra, pilotin onundeki hususl bir saat 12-terinde layasnen dogru istikamette guph gitudigini bahrmetdedir. Eger inhiyal yoksa, bu saatun saatini gusull'okumektadir.

[illegible]

Yeni cihaz vətəndaşları ilavə

[illegible]

GÜNÜN HADİSELERİ

François Maitre-jeune, Léonel Bruni, Cécile Bérache, Henriette Lemerchier, Suzanne

(Foto Z-A)

A black and white photograph showing five individuals standing side-by-side. On the far left is a man wearing a dark suit jacket over a light shirt and a dark tie. Next to him is a woman dressed in a light-colored, possibly white, dress or blouse. The third person from the left is another man in a dark suit and tie. To his right stands a woman in a light-colored garment. Finally, on the far right, there is a man in a dark suit and tie. They are all looking towards the camera against a plain, light background.

Hükümet

Genelkurulunda Gümüşay, bir...
...ve devletin...
...ve devletin...
...ve devletin...

SON HABERLER

Rodos Müzakereleri Henüz Çıkamaz

Birleşmiş Milletler Arabulucusu Tarafından Yeniden Çeşitli Hal Çaresi Teklif Etti

Rodos, 21 (A.P.) - Birleşmiş Milletler Arabulucusu olan Dr. Ralph Bunche, Rodos müzakereleri için çıkmazda kurtarmak amacıyla Birleşmiş Milletler'in tahsis ettiği bir komisyonun raporunu yayınladı. Bu rapor, Yunanistan ve Türkiye arasında Rodos adasının statüsü hakkında bir anlaşma yapılmasını önermektedir.

Batı Avrupa Savunması

Collins'ın Yerini Montgomery'nin Bırakacağı

Washington, 21 (A.P.) - (U.S. Press) Batı Avrupa'da görev yapan kumandanlar arasında General Sir John Collins'ın yerine General Sir Bernard Montgomery'nin atanacağı bildirildi. Collins, Batı Avrupa'da görev yaparken başarılı bir kumandan olarak tanınmaktadır.

Komünistler Pekin'e Girdi

Amerikan - Rus İktisadi Anlaşması

Amerika, Muavakkat Olmak Kaydıyla Buna Taraf

New York, 21 (A.P.) - Dışişleri Bakanlığı'nın yayınladığı bir beyanata göre, Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği ile imzaladığı iktisadi anlaşmaya taraf olacaktır. Ancak, Amerika'nın bu anlaşmaya taraf olması, muavakkat olarak olacaktır.

Komünistler 87 Papazı Öldürdü

Yeniye, 21 (A.P.) - (A.P.P.) - Yunanistan'da Komünistler, 87 papazı öldürdü. Bu olay, Yunanistan'da Komünistlerin iktidara gelmesiyle birlikte gerçekleşmiştir.

Mütecici Rus Tayyarecileri

Pratford, 21 (A.P.) - (A.P.P.) - Birleşik Devletler, Rus mütecici tayyarecilerini, Amerika Birleşik Devletleri'ne göndermiştir. Bu tayyareciler, Amerika'da eğitim almaya gidecektir.

Bombay'da Nümayiş

Bombay, 21 (A.P.) - (A.P.P.) - Bombay'da, Hindistan'da Komünistlerin iktidara gelmesiyle ilgili bir nümayiş yapıldı. Nümayişçiler, Komünistlerin iktidara gelmesini istediklerini bildirdi.

İtalyan Eski Müstemine

Roma, 21 (A.P.) - (A.P.P.) - İtalyan Eski Müstemine, Roma'da açıldı. Bu müstemine, İtalyan Eski Müstemine'nin iktidara gelmesiyle birlikte açılmıştır.

Yeni Roosevelt'in Verdiği Demeç

Washington, 21 (A.P.) - (U.S. Press) - Yeni Roosevelt'in verdiği demeç, Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politikasını belirlemektedir. Roosevelt, Amerika Birleşik Devletleri'nin dünya barışını korumak için çalışacağını bildirdi.

FRANSA'DA

Paris, 21 (A.P.) - (A.P.P.) - Fransa'da, Komünistlerin iktidara gelmesiyle ilgili bir tartışma yapıldı. Tartışma, Komünistlerin iktidara gelmesiyle ilgili olarak yapıldı.

PAKİSTAN'DA

Karachi, 21 (A.P.) - (A.P.P.) - Pakistan'da, Komünistlerin iktidara gelmesiyle ilgili bir tartışma yapıldı. Tartışma, Komünistlerin iktidara gelmesiyle ilgili olarak yapıldı.

Bir Demle

Hayrolsun

Vaktiyle bir Memur...
...ve devletin...
...ve devletin...

Kahire'de "Bombalar Hadesi"

Kahire, 21 (A.P.) - (A.P.P.) - Kahire'de, "Bombalar Hadesi" meydana geldi. Bu olay, Kahire'de Komünistlerin iktidara gelmesiyle birlikte gerçekleşmiştir.

Yurtta Hava

Ankara, 21 (A.P.) - (A.P.P.) - Ankara'da, "Yurtta Hava" meydana geldi. Bu olay, Ankara'da Komünistlerin iktidara gelmesiyle birlikte gerçekleşmiştir.

Yeniye

Yeniye, 21 (A.P.) - (A.P.P.) - Yeniye'de, Komünistlerin iktidara gelmesiyle ilgili bir tartışma yapıldı. Tartışma, Komünistlerin iktidara gelmesiyle ilgili olarak yapıldı.

İtalyan Eski Müstemine

Roma, 21 (A.P.) - (A.P.P.) - İtalyan Eski Müstemine, Roma'da açıldı. Bu müstemine, İtalyan Eski Müstemine'nin iktidara gelmesiyle birlikte açılmıştır.

Yeni Roosevelt'in Verdiği Demeç

Washington, 21 (A.P.) - (U.S. Press) - Yeni Roosevelt'in verdiği demeç, Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politikasını belirlemektedir. Roosevelt, Amerika Birleşik Devletleri'nin dünya barışını korumak için çalışacağını bildirdi.

FRANSA'DA

Paris, 21 (A.P.) - (A.P.P.) - Fransa'da, Komünistlerin iktidara gelmesiyle ilgili bir tartışma yapıldı. Tartışma, Komünistlerin iktidara gelmesiyle ilgili olarak yapıldı.

PAKİSTAN'DA

Karachi, 21 (A.P.) - (A.P.P.) - Pakistan'da, Komünistlerin iktidara gelmesiyle ilgili bir tartışma yapıldı. Tartışma, Komünistlerin iktidara gelmesiyle ilgili olarak yapıldı.

MİKOLAJCZYK'IN ANLATTIKLARI

Mareşal Stalin, Almanların Komünistleşmesini İneğe Eğer Vurmağa Benzetiyor!

Genç adam, Mustafa Kemal...
...ve devletin...
...ve devletin...

Kahire'de "Bombalar Hadesi"

Kahire, 21 (A.P.) - (A.P.P.) - Kahire'de, "Bombalar Hadesi" meydana geldi. Bu olay, Kahire'de Komünistlerin iktidara gelmesiyle birlikte gerçekleşmiştir.

Yurtta Hava

Ankara, 21 (A.P.) - (A.P.P.) - Ankara'da, "Yurtta Hava" meydana geldi. Bu olay, Ankara'da Komünistlerin iktidara gelmesiyle birlikte gerçekleşmiştir.

Yeniye

Yeniye, 21 (A.P.) - (A.P.P.) - Yeniye'de, Komünistlerin iktidara gelmesiyle ilgili bir tartışma yapıldı. Tartışma, Komünistlerin iktidara gelmesiyle ilgili olarak yapıldı.

İtalyan Eski Müstemine

Roma, 21 (A.P.) - (A.P.P.) - İtalyan Eski Müstemine, Roma'da açıldı. Bu müstemine, İtalyan Eski Müstemine'nin iktidara gelmesiyle birlikte açılmıştır.

Yeni Roosevelt'in Verdiği Demeç

Washington, 21 (A.P.) - (U.S. Press) - Yeni Roosevelt'in verdiği demeç, Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politikasını belirlemektedir. Roosevelt, Amerika Birleşik Devletleri'nin dünya barışını korumak için çalışacağını bildirdi.

FRANSA'DA

Paris, 21 (A.P.) - (A.P.P.) - Fransa'da, Komünistlerin iktidara gelmesiyle ilgili bir tartışma yapıldı. Tartışma, Komünistlerin iktidara gelmesiyle ilgili olarak yapıldı.

PAKİSTAN'DA

Karachi, 21 (A.P.) - (A.P.P.) - Pakistan'da, Komünistlerin iktidara gelmesiyle ilgili bir tartışma yapıldı. Tartışma, Komünistlerin iktidara gelmesiyle ilgili olarak yapıldı.

RESİMLE GÜNÜN HADİSELERİ

Bu enzimden kaçmak için 31 Milyonluk ve Kolonyal İsvetren yurtdışı yollarda...
...ve devletin...
...ve devletin...

Bu enzimden kaçmak için 31 Milyonluk ve Kolonyal İsvetren yurtdışı yollarda...
...ve devletin...
...ve devletin...

Bu enzimden kaçmak için 31 Milyonluk ve Kolonyal İsvetren yurtdışı yollarda...
...ve devletin...
...ve devletin...

İklim Çok mu?

İklim çok mu? Bu soruya cevap veremeyenler, iklimin ne olduğunu bilmiyorlar. İklim, bir yerin uzun süreli ortalama hava durumudur. Hava durumu ise, bir yerin kısa süreli hava durumudur. İklim, bir yerin uzun süreli ortalama hava durumudur. Hava durumu ise, bir yerin kısa süreli hava durumudur.

SON HABERLER

Avusturya ile Yapılan Sulh Müzakereleri

Avusturya, Karintia Hakkındaki Yugoslav Teklifini Reddetti

Vienna, 28 (A.P.) — Bugün Avusturya hükümeti, Karintia bölgesindeki Yugoslav teklifini reddetti. Hükümet, Karintia bölgesindeki Yugoslav teklifini reddetti. Hükümet, Karintia bölgesindeki Yugoslav teklifini reddetti.

İran Şahına Karşı Yapılan Suikast

Kürtlerin de Bu İşde Rolü Var

Tahran, 28 (A.A.) — İranın başkenti Tahran'da, İran Şahı Reza Pahlavi'ye karşı yapılan suikastta, Kürtlerin de rolü olduğu iddia edildi. Suikast, İran Şahı Reza Pahlavi'ye karşı yapılan suikastta, Kürtlerin de rolü olduğu iddia edildi.

Almanya'daki Komünistler

Churchill Amerikanın Harb Kıskırıcısı İmiş

Berlin, 28 (A.P.) — Almanya'da, Churchill'in Amerikanın harb kıskırıcısı olduğu iddia edildi. Churchill'in Amerikanın harb kıskırıcısı olduğu iddia edildi. Churchill'in Amerikanın harb kıskırıcısı olduğu iddia edildi.

Paraguay'da Yine İsyan

Yeni Cumhuriyeti de Vazifesinden Çekildi

Asunción, 28 (A.P.) — Paraguay'da, yeni cumhuriyeti de vazifesinden çekildi. Paraguay'da, yeni cumhuriyeti de vazifesinden çekildi. Paraguay'da, yeni cumhuriyeti de vazifesinden çekildi.

Mısır Kabinesinde Değişiklik Yapıldı

Kahire, 28 (A.P.) — Mısır kabinesi, değişiklik yapıldı. Mısır kabinesi, değişiklik yapıldı. Mısır kabinesi, değişiklik yapıldı.

VEFAT

Bir vefat haberi. Bir vefat haberi. Bir vefat haberi.

Ethonyone Holanda Teklifini Reddetti

Batavia, 28 (A.P.) — Ethonyone, Holanda teklifini reddetti. Ethonyone, Holanda teklifini reddetti. Ethonyone, Holanda teklifini reddetti.

İTALYA'DA

İtalya'da bir haber. İtalya'da bir haber. İtalya'da bir haber.

Bir Damla

Kes Dilemişlere İhtar!

Bir damla. Kes dilemişlere ihtar! Bir damla. Kes dilemişlere ihtar! Bir damla. Kes dilemişlere ihtar!

İklibaz

"TURK," BERLİN

Kızıkların Kin Besledikleri Berlin Belediye Reisinin Hikâyesi

Berlin Belediye Reisi'nin hikâyesi. Berlin Belediye Reisi'nin hikâyesi. Berlin Belediye Reisi'nin hikâyesi.

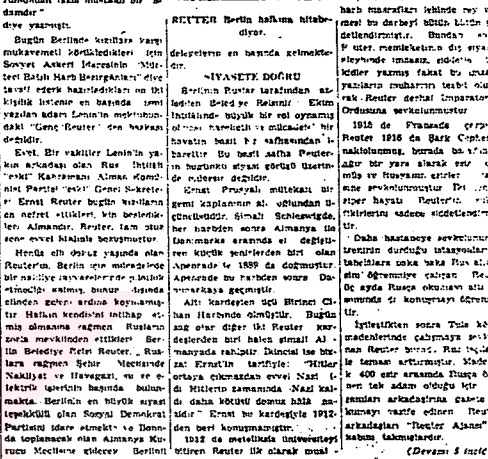

Berlin Belediye Reisi'nin hikâyesi. Berlin Belediye Reisi'nin hikâyesi. Berlin Belediye Reisi'nin hikâyesi.

Macaristan'da Yeni Bir Muhakeme

Budapeşte, 28 (A.P.) — Macaristan'da yeni bir muhakeme. Macaristan'da yeni bir muhakeme. Macaristan'da yeni bir muhakeme.

RESİMLE GÜNÜN HADİSELER

SAHİDEKİ CESET

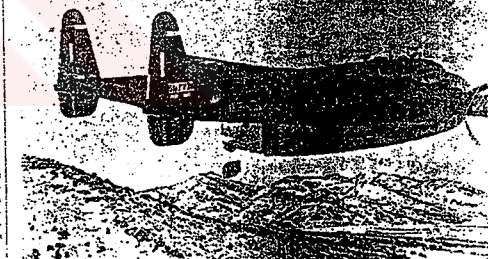
Aşk ve Macera Romant

Peride Celbi

Aşk ve macera romant. Aşk ve macera romant. Aşk ve macera romant.

Peride Celbi. Peride Celbi. Peride Celbi.

RESİMLE GÜNÜN HADİSELER

Resimle günün hadiseler. Resimle günün hadiseler. Resimle günün hadiseler.

ÖZET

11 Kasım 1938 tarihinde İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı seçilmesi ve "Milli Şef" ilan edilmesiyle başlayan dönem 1950 seçimlerine kadar sürmüştür. 1938-1946 arasındaki yıllar "Tek Partili Milli Şef Dönemi", 1946-1950 arasındaki yıllar "Çok Partili Milli Şef Dönemi"dir. 1939 yılında 2.Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte iktisadi, siyasi ve sosyal alanda olağanüstü uygulamalara gidilmiş, "Milli Şef Dönemi"nin genel karakteristiği bu yıllarda şekillenmiştir. Siyasi hayata bakıldığında; sürekli değişen hükümetler ve kanunlarla bir deneme-yanılma politikası uygulandığı görülmektedir. Ancak bu dönemin en belirgin özelliği, savaşın da etkisiyle baskıcı icraatlara sık sık başvurulmuş olmasıdır.

Tek parti, tek otorite yönetiminin, siyasal iktidarın meşruiyetini sağlayacak bir araç olarak gördüğü basın üzerindeki ağırlığı dönemin basınına bir varolma mücadelesinin eşiğine getirmiştir. Basın Kanunu 1938 yılında, cezai yaptırımları artırılarak değiştirilmiş, basın üzerindeki tüm yetkiler iktidara bağlı kuruluşlara verilmiştir. Bu durum, iktidara, basın üzerindeki keyfi tutumunu sürdüreceği olanaklar yaratmıştır.

Ayrıca iktidar partisi içinde yer alan mebus gazetecilerin serbestliği sağlanırken, muhalif gazeteciler sık sık maddi, manevi yaptırımlarla karşı karşıya kalmıştır.

Bedii Faik, bu dönemde Babıali'deki gazeteciler arasında İsmet İnönü'ye muhalif tavrıyla dikkat çekmektedir ve ilk muhalif yazıları yazan kişidir. Gazetecilik hayatına Son Saat Gazetesi'nde başlamış, Demirkırat, Tasvir, Tan, Milliyet ve Dünya Gazeteleri'nde devam etmiştir. Bedii Faik'in 1946-1950 arası yazıları tahlil edildiğinde, hem dönemin portresi, hem de muhalefetin nedenleri açıkça

görülebilmektedir. Yazılarda iktidar politikalarının yanlışlığına, basın kanununun antidemokratik yapısına, uygulamalardaki adaletsizliğe, örtülü sansüre ve demokrasi özlemine sıklıkla değinilmiştir. Ayrıca Bedii Faik, kendi dönemindeki yazarlardan üslup olarak da farklılaşmaktadır.

“Milli Şef Dönemi Basını” , Cumhuriyetin ilan edildiği 1923 tarihinden bugüne kadar yaşanmış olan süreç içinde, baskıcı bir rejimin gölgesinde varolma mücadelesinin verildiği dönemin basını olarak görülmekte ve Bedii Faik, böyle bir rejimin içinde yükselen muhalefetin temsilcisi olma özelliği taşımaktadır.

ABSTRACT

The period starting with the election of İsmet İnönü as the president on 11 November 1938 who was also announced as “Milli Şef” (National Chief) lasted until the elections in 1950. The years between 1938 and 1946 are called as “the period of National Chief with one political party” and the ones between 1946 and 1950 are “the period of National Chief with multi political parties”. Starting with the World War II in 1939, extraordinary economical, political and social applications were to be implemented and the general characteristics of “the period of National Chief” were started to be formed. Regarding the political life, it is seen that there were continuously changing governments and trial and error policy was implemented by laws. However, the most striking feature of this period is that oppressive activities were frequently performed with the effect of war.

The oppression of the one-party-one-authority government on media which was seen as the medium by which the government could achieve its legitimacy brought the media at the stage of struggling to survive. The Act of Media was changed in 1938 by increasing punishments and all power on media was assigned to organisations loyal to the government. This situation created opportunities for the government to apply its desultory attitude.

Moreover, journalists who were also members of the government are allowed to act freely, whereas opponent journalists were frequently introduced with physical and moral sanctions.

Among journalists at Babıali, Bedii Faik was drawn attention with his opponent attitude towards İsmet İnönü in this period. He was the first journalist writing his opponent ideas. He started his career in journalism at Son Saat Gazzette, and continued at Demirkırat, Tasvir, Tan, Milliyet and Dünya Gazzettes. When his writings between 1946-1950 are examined, both the whole picture of this period and the reasons of his opponent ideas can be seen clearly. He generally focused on blunders of the government's policies, the anti-democratic structure of Media Act, injustice in applications, implicit censorship and the strong desire for democracy. Furthermore, Bedii Faik had a different style from other writers of the same era.

As a part of the period starting with the foundation of Turkish Republic in 1923 up to the present day, "the media of National Chief period" is seen as the media of a period when a struggle to survive under an oppressive regime was seen, and Bedii Faik is seen as the representative of arising opponent ideas in this kind of regime.